

Нашими очима

Історія стверджує, що кожний нарід у трагічній ситуації звертає свої очі на свою армію і часто в її руки передає свою і своєї держави долю. Армія в обороні народу виступає на поле бою, щоб захистити державну рацію свого народу. В бою армія перемагає, або переможена ворогом перша несе тягар програної боротьби. Армія перша відчуває на собі жорстокий клич «горе переможеним». Як армія виграє війну і з перемогою вертає додому, вона виконавши свою роль відходить з політичної арени і державні справи далі виконують державні політики і уряд. В державах з високою політичною культурою дуже часто ми зустрічаємо явище, що під час миру державні мужі співпрацюють з чільними представниками армії. Разом вони радяться у важливих державних справах, а на з'їздах ветеранів підносять на розгляд державні справи зв'язані з державною і мілітарною обороною народу і держави.

Наш нарід знаходився не раз в тяжкій ситуації і ми всі були однозгідної думки, що Москва є найбільшим нашим ворогом. Це в першу міру треба мати на увазі в нашій визвольній боротьбі. Під кутом такого погляду ми формували нашу політичну і мілітарну доктрину. Під кутом такого погляду звертався наш нарід до своєї патріотичної молоді і закликав її не раз у вояцькі лави, щоб на полі бою задокументувати перед цілим світом наші державницькі стремління.

Останнє півстоліття було свідком великих жертв, які склали українські вояки на полях боїв проти московських загарбників. Останнє півстоліття не змінило нашої ситуації і Москва нині ще гірше нищить Україну, як раніше нищили московські царі. Сучасна московська «червона імперія» загарбавши вільні колись народи під свою московську кормигу, під керму московських червоних імперіалістів, які мріють про імперію пролетарської диктатури, вступила на шлях, щоб захопити вільний світ під своє панування. У вільному світі є розкинені останні «застави», що в деякій мірі стримують їх похід і розкривають перед вільним світом їх злочини і брехні. Тими заставами є осередки еміграції, що вийшли з рідного краю під напором московського наїзника. Серед цієї еміграції є багато колишніх вояків, які активно боролися проти Москви. Коли б Москві вдалося в середину нашої еміграції ввести московського «троянського коня», то тоді легко можна перетворити еміграцію на масу, в якій наймлені московські агенти можуть знайти собі поміч для комуністичної інфільтрації решти вільного світу.

Це є перша і головна ціль для якої потрібний Москві так широко тепер дискутований «культурний обмін», який в дійсності повинен носити правдиву назву «ще один московський обман».

Треба нам ясно поставити питання: чого можна нам сподіватися від культурного обміну керованого державою, в якій навіть найбільш гуманні зв'язки є під контролею і то дуже строгою, якщо ідеться про родинні зв'язки з родинами в інших державах?

Беручи під увагу факт, що сучасна наша еміграція це у великій мірі родини пов'язані з активними учасниками явної або підпільної боротьби проти московських загарбників в яких середовищах ще нині живе ідея боротьби

„Visti“

Mitteilungsblatt für Bruderschaft der ehemaligen Angehörigen der 1. Ukr. Division.
Jahrgang XVII, Frühling 1966, Nr. 121

Postverlagsort München

Herausgeber:

Bruderschaft der ehemaligen
Angehörigen der 1. Ukr. Division

за Вільну Українську Державу, то легко собі уявити, яку ціль має «московський обмін».

В ювілейні році Українських Січових Стрільців, що стали до бою проти Москви і дали початок новітнім визвольним змаганням, а вояки 1-ої Української Дивізії відзначували недавно 20-ту річницю великої битви під Бродами по всіх більших осередках української еміграції. При набитих людьми залах наше патріотичне громадянство заманіфестувало вірність і відданість ідеям за які боролися УСС та їх наслідники Вояки Української Дивізії. Переповнені на академіях залі це був мандат нашої еміграції. Маючи цей великий моральний мандат на увазі дозволю поставити питання: Хто має право деморалізувати солідарність проєктами культурних обмінів з московськими агентами? Хай Москва пустить до нас наших матерей, наших сестер, наших братів. Ми з ними пере-

ІЗ ЗМІСТУ:

Лев Шанковський

ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ 1917-1920-1926 РОКІВ

Ф. Кордуба

НАПЕРЕДОДНІ НОВОЇ СТРАТЕГІЧНО-ПОЛІТИЧНОЇ КОНСТЕЛЯЦІЇ ПОТУГ СВІТУ

Володимир Стечишин

ПАРТИЗАНСЬКА ТАКТИКА У В'ЄТНАМІ

Йосип Сірий

У ЧУЖІЙ АРМІЇ

Михайло Курах

ДРУЗІ ДИВІЗІЙНИКИ!

Цісар

«ХОРОБРЕ ЗДОБУТТЯ ГОРИ?»

МІСЬКО МАКОЛЬОНДРА МАЄ БАЛАК

З життя колишніх українських вояків. — Оголошення і військові вістки.

Кость Паньківський

Роки німецької окупації

(Військові справи)

Аж у лютому 1943 року виринула наново справа війська*). Тим разом ініціатива вийшла, без ніякого нашого впливу, від галицького губернатора Вехтера. Ми жили в тому часі в атмосфері щораз то частіших розмов німецьких чинників у Галичині про потребу відокремлення Галичини від ГГ, з огляду на окремі національні і господарські умови. Ще перед роком запровадив райхсміністер для східних земель Розенберг крайову самоуправу в колишніх балтійських державах (Естонія, Лотва і Литва). Під кінець 1942 року, після успішної заготівлі контингентів та задовільного набору робітників, почав Вехтер і собі добиватися таких прав для Галичини, зовсім помітно прямуючи до ширшої особистої кар'єри, з дальшим прицілом на весь український простір. Галичина мала стати для нього трампліном. У рамках таких плянів Вехтера мусіло бути військо, як невід'ємна й konieczна їх частина.

Ця справа була якраз на часі. Акція творення національних військових формацій не була відірваною акцією на галицькому, чи українському терені, але акцією німців у всеєвропейському, в навіть позаєвропейському масштабі. В 1941 році, коли ми всіми шляхами намагалися приймати участь у війні, Берлін дозволив на честь бути союзниками — тільки державним народам. Румунія поставила на фронт боротьби проти Москви 27, Угорщина 13, Фінляндія 17, а Італія 9 дивізій. Післали свої дивізії також нові держави, створені німцями — Словаччина і т. зв. Незалежна Держава Хорватська. Народи, які зараховуються до «нордійської спільноти», зокрема германські, не зважаючи на те, що деякі з них були ворогами гітлерівської Німеччини, — німці притягали проголошенням, що війна на сході це «війна Європи проти большевизму». Таким чином зброя-СС формувала легіони дійсних або примусових добровольців, переважно у формі дивізій СС: скандинавських, флямандських, голландських. Цю акцію поширено і на західно-європейських не-германців: вальонів, еспанців, французів. Всі вони ставили свої дивізії.

Прийшла черга і на англійців. Гейбельс пише 18. травня 1943 року в своєму щоденнику (стор. 383) про Гітлера, який буцімто не знав, що вже існують формації народів східної Європи.

«Фюрер дав інструкції поставити протибольшевицький

**) Продовження з числа 120. Передрук з книжки Костя Паньківського під заг. «Роки Німецької Окупації».*

довсім хочемо обмінятися душевними почуваннями і думками. Вони нам з України принесуть подих рідної землі і западне «Євшан Зілля». Хай передовсім випустять наш нарід у вільний світ, а не агентів чи «казьонних чиновників» комуністичної партії. Хай Москва зліквідує залізну заслону, а ми тоді знайдемо можливість культурного зв'язку з рідним краєм для наших дітей і внуків.

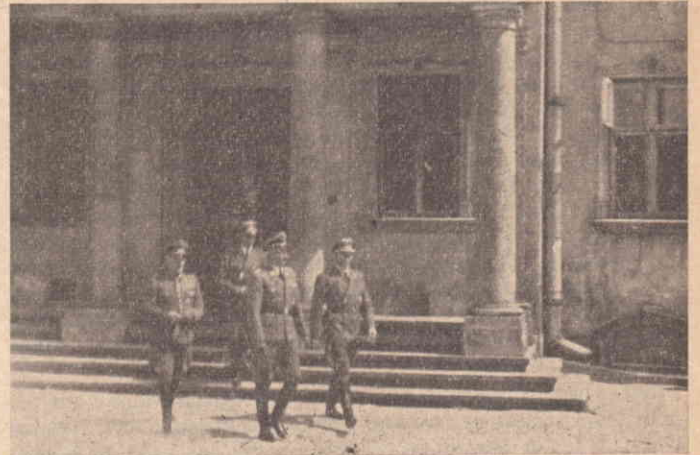
Дивлячися нашими очима «культурний обмін» в сучасних обставинах це вилім з фронту боротьби за визволення рідного краю. Це послаблення наших позицій в боротьбі з Москвою. На манівцях цього обміну може пропасти багато наших емігрантів, як раніше Антін Крушельницький і інші задивившись у «вільну і самостійну Україну» закінчать життєвий шлях у підвалах МВД від знаного і славного на весь світ пострілу в потилицю.

Ми українські вояки мусимо бути цілий час чуйними і берегти себе і еміграцію, бо Москва є в наступі знищити і розложити цілковито українську еміграцію у вільному світі.

Михайло Ліщинський

легіон з англійських полонених. Вони мають приймати участь у боротьбі проти Советського Союзу як добровольці. Пропаганда, якій мають бути піддані ці англійські полонені, мусить бути ведена з вийнярковою дбайливістю. Я самий візьму цю важливу справу в свої руки.»

Продовжування війни принесло зміну в німецькій самопевності. Зима 1941-1942 рр. була переломовою в історії успіхів Гітлера. Великі втрати казали шукати нових сил. Треба було відступити від «расових» приписів. Крок за кроком стандарт «чистоти раси» відпадав. Прийшла черга на естонців, лотишів і на нас. Вже пізніше творили дивізії білорусів, козаків, узбеків, босняків, арабів, ін-

Губернатор Вехтер виходить з почетом з палати митрополита — Львів, квітень 1943 р.

дійців, так що число чужонародних дивізій дійшло аж до тридцяти.

Одного дня ад'ютант губернатора Стястни запросив мене телефоном таємничо на розмову за чаєм, не подаючи, як це звичайно робив, предмету розмови. Губернатор, після короткого вступу про відрубність галицької землі від решти ГГ (до чого я був останніми часами звик), почав говорити про військові справи, натякаючи на можливість створення галицької дивізії в рамках пляну творення нових не-німецьких дивізій зброї СС. Він сказав, що має на це основну згоду рішальних чинників Берліна, а тепер потрібне заповнення успіху з нашого боку, зокрема УЦК, про якого співпраця він просить. Ця розмова була прикрашена твердженням про те, як то галицька земля здобула собі прихильність фюрера тим, що добре виконала в 1942 році свої обов'язки в господарській ділянці.

Я не був заскочений словами Вехтера, бо Візанц згадував вже раніше про ці заходи. Тому я прийняв слова Вехтера спокійно, але із деяким холодом, з яким я ставився вже від дня свого призначення генеральним секретарем Національної Ради до всіх німецьких плянів, сугестій і обіцянок. Але тут не йшло про моє почування. Губернатор, маючи у відповідь на свої заходи згоду Берліна на творення галицької дивізії, мусів виконати плян. Тут вже не стояло питання, чи ми хочемо дивізії, чи ні, тільки в чемній формі була поставлена вимога співпраці в її творенні. Як у господарських справах, так і в справі дивізії наша відповідь губернаторові не могла бути негативною. Поперше тому, що це було б проти нашого очевидного національного інтересу, в даних умовах, в часі, коли всі загрожені Москвою народи стояли в боротьбі проти неї, подруге тому, що губернатор мусів би, зберігаючи свій престиж, перевести справу без УЦК, а це було б при всяких можливих умовах шкідливим. Час не був надто пригожий для таких військових задумів. Ані

політика і поведінка німців в цілому, ані положення на бойових фронтах — свіжа капітуляція Сталінграду та невдачі держав осі в Африці — не сприяли ідеї ангажуватися по німецькому боці. Час захоплення й ентузіазму з вересня 1939 і червня 1941 належав уже до минулого. Підхід нашої громади до таких справ був холодніший і більш розумовий. Я був у тому часі вже настільки знайомий з губернатором, що не вагався йому про те згадати, підказуючи, що передумовою задуманої акції мусіла б бути виразна зміна німецької політики супроти нас, не тільки на терені Галичини, але передовсім на сході. При цьому звернув я також увагу на неможливість звужувати справу до терену галицького дистрикту, навіть уже тому, що дистрикт — це частина ГГ, а львівський осередок УЦК — частиною всього УЦК. Але й рамки ГГ для такої поважної справи завузькі. Вехтер стояв щодо політичної сторінки на протилежному становищі. Він казав, що так як успіхи нашої праці на господарському відтинку дали можливість розмов про військову справу, так успіх у творенні дивізії дасть, на його думку напевно основу для зміни політики, а в дальшому пляні для розв'язки українського питання та здійснення наших державницьких вимог, зрозуміло — в рамках Нової Європи. Щодо звуження проблеми до терену Галичини, то ця справа, була, за його словами, перерішена, бо «українські справи» лежали у виключній компетенції райхскомісара України Еріха Коха, а генерал-губернатор Франк не мав ані зрозуміння, ані зацікавлення українськими проблемами. Все ж таки Вехтер згодився з моєю думкою, що справи не може вести львівський осередок УЦК, але УЦК в цілому.

★

В середу після Великодня 28. квітня 1943 року відбувся урочистий акт проголошення губернатором створення дивізії. У великій вітальні палати кол. цісарських намісників Галичини при вулиці Чарнецького 14 зібралися з одного боку всі німецькі крайові представники правління, партії, війська, поліції і окружні старости та повітові комісарі, а з другого боку — запрошені представники нашого громадянства — духовенство, управа міста, державні установи, кооперація, преса, начальство і співробітники УЦК і УОК і делегатів, члени і уповноважені Військової Управи, та окремі визначні громадяни. Між почесними гостями губернатора був ген. Віктор Курманович, який спеціально приїхав з Відня, і президент внутрішніх справ правління ГГ д-р Людвиг Льозакер, що репрезентував генерал-губернатора Франка.

Бажання українців воювати проти большевиків і згода фірера на створення української військової частини були змістом всіх промов. Врочистість відкрив шеф правління губернатора Бауер, а як перший промовляв губернатор Вехтер:

«Раз-у-раз з усіх шарів галицько-українського населення підношено бажання — не тільки співпрацю на широких полях Галичини, не тільки як селяни на полі, як робітники в промисловості, як співпрацівники правління, як члени поліції, також не тільки як робітники в сільському господарстві і збройовому промислі ген у Німеччині, але і як вояки зі зброєю в руці протиставитися большевизмові та цим робом взяти безпосередню участь у боротьбі для безпеки своєї батьківщини, в боротьбі за безпеку й майбутнє Європи.»

(«Наші Дні», Львів, травень 1943)

Льозакер відчитав маніфест генерал-губернатора до «галицького населення»:

«Завдяки вашій активній боротьбі проти большевиків в одному ряді з німецьким вояком будете мати змогу бути не лише співучасниками безсмертної слави європейських народів, але також завдяки вашій жертві, виборете і забезпечите на вічні часи для себе і своїх дітей змогу користати з благодатей європейської культури.»

(«Краківські Вісті», ч. 88 з 3. 4. 1943)

а тоді від УЦК говорив провідник д-р Кубійович:

«Сьогодні для українців Галичини справді історичний день, бо нинішнім державним актом здійснюється одне з найцирніших бажань українського народу — зі зброєю в руках взяти участь у боротьбі з большевизмом. Це бажання, висловлюване при різних нагодах від 22. червня 1941 р., було вислідом переконань, не лише провідних кіл, але й цілого народу, що большевизм є нашим найбільшим ворогом, який несе нам не лише матеріальну й духову руйну, але також національну смерть.»

(«Краківські Вісті», ч. 89 з 1. 5. 1943)

Від новоствореної Військової Управи інж. Михайло Хронов'ят:

«Від українських комбатантів та від покликаної з-поміж них, з рядів старих українських вояків, Військової

Губернатор Вехтер входить до Собору Св. Юра на Службу Божу Львів, квітень 1943 рік

Управи, дозволю собі висловити Вам, Поне Губернаторе, та німецькому урядові подяку за те, що нас приєднано до тих націй, що можуть виступити проти свого спільного ворога — большевизму — зі зброєю в руках.»

(«Краківські Вісті», ч. 89 з 1. 5. 1943)

В Соборі Св. Юра відслужено Службу Божу, на якій були присутні також німці. Факт, що СС-бригадефірер, а пізніше СС-группенфірер, провідник партії в Галичині, Вехтер, а разом з ним през. Льозакер й інші, були на Богослуженні в католицькому храмі, — був предметом різних коментарів, про що згадаю в іншому місці.

Пополудні Вехтер прийняв у присутності вищих німецьких урядовців членів ВУ і її уповноважених в краю. Він з'ясував завдання ВУ та ствердив і наголосив, що вона є «органом губернатора». Бауер відчитав список членів ВУ і уповноважених. Всі вони отримали номінаційні грамоти. До складу ВУ належали: Альфред Візанц — голова, Осип Навроцький — начальник канцелярії (фактично керував справами), Евген Пиндус — перший, а Степан Волинець — другий заступники начальника канцелярії, мітрат о. д-р Василь Лаба — реф. душпастирства, Михайло Хронов'ят — реф. доповнень (організація і вербування), д-р Володимир Білосор — реф. здоров'я, Іван Рудницький — реф. правний, Михайло Кушнір — реф. пропаганди, Зенон Зелений — реф. молоді, Любомир Макарушка — реф. старшин, Андрій Палій — реф. допомоги родинам, Юрій Крохмалюк — реф. історично-архівний, пізніше званий Історично-Військовим Відділом ВУ.

Губернатор запросив на почесного голову ВУ ген. Віктора Курмановича. Вручення йому грамоти відбулося на

Підполк. інж. Михайло Ліщинський

На закрутах суспільно-громадської роботи

В комбатантському житті нашої дивізійної родини часто зустрічаємося з явищами над якими здорово по громадськи думаюча людина просто здвигає плечима і співчутливо дивується, як деякі наші друзі з наших таки рядів засліплені вузькою партійщиною просто легковажно трактують вклад нашої Дивізії у визвольну боротьбу нашого народу. Не хочу нині полемізувати з того роду жалюгідними виявами повної неграмотності нашої мілітарної визвольної доктрини, бо така полеміка переходить рямці нинішньої моєї статті і вимагає основної аналізи. В нинішній статті я хочу звернути увагу на шкідливі наслідки такої тактики нинішніх наших партійних «трубадурів».

Ми, дивізійники, беремо активну участь у всіх наших громадських організаціях і часто в ті організації вкладаємо багато праці, але в тих організаціях мало хто знає, що ми існуємо і працюємо для добра свого народу. На зовні ми просто не існуємо. Цей стан в США став вже так прикрий, що справу ту порушено на останньому крайовому з'їзді делегатів станиць і уповноважених нашого Братства.

Забираючи голос в тій справі я ясно заявив, що за цей стан відповідають наші проводи, які з партійних взглядів ніколи не мали конструктивної позитивної дивізійної політики в наших організаційних клітинах. Часто у наших виступах ті проводи дивилися, як до наших виявів організаційного життя поставляться їх партійні проводи і часто проєктовано під таким аспектом нашу працю. Коротко кажучи, наші проводи не знали на яку ногу ста-

ти: дивізійну, чи партійну і часто приймали тактику «порожнього місця», займали позиції так, щоб взагалі дивізійників не було видно.

Нерішучість, на яку ногу стати, в минулому і в сучасному, приносить нам велику шкоду і в будучому може довести до того, що важко буде впровадити Дивізію такою до історії, якою була вона на полях своїх боїв та на дальшій шляху свого військового існування до часу закінчення полону. Коли ми були добрими воєнками, шанували свою визвольну дію і вмирили за неї на полі бою, щоб стати прикладом для зриву до волі, бо хіба ясно бачили ми, що ми війни не виграємо. Може хтось сказати, що така наша постава, це постава лицарів «абсурду», бо тяжко вже навіть і нам декому зрозуміти таку колишню нашу поставу, але всі ми знаємо, що така наша постава оформила нас в дисципліновану бойову одиницю, яка для нашого народу могла мати велику вартість, як надійна військова сила на випадок, коли б вій-

Командний склад табору, Белярія 1945 рік. Сидять: підполк. Силенко, полк. Малець, полк. Крат, підполк. Барвінський, о. Кордуба; другий ряд: підполк. Нікітін, підполк. Долинський, сотн. Сакович, хор. Яримович, пор. Навроцький; третій ряд: три невідомі, сотн. Темник, пор. Виницький, сотн. Яськевич, пор. Ляхоцький (бракує: сотн. Підгайний, і о. ієромонах Йов Скакальський)

на не була закінчилася такою соромною капітуляцією західних альянтів супроти свого московського союзника в усіх повоєнних комплікаціях.

Не треба хіба доказувати, що ми дивізійники, як нас коротко називають, не входимо як колишня військова сила в політичні калькуляції наших політичних середовищ, бо ми колишнє чисто *апартійне* військо і тому кожна наша політична група має «свою армію», а коли навіть не має її, то творить фіктивні, аби таки якусь армію мати за собою, бо звісно, що армія в нинішньому, це прояв сили існування. Однак усі майже середовища спеціально радо вітають перебіжчиків з наших рядів і спеціально піклуються ними і радо культивують в перебіжчиків знецінювання давньої військової минувшини. Щоб не оперувати міркуваннями пригадаю факт, коли один поважний суспільний діяч посунувся так далеко, що навіть наразив на смішність свою політичну позицію і пробував нам доказувати, що ми не є Українською Дивізією Української Національної Армії і радив нам вернутися до нашої початкової назви, яку як знає кожний наш «дивізійний селепко» накинено і нашим організаторам і нам прямо примусом. Хоч цей пан ладиться бути міністром у відновленій нашій державі, то всеж таки він не хоче погодитися з історичним фактом, що около два місяці перед закінченням війни ми присягали на вірність українському народові, частинно носили на шапках тризуби (бо для всіх тяжко було дістати з огляду на брак матеріалу) і вводили вже українську військово кни-

окремому урочистому засіданні. Ніхто з проводу УЦК не був прошений і не приймав участі при вручуванні грамот ані діловим членам ВУ, ані генералові.

Поруч маніфесту генерал-губернатора появився в пресі також маніфест губернатора:

«Галицько-українська молоде! Ти здобула собі цим право, ти є цим покликана до боротьби з своїм смертельним ворогом, большевиком, до боротьби за Віру й Батьківщину, за свої родини й рідні ниви, за справедливий, новий лад у переможній Новій Європі. Продовж сотень років стояли твої предки на сторожі Європи перед навою Сходу. У цій важній переломовій хвилині вияви знову мужність та готовість до боротьби.»

(«Краківські Вісті», ч. 88 з 30. 4. 1943)

І провідник УЦК видав заклик:

«Українські громадяни! — Надійшла довго очікувана хвилина, що український народ знову дістане змогу зі зброєю у руках виступити до боротьби... Я вірю, що ці наші зусилля і жертви, це твердий, але певний шлях до нашого Світлого Майбутнього.»

(«Краківські Вісті», ч. 93 з 6. 5. 1943)

Склад членів і співробітників ВУ швидко поширювався. Бізанц прибрав собі в члени ВУ ще свого приятеля, кол. старшину Української Армії Северина Байгерта, а також, як представника підвідділу національних справ і піклування, початково Буржуа, а потім Рудольфа Мюллера. При історично-архівному рефераті створено підреферат верифікації старшинських ступнів. Підрефератом керував підполк. В. Малець. В тому підрефераті працювали полк. Варфоломій Євтимович, д-р Богдан Гнатевич, полк. Д. Мандзенко, ред. Михайло Островерха, полк. Михайло Пікулський. Окремим співробітником для зв'язку з молоддю був інж. Юрій П'ясецький.

При ВУ створено Головну Жіночу Секцію, якої головою стала пані Анна Гачкевич, мати добровольця, а при уповноважених у краю — створено Жіночі Секції.

Після прокламацій і маніфестів прийшов час дійсного творення дивізії.

(Далі буде)

жечку та офіційно ввели наш національний прапор на наші командні місця.

Політичні експерименти на здоровому організмі нашого вояцтва мають на цілі здемобілізувати нас морально як вояків Дивізії і зробити з вояка партійного «поплетача».

З початку я на подібні «екскурсії» гостро реагував на сторінках преси і на якийсь час мали ми спокій з «новітніми політруками». Однак не довго, бо їх місце заступили писаки з Москви, Варшави та Праги. Та не встигла ще добре відгомоніти та комуністична напасть в пресі у світі, як знову паде «камініюка в наш город» і то зі сторони таки своїх.

На Листопадовій Академії у Філядельфії, в головній святочній промові п. д-р Галан, який до речі хоче монтувати об'єднання всіх комбатантських організацій, кидає на нашу адресу такі слова: «В літі 1946 року, коли я їздив до Дивізії Галичина (якої до речі тоді вже не було — примітка автора) в Ріміні, в Італії я застав там 10.000 української молоді без усякого військового проводу зданих на призволяще з англійським молодим сотником як комендантом табору».

Ту крилату фразу можна б було промовчати, бо чого то різні промовці з «патріотизму і любови до свого народу» не виворюють на сцені, але в «Свободі» з дня 9. лютого 1966 року промову ту передруковано і згадана фраза фігурує там без змін. Отже, знову пішов у світ на нас наклеп. Поминаючи факт, що в тій цілій промові ту згадку до змісту «ані пришити, ані прилатати» не можна, то все ж таки варта застановитися чому нас і за що по газетах ганяться і то в дні національного свята, якого саме ідеали завели нас в ряди Дивізії і за які впало багато наших друзів, а ми пролили багато крові. Чому така ненависть і то в день свята ідеали якого, повинні єднати всіх комбатантів вільної боротьби, хоч і комбатантом є також д-р Галан.

Заява д-ра Галана насуває ясний висновок, що старшини покинули вояцку молодь і залишили її на поталу без жадного проводу. Закид цей розминається з правдою. В посіданні наших вояків є ще знімка на якій д-р Галан сидить разом з нашим генералом Кратом і старшинами команди табору в Ріміні. Рівнож у «Вістях», число 119, які вийшли в листопаді 1965 р. в Мюнхені є поміщена знімка на якій справді д-ра Галана немає, але на якій є командний склад табору в Белярії в 1945 року. Під цією знімкою вчислені прізвища кільнадцяти старшин на чолі з генералом Кратом, якого генерал Шандрук назначив командиром тої Дивізії по смерті Фрайтага. Думаю, що Редакція зробить мені ласку і помістить цю знімку ще раз для підтвердження моєї аргументації за що я особисто буду Редакції «Вістей» невимовно вдячний і що наочно переконає читачів про правдивість моєї заяви. Є великою кривдою для старшин твердити, що вони залишили вояків без проводу. Поза складом Дивізії залишились тільки ті старшини, які в силу обставин перемаршу попали в інші окупаційні зони, та ті, що були оточені коло Юденбургу червоними мусіли спасатися одинцем. Тих однак було мало та всі вони в кожній можливій ситуації несли поміч воякам на місцях свого перебування і не чули ми випадку, щоб старшини цурались своїх вояків або вояки старшин.

Не знаю як далеко йшли думки д-ра Галана в проблемі проводу Дивізії. Якщо він мав на думці Військову Управу, то ми всі знаємо, що Військова Управа жадних провідних компетенцій не мала і Дивізії не організувала, а радше не ініціювала її організації і в своєму складі не мала такої людини, щоб могла таке завдання виконати. Її роля була подібна до ролі ЗУАДК-у у відношенні до тутешнього нашого життя. ЗУАДК помагає українцям у світі, але не є їх політичним провідником і не несе жадної відповідальности за події, які ми мусіли, як переміщені особи переживати, бо він не мав жадних компетенцій, які кермували б нашою долею. Якщо думки д-ра Галана йшли в напрямі осіб зв'язаних історично

долею з Дивізією, то в круг тих осіб входили можуть: проф. В. Кубійович, сотн. інж. Дмитро Палієв, а по його смерті майор д-р Л. Макарушка та генерал Павло Шандрук, як Головний Командир Української Національної Армії в склад якої під кінець війни увійшла наша Дивізія.

Зараз після капітуляції проф. Володимир Кубійович зложив відповідні вияснення в справі Дивізії і був переслуханий відповідними органами. Він предложив всі потрібні документи і з'ясував свою ролу в той важкий час творення Дивізії. Альянти видно не знайшли основ уважати його організатором Дивізії і по переслуханні та провірці його звільнили. Мені особисто відомо, що він був дуже активний в справі висвітлення правдивої проблеми Дивізії як рівнож нам всім відомо, що в тій справі він багато зробив не міг. Особливо мені відомо і багатьом тим, що в тому часі з ним зустрічалися, що доля Дивізії глибоко лежала йому на серці, але крім його ре-

Командний склад табору Ріміні 1945-1946 роки. Сидять зліва: пор. Тищенко, о. пор. Е. Кордуба, сотн. С. Яськевич, сотн. М. Винницький. Стоять зліва: десят. М. Борисюк, хор. М. Заяць, хор. М. Вербицький, хор. Дроздовський, хор. Тивонюк, пор. Клевчук, о. О. Бабій, о. Марквич, хор. Б. Лисяк, хор. Р. Припхан, хор. Ст. Гумінілович, хор. Степаняк, хор. В. Керод, хор. Мариняк, хор. Рубич, хор. Ваврик, о. хор. М. Ратушинський, пор. Мельник, хор. Максимюк

чевого вияснення та щирої турботи за долю Дивізії, він в тому часі нам дати не міг нічого більше.

Як що йде про сот. Дмитра Палієва, то він згинув в бою на своєму становищі під Бродами. Був він для нас не тільки старшиною, але був він боевим другом, опікуном всіх покривджених, нашим оборонцем перед переслідуваннями і ангелом хоронителем для всіх нас, що в лавах дивізії схоронялися перед Гестапом. Він витягав політичних в'язнів з гестапівських тюрем майже приречених на смерть і боровся за збереження їхнього життя. Йому ми завдячуємо багато. Це добрий дух Дивізії й її опікун і провідник за життя. Його вояцка пам'ять для нас свята. По ньому ці обов'язки перебрав майор д-р Макарушка і сповняв їх з повною посвятою. Йому ми завдячуємо співініціативу в зв'язку з альянтами і мудре дорадництво ген. Павлові Шандрукові в справах Дивізії. Перебував в полоні і все співдіяв у справах Дивізії чесно і віддано.

Генерал Шандрук мав відношення до Дивізії кілька місяців перед закінченням війни. Я був у близькому контакті з ним і з його штабом. Відомо нам всім, що на нього йде постійна атака, як на чоловіку постать в часі капітуляції. Комуністична преса навіть дає йому високу рангу німецьких ес-есів. До Дивізії приїхав він з тризубом на шапці та відзнаками українського генерала. Заприсяг нас на вірність українського народу і зарядив введення українських військових книжечок та зарядив носити на шапці наш державний герб — тризуб. За його старанням ми одержали перший транспорт 2.000 тризубів і ми гордо почали носити ту нашу державну цінність — Тризуб святого Володимира. Він назначив командиром

Марко Дністрянський

Спогади юнака

На передмістях Лінцу був у 1944 р. розташований вишкільний юнацький табір. В ньому перебували юнаки всіх національностей Європи, які, рятуючи своє існування, були змушеними вступити до німецької армії. Я також один із українських юнаків, які вступили в ряди німецької армії, рятуючися перед московськими варварами. Я один із тисячів, які носили сині однострої німецької протилетунської артилерії, жовто-блакитні опаски з тризубом і написом «юнак» на лівому рукаві. Я один із тих, які пережили страхіття налетів тисячів літаків на Берлін і брав участь у боях за місто. По капітуляції я попав до большевицького полону, в якому цілий час я фігурував, як «німець» і тільки завдяки тому мені вдалося вирватися живим із тюрми народів, рабства і насильства, що скривається за назвою — «СССР».

18. 12. 1944 р. був гарний день. Він проминув, як і інші дні на вправах. Після вечері кожний з нас використовував вільний час грою в шахи, читанням газет і журналів. Відважніші потайки через діру в паркані, йшли до міста. Я крутився по таборі шукаючи змоги піти до міста начорно, але це мені не вдалося. Коли потемніло, я вернувся до мого бараку. Там довідався, що шукають добровольців, які бажали б поїхати до протилетунської артилерії в Берліні. Я довго не думаючи використав цю нагоду, щоб вирватися з табору в світ. Зголосився у заступника коменданта табору і він видав мені потрібні подорожні документи.

Мій провідник, який приїхав по мене, показався, як це виявилось пізніше, дуже добрим і симпатичним товаришем. Йому до Берліну не спішилося. Він задумав по дорозі відвідати свою рідню, але стисла військова контрола жандармерії йому перешкодила. Він був в поганому настрою і ми не поспішали до Берліну.

Був хмарний і сірий день, як наш поїзд, задихуючися, в'їхав на станцію Ангальтербангоф у Берліні. На станції панував великий рух, а тисячі вояків і цивілів поспіша-

ли в різні сторони. Це свідчило, що таки Берлін був великим містом. На перший погляд можна було замітити, що місто було сильно понижене від бомбардування. Всюди було видко порозбивані будівлі, вікна без шиб, гори каміння і руїни, що свідчило, що місто переживало тяжкі бомбардування.

Нам обом не дуже таки спішилося. Ми пообідали в «Червоному Хресті» і відпочивали по тяжкій подорожі. Потім попрямували до підземного тунелю і «С»-баном поїхали «домів». Висіли на станції Гезундбруннен, перейшли дорогу і ввійшли до парку. Перед нами стояла могутня твердиня, пофарбована на зелено. На даху платформ стояли 4 могутні гармати, спрямовані догори. На долішній платформі стояли малокаліброві автоматичні гармати. Це була наша артилерія, яку ми мали обслуговувати. Напроти нашої твердині у віддалі 250 метрів була друга твердиня, на половину менша від нашої. На платформі цієї твердині знаходилися оптичні прилади, які вимірювали висоту і швидкість лету ворожого літака. Ця твердиня керувала вогнем протилетунських гармат. Твердині були окутані великими клубами мряки і виглядали скоріше, як кораблі на морю.

При вході до твердині, нас привітав вартовий. Мій провідник показав наші подорожні папери і по короткій розмові ми ввійшли до бункеру. Відразу на мене вдарило сире тепле повітря. Віндою ми піднеслися на 4-тий поверх, де містилася комендантура. Я зайшов до середини і зголосився. Кімната була прикрашена мальовилами і портретами фюрера і його помічників. По кількох хвилинах до кімнати зайшов шеф. Він на мене справив гарне враження. Він дав мені відразу 1 день відпустки, а потім запровадив до кімнати і познайомив мене з новими товаришами. Мої нові товариші, це були селянські хлопці з Брідцини, один походив з Карпат, а кількох було з Поділля. Всіх в кімнаті було 16 юнаків. В сусідній кімнаті було також таке саме число німців, які були в нашому

НА ЗАКРУТАХ СУСПІЛЬНО-ГРОМАДСЬКОЇ РОБОТИ

Дивізії полковника Крата, а відділений проривом червоних, які вдерлися до Юденбургу, по довшій мандрівці добився до проф. Кубійовича. Негайно випрацювано меморандум в справі Дивізії і розіслано відповідним інстанціям. Рівнож зв'язався він з нашим Архiepіскопом Кир Іваном Бучком в Римі. В його актах є ще нині два листа від тодішнього Архiep. Кир Івана, а дати тих листів в оригіналі вказують, що вже другого серпня наш Архiep-Владика інформує ген. Шандрука про свої заходи в справі Дивізії. Закиди під адресою ген. Павла Шандрука спрямовується за те, що він, мовляв, не хотів до Дивізії признаватися на слідстві, заявивши, що про організацію Дивізії Галичина він не відповідає, бо участі в організації тієї Дивізії він не брав. Це є історична правда і в'язати його з акцією у Львові не було потреби хоч би навіть ще і тому, що його ще й нині Кремль і Варшава не залишають в спокою. Думаю навіть при всіх закидах під його адресою, що його заслуги для Дивізії великі. Він зняв з нас гнітюче клеймо і дав нам ім'я під яким ми увійдемо в історію, як 1-ша Дивізія Української Національної Армії. Він озолотив нашу шапку нашим старинним державним гербом і гербом відродженої нашої самостійної держави і запряг на вірність визвольній ідеї нашого народу. Лише брак реальної оцінки тодішніх можливостей може ставити більші вимоги до того короткого періоду.

Реасумуючи сказане я прямо дивуюся, що людина з такою високою ерудицією в суспільних проблемах може шукати таких дешевих сценічних ефектів виступаючи промовцем на національних святах. Вкінці я дозволю собі пригадати д-рові Галанові одну нашу конференцію на

якій він нам з'ясовував, як тяжко було щонебудь зробити в українській справі в США в часі війни, бо ситуація в світі не визнавала української проблеми. Ми ніколи не робили закиду, що для української справи українці в Америці мало зробили, бо ми знаємо, що тут не було відповідного «клімату» і його даліше нема. Та д-р Галан і всі тут давно осілі мусять пам'ятати, що того клімату не було і для нас в Європі й що європейським нашим провідникам не багато можна було досягнути, бо «клімату» і там для нас не було в тих тоталітарних системах тодішньої Європи.

Розуміємо, що переслідувати нас можуть москалі за нашу визвольну боротьбу, розумію, що і поляки, румуни, мадяри і чехи також ідуть за москалями і ми не думаємо їти з «повинною» до них, але хай вільний світ пам'ятає, що наш український вояк — це перший вояк, що підніс зброю проти комуністичної агресії в першій світовій війні та ми пішли його слідами і в другій світовій війні. Ми стали до боротьби з Москвою, яка нині малими війнами валить існування вільного світу та нам не важно чи то подобається всім тим, що на наказ засліпленців заколисують світ до сну, щоб збудити його у вогні комуністичної революції, яка чигає на нові жертви. Мої слова — це не пропаганда. Це реальна дійсність в Кореї, В'єтнамі, на Кубі, в Африці та навіть в тій дуже критичній ситуації ми горді своїм минулим — ми, вояки Української Національної Армії з яких майже всі на собі й своїй ріднях переживали оспіване комуною «національне визволення» за московським зразком. Лише вбогі духом ідеї заломлюються, а ми шануємо своє минуле і своїх провідників.

віці (16-19 років). Часто ми вночі «воювали» з німцями. Тоді через діру в стіні, де був дзвінок лялася вода, летіли дошки з ліжок, і різні слоїки з кремами. Нераз вибухали сварки, але до «миру» нас скоро приводив дижурний підстаршина. Ми за кару тоді мусіли стрибати по шафах, ліжках і коридорі. Такі карні вправи нас змушували до згоди. Але «нічні війни» відбувалися часто і вони мали товариський характер.

Наступного дня прийшов до нас, наш опікун-фенріх Віганд. Він добре ставився до нас, а за це ми його частували цигарками, бо більшість із нас не курили. Він нам запропонував піти до пливального басейну купатися. Всі радо на це погодилися. По кількох хвилинах ми вийшли з бункеру і трійками помашерували до пливальні.

— «Хочете співати?» — спитав нас фенріх.

— «Хочемо!» — відповіли.

— «Но льос!» «Читорій, читорій!» — (так він називав пісню: «Чи то буря, чи то грім»).

На нас цікаво споглядали німці. Їх дуже цікавили наші написи і відзнаки на рукавах. З пливальні ми вернулися поїздом і приїхали вже на вечерю. Жарч був добрий і вповні вистарчаючий. Після вечері я довго розказував про мої пригоди в Лінці товаришам. По кількох хвилинах до нашої кімнати зайшов дижурний підстаршина і наказав нам йти спати.

Слідуючого дня, після збірки, до год. 12 тривали вправи. А після обіду і 2-годинної перерви розпочалися навчання. Першою годиною була лекція розпізнання ворожих літаків, а потім німецька мова. Німецької мови навчав німець, який не знав ані одного слова по-українськи. Коли він довідався, що я говорю по німецьки, він попросив мене на «кілька слів», а ця наша розмова тривала майже цілу годину. Хоч він був учителем, але не знав нічого про Україну і за що ми боремося. Прийшлося мені йому пояснювати про Україну. Я йому пожичив «Історію України» у німецькій мові. Він був за це мені дуже вдячний і часто я з ним розмовляв про Україну.

Зближалось латинське Різдво. До свята в нашій батареї йшли горячкові приготування. Кожний з нас чистив убрання, приводив до порядку свої речі, а перед самим Святим Вечером ми в своїй кімнаті мили підлогу, шафки і ліжка. Кожний з нас старався все мати чисте, щоб дістати на свята відпустку. По кількохгодинній праці все було в порядку і ми з великим напруженням очікували контролю у нашій кімнаті. Важкі кроки шпіса (бунчужний) попередили його прихід. Від перевірки порядок і якраз цього дня він був у добром гуморі, бо кілька днів тому дістав підвищену рангу.

О год. 6-тій вечером була спільна Свята Вечеря. На ній були присутні ми і всі старшини, разом з комендантом. Він у короткій промові звелічав свято Різдва. Після вечері і спільних побажань ми розійшлися по своїх кімнатах і там свобідно святкували далі. Під час свят ми були звільнені від служби. А по 3-ох днях знова почалися сірі будні.

Була гарна тепла субота, січневе сонце огривало місто. Теплий, легкий вітер де-не-де зносив клуби пороку і по-чорнілого листя. Гуркотіли «С»-бани, видзвонювали трамваї. Пішоходи спішили у всі сторони, обережно оглядаючись на переходах. Я приглядався з плятформи цьому безперервному рухові великої маси народу і думав собі, де живуть ці люди в так зруйнованому місті. Тут і там бачив я жінок з діточими візками, що спішили до нашої твердині.

Я не знав, чому всі цивільні люди так скоро спішать, запитав мого товариша Василя:

— «Слухай Василю, чого вони так поспішають до нас?»

— «Е-е-е, вони вже напевно знають, що ворожі літаки недалеко! Ходім на долину і одягнемось».

Ми пішли до кімнати і через вікно дивилися, як з усіх сторін наближалися товпи народу, шукаючи порятунку у нашому бункері. По кількох хвилинах задзвонив дзвінок. Це був знак, що ми мали зайняти наш становище. Нас зустріло перерване виття сирен. На дорогах стояли

порожні трамваї, місто завмерло, навіть ворони поховалися на деревах, прочуваючи небезпеку, яка зближалася. Останні втікачі з поспіхом ховалися в бункері.

Задзвонив дзвінок і телефоном подано нам наказ: — «На місця! Ворожі літаки летять з півдня».

Далеко на небі з'явилися хмарки біленької мряки, конденсційні кружки, вказували, що літаки летять дуже високо. Зближалася перша ескадра і можна було порохувати літаки. Їх було 15. За ними «гусаком» слідували ескадри 4-ох бомбових груп (в якій було по 35-40 ескадр). На ворожі літаки звернулися сотки наших далековидів.

— «Який тип?» — спитав я спостерігача.

— «Лібератор» — відповів він з усмішкою.

Чотиромоторові скрині не прилітають порожні. Він важко зідхнув, а його лице споважніло. Він берлінець і важко переживав цей налет на безборонне місто. Літаки вже були над нами. Ось ці «срібні птиці», пани смерті і життя. Від потужного реву моторів дзвеніли шиби і дрижала земля. Летіли вони на висоті 5 000 метрів. Навколо них і під ними рвалися наші стрільна. Літаки приступили до

Похід добровольців через Львів — 18. 7. 1943 р.
Перед університетом

дії. Від них відділювались маленькі хмарки, що, зарисовуючи півкруглі пояси на небі, спадали на землю і вказували ціль. А за ними слідували важкі бомби і нищили фабрики і цілі квартали. Літаки не звертали на наш обстріл найменшої уваги і летіли наміченим шляхом. На небі показалась червона плямка. Поцілений літак продовжував летіти далі, щораз більше спадаючи в глибоку безодню. Сильна експлозія бензини, крила відірвалися від кадовбу. На небі показались летуни, їх було вісім. З великим гуркотом упав літак на землю. Того дня вдалось зістрілити 7 літаків. Одначе дорого прийшлося заплатити за цих літаків, бо їх товариші немилосердно скидали свої важкі бомби. Перелітала остання група, затихав гуркіт моторів, замовкали наші гармати. Після короткої тиші повітря наповнилось пронизливим гуком сирен. Це був відклик. З твердині висипалися десятки тисяч людей, які з неспокойними думками бігли домів. Багато із них побачили тільки гори каміння або дотліваючі рештки своїх домів. Це була альянтська відплата за «Фау-2».

Повітря ставало важке. Попіл і дим піднялися високо вгору і затемнили сонце. Надворі стало темно, непривітно, наче в дощевий день. Після цього налету Берлін горів 6 днів.

А вночі прилітали англійські бомбовики типу «Москіто». Коли вони появлялися, скидали різнокольорові світельця, що їх ми жартуючи називали «ялинками». Почавши з лютого 1945 р. в Берліні не було дня ні ночі, щоб не було налету.

Зближався фронт і соєтська навала лізла до Берліну. В місті почалися приготування до оборони. По головних вулицях, парках і майданах будували протипанцерні загородини, копали окопи, приготовлялися мінові поля. Змен-

шено харчові приділи. Подорожувати можна було лише за дозволом поліції. Всюди можна було спіткати втікачів.

Одного дня я з товаришем поїхали по харчі. Валками їхали селяни, забравши зі собою найпотрібніші речі. Їх очі вказували страх і переполох. Тепер вони переконалися, що це є війна, бо раніше вони думали, що так піде легко, як це було з поляками.

— «Дай спокій, Василю, бо стіни мають вуха».

Він оглянувся осторожно. Ми сіли на авто і поїхали до бункеру. Там розладували харчі і по кількох хвилинах ми були в кімнаті. Нас очікували товариші, які приїхали з 1-ої батареї, щоб відвідати своїх односельчан.

— «Що у вас нового?» — запитали ми.

— «У нас багато дечого! У вітторок під час налету ворожа бомба впала якраз на нашу гармату і забила «почтаря».

— «Що він забитий?» — спитали, зриваючись з місця хлопці.

Це був мій знайомий, який по закінченню школи працював на головній пошті в моєму місті. Вістка про смерть мого товариша дуже поділлала на мене.

5. 1. 1945 р. ми святкували наш український Святий Вечір, бо на другий день більшість товаришів від'їжджали на вишкіл. На вечері були наш комендант і декілька підстаршин. До нас завітали представники німецької музичної школи і відіграли «Бог Предвічний» і декілька творів Чайковського. Я подякував їм за те, що вони прийшли до нас, щоб потішити нас музикою. По вечері ми колядували, але несподіваний ворожий налет перешкодив нам гарніше відсвяткувати Святий Вечір. Під час наших свят ми були звільнені від служби. По святах почалися будні монотонного вишколу.

Одного дня до нас загостила капеля наших бандуристів, які для нас і німецької залози дали гарний концерт. Вони на бандурах відіграли ряд українських народніх пісень. Бандуристи у козацьких строях виглядали дуже імпозантно. Накінець вони заспівали одну німецьку пісню. Їх концерт залишив у нас гарний спомин. Німцям також сподобалося і вони довго згадували бандуристів, а під час концерту вони кожну пісню вітали бурхливими оплесками.

Прийшла весна і збільшилися ворожі налети. Не було вже спокійно ані вночі, ані вдень. Вже вечером до нашого бункру приходили берлінці, щоб знайти там безпечне місце. Часом налети тривали до ранку, а це дуже нас зморювало, бо наступного дня у нас починалося нормальне життя.

Берлін гарячково приготувався до оборони, бо фронт був над Одрою. До окопів мобілізовано військо і мешканців міста. На майданах і парках відбувалися вправи. На стрільницях відбувалося стрільання. Вивчали модерну протипанцерну зброю, яку випробувано на здобутих російських панцерах. На артилерійській стрільниці Берлін-Тегель стояли два К. В. 85. Одного разу цілком випадково проходячи мимо стрільниці, я побачив залишки цих двох велетнів, не було вже коліс, а вежа була подірваною мов сито.

Військовики, поліція і партійці вишколювали «фолькштурм». Їх вигляд лица, настрої і вік не доказували їхньої боздатности і охоти. Це були старці віком до 60 років, яким сидіти дома. Були між ними і діти до 16 років. Вони вивчали «панцерфаусти» і мали старі кріси. Не дарувала і наша протилетунська обслуга. Майже кожного дня відбувалися вправи на полях, в лісах, парках і руїнах міста. Ішли приготування до вуличних боїв. В місті щораз частіше було видко фронтовиків, що приїжджали по харчі і боеприпаси. Вони були перемучені, байдужі і не виказували великої охоти воювати, бо, як вони й самі говорили, 6 років війни вистачало. Але вони мусіли воювати далі. На дорогах їх оточувала юрба народу і розпитувала про положення на фронті і в зайнятих більшовиками містах. Фронтовики розповідали людям правду, одні блідли і охкали звертаючи очі до неба, а були і такі, що не вірили. Пізніше вони таки повірили в те, що

говорили фронтовики і переконалися на власній шкірі. Це були німецькі комуністи.

Я перекинувся кількома словами з фронтовиками. Вони не мали найменшої віри і надії на перемогу, яка за словами Геббельса мала «чудом» прийти в останніх днях війни. Один із фронтовиків запитав мене: «Чи це є правда, що в Берліні розстріляли 3-ох вояків за продовжену відпустку і за переїзд фальшивими паперами»? Я їм підтвердив і переказав зміст афішу, що були вивішені всюди в місті. Смерть нещасливців відбувалася в присутности батьків і на афішах були їх власноручні підписи.

— «Це не добре, коли вже починають стріляти своїх вояків. Терором вони далеко не зайдуть. Якби не те, що ми на російському фронті, то багато перейшло б до американців. Але підеш до росіян і там треба загибати, то ліпше вже гинути тут на фронті».

Ми стиснули собі руки і розійшлися. Це був перший випадок, що німецькі вояки зі мною розмовляли.

10. 4. 1945 р. був гарний день. Під час останнього налету скинено лютючки, в яких було написано, що цього якраз дня будуть знищені наші твердині. Перший раз (18. 3.) бомбардовано нашу твердиню, але без успіху, бо розбито 2 гармати, а твердиня стояла даліше. Цього дня альянти мали скинути найтяжчі бомби.

О годині 10.30 почався налет. Ворожі літаки летіли із Бранденбурга на Берлін. Півгодини пізніше з'явилися важкі чотиримоторові літаки. Вони нас минули, бо їх цілком було збомбардувати фабрику літаків в Ораніенбургу (Гайнкель-верке). Ораніенбург був віддалений від нас на 12 км. Було жаль дивитися, як тисячі бомб спадали на місто. По налеті я поїхав до Ораніенбурга. Із місточки не осталося нічого, тільки залишився там незнищений концентраційний табір. Це був останній налет на Берлін.

З місяця квітня почалося остаточне приготування до оборони. Докінчували копати окопи, ставили протипанцерні загороди і стрілецькі гнізда. Копали ями для бочок з бензиною. Всюди, де стояли батареї артилерії магазинували стрільна. Не обійшлося і без саботажу. В моїй батареї розладовано кількост фальшивих стрілен. Заки їх прийняли, перевірили, і відіслали до складу потривало 4 дні. Чотири дні важкої і даремної праці, а стрільна були вагою 43 кг. кожне. Заходів проти саботажу не зроблено, бо було вже пізно. Подібні випадки траплялися з бензиною, бо замість бензини отримували пльомбовані бочки з водою.

Одного дня на збірці комендант сказав нам, що більшовики після сильного артилерійського вогню прорвали фронт на Одрі і з великою скорістю машерують до Берліну. У всіх нас був поважний вигляд, бо ми зрозуміли важке положення і що нас за кілька днів може стрінути. По збірці спокійно ми розійшлися, без сміхів і дотепів.

Вісти дуже занепокоїли нас 5-ох українців, бо ми добре знали, хто такі є більшовики і що вони несуть зі собою. Ми вирішили знищити українські газети і журнали, щоб на випадок полону себе не зрадити, що ми є українці.

Вечером перший раз прилетіли російські літаки, вони замінили англійців, які бомбардували вночі. Важкі налети нас дуже втомлювали і у нас було лише одне бажання, хоч одну ніч спокійно поспати. Слідуючого дня (20. 4. 1945) ми почули вже гуркіт гармат. Наступали більшовики. З п'ятформи ми бачили, як рвалися кулі і бомби. Час від часу над нами пролітали літаки, які летіли до фронту. Пополудні показалася перша група советських «ІЛ-»». Вони збомбардували склад бензини і в приземному леті з великою скорістю відлетіли на схід.

(Далі буде)

Крайова Управа Б-ва кол. вояків 1 УД УНА складає сердечну подяку Б-ву Броди-Лев, які призначили допомогу на оплачення пам'ятника і опіку над могилами нашим помершим членам: бл. пам. пор. Ярославо́ві Банцалеві — 100 дол., бл. пам. хор. Ярославо́ві Войтовичові 25 дол. і погодилися оплатити пам'ятник на могилі бл. пам. сотн. Ярослава Кубашевського у Брюсселі.

Лев Шанковський

Визвольні змагання 1917-1920-1926 рр.

(ЗА НАПИСАННЯ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЧУЖИХ МОВАХ)

ПРОБЛЕМА НАПИСАННЯ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Повна історія перших Визвольних змагань ще не написана. Зближається 50-річчя цих змагань і ми стверджуємо сумний факт, що ми не маємо ані політичної, ані дипломатичної, ані соціально-економічної, ані воєнної історії бурхливих років 1917-1926, коли тривали збройні змагання українського народу проти московсько-більшевицької агресії. Ми не маємо ще синтетичної праці, що насвітлювала б ці сторінки недавньої української історії, і цей брак треба вважати значним занедбанням української вільної науки, що його негайно треба направити. Стислий виклад історії Української Революції написав в англійській мові проф. Дж. С. Решетар¹⁾ і своєю працею викликав справжню революцію в ділянці англосакського українознавства. Але своєю працею він не охопив усіх аспектів цієї історії, ставлячи наголос на її політичну і дипломатичну сторони. Він поминув воєнно-історичний аспект історії української революції, а власне про цей аспект історії перших Визвольних змагань нам найбільше йдеться, бо він найкраще документує волю українського народу мати свою незалежну державу.

В боротьбі за державність українська армія краще виконала свої завдання, ніж українська політика чи дипломатія, і тому одним із невідкладних завдань вільної української науки повинна бути публікація воєнної історії перших Визвольних змагань в українській та чужих мовах.

До речі, чужинці дуже мало або й зовсім нічого не знають про збройну боротьбу української регулярної армії, що під проводом свого законного уряду вела боротьбу на двох фронтах, з змінним воєнним щасттям, впродовж двох років, займаючи в різний час різні частини української державної території. Вони нічого не знають про широкий повстанський рух, що охоплював усю територію України і тривав після закінчення боротьби регулярної армії впродовж 6 років. В грубих тонах, присвячених описові «громадянської війни» на теренах колишньої російської імперії, що були опубліковані в чужих мовах, боротьбі української регулярної армії на два фронти, а також українському повстанському рухові, присвячується кілька чи кільканадцять рядків, тоді, як операції, наприклад, російських білих армій в Україні описуються доволі детально. На цій непоінформованості Заходу жирують і більшовики, які під теперішню пору стосують цілком подібну методику. Наприклад, у «Большой Советской Энциклопедии» дуже докладно описуються операції червоної армії проти білих російських армій або проти «білополяків», але цілком промовчуються операції цієї ж червоної армії проти армії УНР. До речі, ця ж «Большая Советская Энциклопедия» присвячує куди довші замітки «григорьевщине», «махновщине», ніж «петлюровщине» і це, звичайно, має теж свою вимову²⁾.

Воєнна історія перших Визвольних змагань ще не написана, але вона мусить бути написана. Це є обов'язком честі й сумління української вільної науки, а також усієї української еміграції. Питання стоїть тільки так: хто саме візьметься за це діло і наскільки його потрапить фінансувати українська еміграція? Донедавна у нас думали, що за таке завдання можуть взятися тільки учасники Визвольних змагань, але це погляд помилковий. Історична наука знає методи, як розв'язувати різні сумніви щодо історичних подій без допомоги безпосередніх учасників. І коли учасники Визвольних змагань не написали повної наукової історії перших Визвольних змагань, давши нам здебільша тільки вартісні причинки, цінну мемуаристику, часами документарні свідчення, то завдання написання такої історії спадає на молодше покоління істориків, яких ще, може, і на світі не було, коли визволь-

ні змагання відбувалися. На наших очах виростає це покоління, і ми б нічого так не бажали, як саме того, щоб це покоління заінтересувалося різними аспектами історії перших Визвольних змагань, в тому числі аспектами суто мілітарними. До цього молодшого покоління істориків включаємо теж українське студентство на чужині, що саме приступає до написання своїх магістерських чи докторських праць у західних університетах. Певне зацікавлення аспектами найновішої української історії можна серед українських студентів знайти: багато з них пише праці з найновішої української історії, а питанням історії перших Визвольних змагань присвячено навіть одну наукову студентську конференцію (у Філадельфії). Молодим українським історикам хочемо тільки на цьому місці вказати, що тематика історії перших Визвольних змагань, не виключаючи і її мілітарного аспекту, дуже цікава і вдячна, бо приносить велику користь не тільки самому дослідникові, але й загальноукраїнській справі. Українознавство — це дуже піонерська ділянка студій на Заході, і молоді науковці, що йому присвячуються (напр., Решетар, Армстронг, Луцький, Дмитришин, Пап, Фізер, Каменецький, Адамс, Білінський та інші), не тільки швидко здобувають собі наукове ім'я, але й мають ту сатисфакцію, що проторують цілком нові шляхи історичній науці. З цієї причини молодим adeptам історичної науки наслідувати названих старших колег.

ТРУДНОЩІ НАПИСАННЯ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Отже, виходячи з цих міркувань, хочемо сказати, що прикладаємо велику надію на молоде покоління істориків, що здобуло або здобуває історичне знання в чужинецьких університетах. Ми віримо, що з-під пера цих молодих adeptів історичної науки вийде наукова історія перших Визвольних змагань в усіх аспектах, не виключаючи й мілітарного. Коли йдеться про цей останній, то не хочемо перед молодими adeptами історичної науки закривати труднощі і в праці над вивченням нашої воєнної історії. Ці труднощі полягають головню в тому, що: а) воєнно-історична наука ставить особливі вимоги до дослідників, що нею займаються; б) для дослідження української воєнної історії майже цілком бракує першоджерел.

В умовах перебування на чужині важко подолати ці труднощі. Воєнна історія досліджує причини і характер воєн, зовнішню і внутрішню становище нації у війні, особливості її національно-політичного та соціально-економічного розвитку, стратегічні цілі, плани та концепції сторін у війні, описує театри воєнних дій та окремі воєнні походи й кампанії, аналізує організацію керівництва і збройних сил у війні, їх мобілізацію, концентрацію, озброєння, постачання, тактику, бойову характеристику і робить підсумки їх успіхів і невдач. Через такий широкий обсяг воєнно-історичної науки від воєнного історика цілком справедливо вимагається, щоб він знав не тільки методи історичної науки, але й був фахівцем у ділянці військовознавства, воєнної географії, політики, дипломатії, економіки, соціології, психології тощо. Згідно з цими вимогами, воєнний історик повинне мати закінчену не тільки високу освіту (історичний факультет університету), але й високу військову освіту (військову академію), а то ще й високу економічну чи політичну освіту. Очевидно, виховати в умовах бездержавності таких вестеронних спеціалістів надзвичайно важко. Таким вимогам відповідали тільки ген.-полк. Микола Юнаків, шеф штабу Головного Отамана під час Визвольних змагань, який до революції був професором Імператорської російської воєнної академії і загальнонавчаним воєнним істориком, і ген.-пор. Павло Шандрук, що був співробітником польської воєнної енциклопедії з ділянки воєнної історії. В

роки між двома війнами, як дослідник української воєнної історії, визначився теж сотн. О. Шпилинський (Переяславський), що давав дуже вартісні праці з цієї ділянки. Але, коли йдеться про українську воєнно — історичну науку, то вона по суті ставила щойно перші кроки і, коли не рахувати генералів з доби перших Визвольних змагань (ген. М. Омелянович-Павленко, М. Капустянський, В. Петрів), її представниками були, властиво, «самоуки» (Б. Гнатевич, З. Стефанів, А. Крезуб, О. Кузьма), серед яких не бракувало теж фахових істориків (І. Крип'якевич, І. Кривецький, М. Андрусак), В останній час проблемами воєнної історії займаються доц. О. Горбач, Юрій Тис-Крохмалюк, Є. Прірва, автор цих рядків та інші. Все ж таки багато з їх праць не виходять далеко поза рівень більше або менше солідного аматорства.

Труднощі іншого характеру — це брак джерел до студій української воєнної історії, зокрема історії перших Визвольних змагань. Перш за все бракує першоджерел. На еміграції немає або існує цілком мало архівних матеріалів: документів, стратегічних плянів, звітів, та рапортів, наказів, щоденників (журналів) воєнних дій, повідомлень і донесень окремих частин і команд, організаційних схем (штатів) і взагалі військової документації. Існують ще недосліджені фонди Воєнно-історичного інституту в Торонто (під керівництвом ген. М. Садовського) та воєнно-історичних інститутів у Нью-Йорку (при НТШ під керівництвом ген. П. Шандрука і започаткований сл. пам. полк. К. Дацьком) і зберігаються копії деяких наказів НКГА, копія оперативного щоденника НКГА та щоденника майора Вільгельма Льобковіца, колишнього шефа штабу III Галицького корпусу: нарешті є друковані документи, як «Вісник Державного Секретаріату Військових Справ», статут польової служби армії УНР, «Вісник» Українського генерального військового комітету Центральної Ради тощо. Великої вартості документи, що переховувалися в Музеї Визвольної Боротьби України в Празі і в Бібліотеці ім. Симона Петлюри в Парижі, пропали для нас під час минулої війни. Музей у Празі з його безцінними колекціями захопили більшовики, хоча їх можна було рятувати ще до 1948 року, а паризьку бібліотеку вивезли з Парижу гітлерівські окупанти, і її архівні матеріали пропали безслідно.

Бракує теж інших джерел, до яких зараховуємо: а) аналітичні дослідження (праці, статті, конспекти, описи кампаній, історія частин, біографії, рецензії, полеміка); б) спогади (мемуари, щоденники, записки, листи, кореспонденція, нариси, оповідання); в) довідкові матеріали в енциклопедіях, збірниках, календарях, альманахах тощо. Назагал такої літератури в роках між двома війнами дуже багато: але вона для нас, на еміграції, мало доступна. Чомусь хтось не подбав, щоб в тридцятих роках, коли цієї літератури на рідних землях і на еміграції надруковано найбільше, забезпечити нею заокеанські бібліотеки, де б вона могла служити майбутнім дослідникам. Все ж ця література існує по різних колекціях і головним завданням дослідників було б устійнити, де і що саме переховується. Поза українськими бібліотеками у Вінніпезі та Публічною Бібліотекою в Нью-Йорку, де такої літератури переховується найбільше, варто ще назвати книгозбірню Інституту ім. Липинського в Філадельфії та приватні книгозбірні, як Дмитра Микитюка, відомого видавця української воєнної літератури в Вінніпезі, і пані Кочан у Вінгемі стейт Нью-Йорк. На цьому місці варто теж зазначити, що бібліографія перших Визвольних змагань була надрукована у львівському журналі «Літопис Червоної Калини», комплекти якого має Інститут ім. Липинського, пані Кочан, Інститут Освіти у Вінніпезі та ще дехто. Автор бібліографії (п. І. Ш.) втягнув до неї навіть дрібні часописні і календарні замітки.

ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ПЕРШИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Однією з капітальних проблем, перед якою стоятиме кожний історик Визвольних змагань, є проблема періодизації цих змагань з точки зору воєнно-історичної

науки. Воєнна історія засадниче відкидає просту хронологічну періодизацію. У загальному ході війни вона виокремлює періоди, що визначаються певними стратегічними цілями, і відповідно до них проводить аналізу плянів і концепцій воюючих сторін, відношення сил воюючих армій, описує театри воєнних дій і самі кампанії, збирає відомості про організацію постачання і робить висновки про окремі збройні зусилля. Тільки така метода може забезпечити точну і проглядну аналізу кожного періоду воєнної історії зокрема і зробити підсумки щодо цілості воєнних змагань.

Кожному читачеві нашого нариса, цілком певно, впало в око незвичне, може, датування перших Визвольних змагань, що його ми подали в наголовку. Це незвичне датування виникає з переконання, що збройна боротьба українського народу проти московсько-більшовицької агресії тривала до 1926, а не до 1920 чи 1921 року. Тільки в 1926 р. вдалося московсько-більшовицьким окупантам розбити рештки озброєних повстанських загонів і зліквідувати останні редути збройного спротиву на українських землях. Отже тільки в 1926 р. остаточно закріпився окупантський режим більшовицької Москви в Україні і закінчилися перші Визвольні змагання.

Загальне переконання таке, що ці змагання закінчилися невдачею. Ми не цілком поділяємо таке переконання. В роки визвольної війни і українські армії, і українські повстанці мали незаперечні військові та політичні успіхи, які і були причиною, що більшовики створили Українську ССР і зреклися своїх плянів розчленування України на низку своїх «генералгубернаторств» в роді Донецько-Криворізької ССР. Для поборення українських армій та українського повстанського руху більшовики мусіли вжити максимум своїх сил, і тільки брак будь-якої допомоги з боку Заходу був причиною, що кінець-кінцем перемогли вони. А хіба тільки про брак допомоги Заходу можна говорити? Фактично Захід поборював українські визвольні змагання, даючи свою повну допомогу ворогам України — Польщі та білим росіянам ген. Денікіна.

Так, чи інакше, в перших Визвольних змаганнях треба розрізнити два етапи: 1) етап боротьби регулярної армії під проводом свого законного уряду, що тривав від 1917 до 1920 року, і 2) етап повстанської боротьби. Перший етап закінчився, коли українська армія разом з урядом змушена була покинути рідні землі і вийти на еміграцію (21. 11. 1920 р.). Другий етап почався після закінчення боротьби регулярної армії і тривав до часу повної стабілізації окупантського режиму в Україні, про яку ми вже сказали, що вона не наступила раніше, ніж 1926 року³).

Повна історія перших Визвольних змагань мусіла б охоплювати обидва зазначені етапи. Повстанська боротьба була продовженням тієї боротьби, що її вела українська регулярна армія. Як і боротьба української регулярної армії, повстанська боротьба проходила під гаслом здобуття Української Держави і прогнання з України чужинецьких окупантів. Численні повстанські загоны та їх отамани проявили безмежний героїзм у цій боротьбі, що велася на всіх просторах України і засвідчила перед усім світом, що український народ не приймає більшовицької окупації. Це був всенародний плебісцит проти більшовицької Москви, який мав своє глибоке політичне значення. Поступки в роки «українізації» були по суті виборені всенародним повстанським рухом в Україні.

На цьому місці не можна не зауважити, що існуюча література про український повстанський рух 1921-1926 рр. ще дуже бідна, і було б першорядним завданням відгребати з-під забуття якнайбільше даних про нього. З цього погляду такі праці, як П. Люгаревича або Р. Л. Суслика, слід тільки вітати⁴). Вивчення вимагає теж більшовицька література предмета, зокрема та, що її надруковано в СРСР у двадцятих роках⁵).

На основі знаної нам літератури нам важко відтворити періодизацію повстанського етапу парших Визволь-

них змагань. В дуже загальних рисах ця періодизація виглядала б так:

1) Спроби створити керівництво повстанського руху. Козача Рада, Всеукраїнський повстанчий комітет (Всеукраїновстанком) та підлеглі повстанками. Большевицька інфільтрація в повстанчий рух.

2) Спроби допомогти повстанчому рухові ззовні: Другий Зимовий (Льодовий) похід армії УНР і рейди полк. Якова Гальчевського («Орла»).

3) Степова дивізія та Холодний яр як спроба масового повстанського руху на територіях «повстанських республік». Махновщина і її спроби кооперувати з українським повстанським рухом.

4) Повстанський рух в епоху «воєнного комунізму». Боротьба повстанців проти большевицьких реквізичійних відділів і «продотрядів». Большевицька амнесія (березень 1922) і боротьба з большевицькою диверсією в повстанському русі.

5) Повстанський рух в епоху «Нової економічної політики». Боротьба повстанців проти большевицьких винищувальних партійних і військових відділів, проти поліційного апарату ЧК і ГПУ, проти адміністраційного апарату.

6) Останні редути повстанського спротиву. Причини зануку повстанського руху.

Тепер бажали б подати проєкт точної періодизації боротьби регулярної армії в часі перших Визвольних змагань. Цей проєкт бажано подати під дискусією всіх тих дослідників, що займаються питанням найновішої української воєнної історії. Журнал «Вісті» радо віддасть свої сторінки всім бажаним висловити свої думки з приводу цього проєкту, застереження чи поправки, розуміючи, що устійнення воєнно-історичної періодизації перших Визвольних змагань прислужиться майбутнім дослідникам нашої найновішої воєнної історії.

Отже, згідно з нашими поглядами, періодизація перших Визвольних змагань з точки зору воєнно-історичної науки повинна виглядати так:

ПЕРІОД БОРОТЬБИ РЕГУЛЯРНОЇ АРМІЇ (1917-1920)

I. На шляхах до створення української армії (Березень-листопад 1917)

1) Український елемент у революції 1917 року. Ляйбгвардії Волинський полк у Петрограді і значення його виступу. Український військовий рух у 1917 році.

2) Роля українських частин російської армії в останніх офензивах цієї армії в Галичині. Повстання Полуботківського полку в Києві та його значення. Розклад російської армії за національними ознаками і українізація частин російської армії на фронті та в заплілі.

3) Большевицька революція і большевицький розклад армії. Роля українських частин у большевицькій революції. Трикутний бій у Києві (10. 11-13. 12. 1917 р.) і українська перемога.

II. Перша російсько-українська війна (17. 12. 1917 — 12. 6. 1918)

1) Наступ большевицьких армій на Україну. Бої на Лівобережжі. Захоплення Катеринослава і Донбасу.

2) Повстання арсенальців у Києві та його придушення.

3) Евакуація Києва та бої на Волині.

4) Вільне козацтво в боротьбі проти московсько-большевицької інвазії. Неспроможність муравйовських військ форсувати Дніпро в районі Черкас і покрити вільно-козацькі райони.

5) Наступ українських і союзних австро-німецьких армій проти большевиків. Очищувальні операції на Лівобережжі.

6) Кримська операція та українсько-німецький конфлікт.

7) Перемир'я (12. 6. 1918 р.) і большевицькі дії під час перемир'я. Повстанський рух проти австро-німецьких військ в Україні.

III. Перемир'я

(12. 6. 1918 — 16. 1. 1919)

1) Підготовка до організації постійної української армії. Плани українського генерального штабу, їх оцінка та реалізація.

2) Зміна режиму в Україні. Повстання під проводом Директорії УНР та його наслідки.

3) Повстанський рух в Україні і доконані факти большевиків на кордонах України.

IV. Оборонна війна України на два фронти (1918 — 1919)

A. Друга російсько-українська війна (17. 1. 1919 — 21. 11. 1920)

AA. I. етап війни до переходу УГА за річку Збруч

1) Бої на Лівобережжі. Ар'єргардні бої Запорізького корпусу. Бої сірожупанців і січових стрільців на Полтавщині та Чернігівщині.

2) Удар з тилу: боротьбістська та анархістська революція. Повстання (Зелений, Григор'єв) на тилах фронту. Махновщина на півдні України.

3) Удар з півдня: французька інтервенція і десант альянтських військ в Одесі та на півдні.

4) Відступ армії УНР за р. Дніпро і бої на лінії Сарни-Коростень-Житомир-Бердичів-Козятин-Цвіткове. Прорив українського фронту.

5) Протинаступ українських армій та його успіхи. Розгром Григор'євим антантського десанту на півдні.

6) Російсько-большевицькі протиакції. Удар на Жмеринку і розкол українського фронту. Відхід південної групи військ до Румунії. Права революція от. Оскілка та її наслідки.

7) Повстання Григор'єва проти большевиків. Рішучі большевицькі заходи для ліквідації «григор'євщини». Зрада Махна. Марш григор'євців на з'єднання з українською армією.

B. Українсько-польська війна (1. 11. 1918 — 17. 7. 1919)

1) Бої у Львові та на кордонах Західної України. Оборона перед польською агресією.

2) Зачіпно-наступальні бої УГА в районі Львова та на кордонах. Вовчухівська офензива.

3) Перехід до оборони. Польська офензива в Галичині і на Волині.

В. Останній бій на два фронти

1) У смузі Дубне-Броди. Реорганізація армії УНР.

2) Проскурівська операція (7. 6. — 7. 7. 1919).

3) Чортківська офензива (7. 6. — 28. 6. 1919).

V. ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ

BB. Другий етап війни. Наступ на Київ-Одесу

1) Оборона Кам'янця і забезпечення переходу Галицької армії на Наддніпрянщину.

2) Наступ на Проскурів.

3) Вапнярська операція.

4) Наступ на Київ-Одесу (2. 8. — 31. 8. 1919).

Перша фаза: 2. 8. — 10. 8.

Друга фаза: 11. 8. — 20. 8.

Третя фаза: 21. 8. — 31. 8.

5) Наступ на Коростень і його невдача.

6) Прорив південної большевицької групи до ст. Попільня.

BBB. Третій етап війни. На два фронти проти білої та червоної Москви

1) Біла російська армія в Україні. Війна проти білої армії. Бої на денікінському фронті 24. 9. — 15. 10. 1919.

2) Прорив білої армії на Брацлав-Жмеринку. Наступ червоної армії на Бердичів.

3) Чотирикутник смерті.

ГГ. Четвертий етап війни: Зимовий похід армії УНР

- 1) Прорив через фронт білої армії (6. 12. — 31. 12. 1919).
- 2) В коридорі між червоною і білою арміями (1. 1. — 13. 2. 1920).
- 3) Вихід на Дніпро і Полтавщину (13. 2. — 20. 2. 1920).
- 4) Від Дніпра до Богу (21. 2. — 16. 4. 1920).
- 5) Між Богом і Дніпром: прорив через фронт XIV польової армії (17. 4. — 6. 5. 1920).

ГГ. П'ятий етап війни: в союзі з польською армією

- 1) Варшавський договір, операції союзних армій в Україні.
- 2) Прорив кінної армії Будьонного, відворот союзних армій.
- 3) Оборона Галичини (29. 8. — 31. 8).
- 4) Оборона Замостя (29. 8. — 31. 8.).
- 5) Останній наступ армій УНР (18. 9. — 18. 10.).
- 6) Перемир'я (18. 10. — 9. 11).

ГД. Шостий етап війни. Останній бій осамітненої армії УНР на рідних землях. Вихід армії з урядом на еміграцію

- 1) Останній бій (10. 11. — 21. 11. 1920).

Подана вище періодизація вимагає певного узгодження. Перш за все хочемо ще раз підкреслити, що це є воєнно-історична періодизація і вона бере на увагу окремі війни та воєнні операції. Періодизація політичної історії не вкладається в ці рамки, вона буде інша (наприклад: періоди Центральної Ради, гетьманату, Директорії УНР, в їх межах, може, ще періоди різних урядів чи «орієнтацій»). Воєнно-історичну періодизацію не будемо на цих політичних змінах: факт, що 29. 4. 1918 режим у Києві змінився, нас з точки зору воєнно-історичної періодизації не цікавить, оскільки для нас міродатне тільки те, що Україна перебувала в стані війни з більшовицькою Росією (до перемир'я 12. 6. 1918), а в заплілі творено підстави до організації постійної української армії і за періоду Центральної Ради, і за періоду гетьманату. Що більше, цю працю в обидва «політичні» періоди очолював той самий шеф українського генерального штабу — полк. Олександр Сливинський. Інша справа — це наступна зміна режиму в листопаді-грудні 1918 року: для переведення вона вже вимагала збройних дій.

Перші Визвольні змагання були оборонною війною, яка в значній частині велася на два фронти, проти більшовицької Росії та Польщі або проти червоної і білої Росії. Перша війна проти більшовицької агресії почалася вже за 27 днів після постанови української держави у формі Української Народної Республіки (III Універсал Центральної Ради — 20. 11. 1917 р.). Вона почалася від відкинення московського ультиматуму (17. 12), що його уряд УНР мусів відкинути, бо він означав бруталне втручання союзу народних комісарів у внутрішні справи молоді української держави, яку, до речі, цей же самий совет одночасно визнав. Де ю р е ця війна закінчилася 3 березня 1918 р., коли в 6-тій ст. Берестейського договору Советської Росії з Центральними Державами перша зобов'язалася заключити мир з Україною і забрати свої війська з України. Де ф а к т о ця війна закінчилася щойно перемир'ям, заключеним між РСФСР і Українською Державою 12. 6. 1918 року. Миру з Україною Советська Росія так і не заключила.

Війна проти польської агресії почалася негайно, коли на західно-українських землях була встановлена влада Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР — 1. 11. 1918 р.). Польська агресія не обмежилася виступом проти ЗУНР: вона поширилася теж на УНР. Уже в листопаді 1918 р. в польських руках опинились Холмщина та Підляшшя, а також західні повіти Волині. В травні 1919 р. спроваджена з Франції для боротьби з більшовиками армія ген. Галлера (6 дивізій) повела наступ на Волині саме тоді, коли армія УНР зводила запеклі бої з більшовиками у східній частині Волині. Отже не для боротьби проти більшовиків, але для допомоги більшовикам відпустила Франція армію Галлера до Польщі! Перемир'я з

поляками заключила на Волині армія УНР 24 травня 1919 р., але українсько-польська війна в Галичині тривала ще до 17 липня 1919 р., коли останні тиллові забезпечення Української Галицької Армії перейшли річку Збруч.

Не зважаючи на заключення перемир'я і демаркаційну лінію між обома арміями, польська армія відновила свою агресію на Україну в трагічні для українських армій дні чотирикутника смерті. Тоді польська армія повела з-поза демаркаційної лінії наступ на Миропілля-Старокостянтинів, забравши в полон численні тиллові частини армії УНР і навіть деякі фронтові частини Запорізького корпусу (Дорошенківський полк).

Наступ об'єднаних українських армій на Київ закінчився повним розгромом російсько-більшовицьких військ на Правобережжі і зайняттям Києва. Цей апогей успіхів української зброї був затьмарений новим збройним конфліктом з Російською Добровольчою Армією ген. Денікіна. Створюючи цей конфлікт, російські добровільці — сателіти Антанти поважно спричинилися до перемоги більшовиків у Росії та в Україні. Вони навіть безпосередньо допомагали більшовикам, не проявивши жадної оперативної ініціативи, коли відтата воєнними подіями південна більшовицька група в складі трьох дивізій маршрувала коридором між українською та білою російською армією на з'єднання із червоними військами в районі Житомира.

Так чи інакше, 24 вересня 1919 р. почалася знову війна української армії на два фронти: проти білої і червоної російських армій в Україні. Цей етап кінчається катастрофою для українських армій у т. зв. «чотирикутника смерті». Українські армії не були переможені в бою; переміг їх «внутрішній» ворог — тиф. Оскільки тиф поширився тільки на території, зайнятій українськими арміями, можна догадуватися, що це був перший в історії воєнний приклад застосування т. зв. «бактеріологічної війни». Не було сил перебороти пощесть також тому, бо могутні цього світу (Антанта) поставила на ген. Денікіна, допомагаючи йому зброєю, військовим вирядом і ліками, тоді як супроти території, зайнятій українськими арміями, встановлено блокаду. На Україну не допущено навіть ліків з території близької Басарабії та Буковини. Санітарні поїзди, закуплені українським урядом за кордоном, тільки з великими труднощами перепускалися на українську територію⁶⁾.

Сусіди України не виявили найменшого зрозуміння для Визвольних змагань українського народу. Вони, на жаль не розуміли значення української держави навіть для власної безпеки. Загарбавши по куску українські території, вони пасивно спостерігали катастрофу українських армій в наслідок тифозної епідемії. Назва «чотирикутник смерті» стало тому, що з чотирьох сторін територію, зайняту українськими арміями, оточували вороги (білі і червоні росіяни, поляки, румуни), що не мали жадної іншої мети, як тільки найбільше скористати з катастрофи українських армій. Українська армія не мала найменшої змоги цим ворогам протистояти.

Катастрофа в «чотирикутника смерті» закінчилася тим, що Українська Галицька Армія (УГА) заключила з Добровольчою армією ген. Денікіна перемир'я, а потім навіть союзний договір, а рештки армії УНР вирушили під проводом ген. М. Омеляновича-Павленка в Перший Зимовий Похід. Центр тяжіння збройної боротьби перенісся на переломі 1919-1920 рр. на форми партизанської війни. Під ударами українських загонів Добровольча армія дуже швидко заломалася і нестримно покотилася назад⁷⁾. На жаль, українська армія цього розгрому не могла повністю використати, бо вона сама щойно пережила катастрофу, і не могли цього зробити самі повстанські загони. У вакуум, створений відходом Добровольчої армії, влилася назад червона російська армія.

1920 рік, приніс Україні колосальне поширення повстанського руху. Цілі області України були зайняті українськими повстанцями, що визнавали владу УНР (наприклад, район Холодного Яру) або воювали під прапора-

ми анархії (Махно). В далекому запіллі воювала армія УНР в Першому Зимовому Поході, і до неї приєднувалися повстанські загони і галицькі частини, що в наслідок розгрому Добровольчої армії змушені були пробитись до большевиків і створити так звану Червону Українську Галицьку Армію (ЧУГА). У своєму Зимовому Поході армія УНР мала маркантні бойові успіхи, наприклад, здобуття Воснесенського (16. 4. 1920 р.), що було воєнною базою 14-ої совєтської армії в Україні.

Варшавський договір, заключений між Польщею та Україною у Варшаві 20 квітня 1920 р., відкрив нову фазу боротьби України проти червоної Росії. Польські війська разом з двома українськими дивізіями почали похід на Київ 25 квітня 1920 р., але після початкових успіхів були розгромлені в червні 1920 р. Після удару кінної армії Бульбонного українсько-польський фронт відкотився на захід, при чому найменше «спаніковані» українські дивізії відиграли значну ролу в обороні Галичини і Замостя, чим поважно спричинилися до остаточного розгрому большевицьких армій під Варшавою. На жаль, з різних причин треба розцінювати Варшавський договір як цілковиту невдачу. Польська сторона не тільки не дотримала мілітарних постанов цього договору, не тільки не постачала українській армії потрібної зброї та вряду для формування частин, але й загнала в табори полонених галицькі бригади, які перейшли на бік польської армії, щоб продовжувати війну з большевиками. Відібрану галичанам зброю поляки навіть не вважали за потрібне віддати армії УНР. Врешті польський уряд цілком зламав Варшавський договір, заключивши з большевиками перемир'я, а потім і Ризький договір. Заключене проти постанов Варшавського договору польсько-большевицьке перемир'я поставило армію УНР у дуже серйозне становище.

Останній етап збройної боротьби української регулярної армії мав місце 11-21. 1920 р., коли переважними силами большевики кинулись на армію УНР, маючи розв'язані руки щодо «білополяків» і решток Російської Добровольчої Армії в Криму під проводом ген. Врангеля. При кінці жовтня остаточно розгромлено врангелівську армію на кахівському пляцдармі, а в першій половині листопада 1920 року здобуто штурмом Перекоп і Крим. Після важких боїв армія УНР відступила на захід і разом з урядом вийшла на еміграцію. Період боротьби української регулярної армії закінчився і наступив період повстанської боротьби.

Цих декілька довідок ми вважали за потрібне подати, щоб з'ясувати провідну думку нашого проекту періодизації перших Визвольних змагань з точки зору воєнно-історичної науки. А втім ми далекі від того, щоб захищати цей проект як єдино правильний, навпаки, ми гадаємо, що з дискусії вирине остаточний і правильний проект періодизації, що матиме велике значення для вивчення найновішої воєнної історії.

¹) John S. Reshetar, Jr., *The Ukrainian Revolution, 1917-1920. A Study in Nationalism*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1952. Ст. 363.

²) Большая Советская Энциклопедия присвячує 35 сторінок гаслові: «Иностранная военная интервенция и гражданская война в СССР (1918-20)», але в ньому не можна знайти ані рядка про боротьбу червоної армії проти армії УНР. Окремим гаслом присвячено таку кількість рядків: «врангелевщина» — 216, «григоревщина» — 78, «махновщина» — 57, «петлюровщина» — 51 (!). Окремі операції проти білої російської армії висвітлюються детально, наприклад, «Воронежско-Касторненская операция» (122 рядки, дві карти), «Орловско-Кромская операция», «Ростовская операция» і т. д. Про подібні або й більші розмірами операції проти українських армій не знаходимо ані слова!

³) Очевидно, повстанська боротьба в Україні існувала також у період боротьби української регулярної армії (1917-1920). В окремий період (1921-1926) виділяємо боротьбу повстанців, що мала місце після закінчення боротьби

української регулярної армії, навіть якщо цим повстанцям старалися допомогти ззовні частини української армії, інтерновані в Польщі (напр., Другий Зимовий Похід). Нам ідеться про те, що боротьба українських армій і повстанців у перший період (1917-1920) проходила під керівництвом легального українського уряду, що перебував на Україні, тоді як боротьба в наступний період була радше стихійною і спонтанною, а загального керівництва повстанського руху не вдалося створити.

⁴) Пор. П. Лютаревич: «Історія одного повстання на Полтавщині та українське підпілля в роках 1920-1926». *Український збірник, книга 4*, Мюнхен 1955. Інститут для вивчення ССРСР. Ст. 131-151.

Також Р. Л. Суслик: «Криваві сторінки». З неписаних літописів. Хуторянська Полтавщина в боротьбі проти московського комунізму. Англія, 1956, ст. 337.

⁵) В Нью-Йоркській Публічній Бібліотеці є така література до історії повстанського руху в Україні: 1) Ауссем, В. Х., «К истории повстанчества на Украине», *Летописи революции*, ч. 3, 1926, 2) Попов, П., «Петлюровское подполье на правобережной Украине. Путешествие в УНР». Там же, ч. 2, 1926, 3) Кин, Д., «Повстанческое движение на Украине», там же, ч. 3, 4, 1926, 4) Козельський, Б. В., Шлях зрадництва і авантур (Петлюрівське повстанство), Харків, 1927, 5) Заславський, Д. И. Тиха ль украинская ночь? Москва, 1931, 6) збірник: *Борьба за строительство на Юго-Западной железной дороге*, Київ 1927, в ньому: Чукаев, С. «Христиновка в бандитском окружении», ст. 254-259, крім матеріалів, присвячених «григор'ївщині» та «махновщині». Див. Юрій Лавриненко: *Ukrainian Communism an Soviet Russian Policy Toward the Ukraine*. An Annotated Bibliography 1917-1953, New York. 1953, Research Program on the USSR. Ст. 91-102.

⁶) Американський репортер, п. Генрі Алзберг, який провів розмову з головним отаманом Симоном Петлюрою в Кам'янці на Поділлі, свідчить про жалогідний санітарний стан на території, зайнятій українськими арміями. Як причину цього стану Алзберг подає блокаду, що її встановила Антанта супроти української території. В Чернівцях, пише Алзберг, було багато ліків, але представники Антанти не дозволили їх на територію, зайняту українськими арміями, навіть для поборювання тифу серед цивільного населення. Див. його репортаж п. н. «Ситуація в Україні» в 109 книзі журналу «The Nation» в числі з 1 листопада 1919 року (стор. 569).

⁷) Доказ, що Російська Добровольча армія завалилася головно від удару українських повстанців, проводить у своїй книзі «Трагедия Козачества» козацький діяч Гнат Білий. Див. Гнат Білий: «Трагедия Козачества» (Очерк на тему: Козачество й Россия. Часть III. Июнь-декабрь 1919), Париж, 1936, стор. 381 і далші. Для придушення українських повстанців командування білої російської армії мусіло зняти з фронту поважні частини, яких пізніше на фронті бракувало, коли большевики почали свою офензиву. Книга «Трагедия Козачества» (4 томи) — це цінний вклад в історію боротьби поневоленних народів проти білої й червоної Росії, зокрема боротьби донського та кубанського козацтва.

Редколегія «Вістей» одержує багато різних статей, дописів з різних свят, збіркові листи, які не можна надрукувати в одному числі. Звертаємо увагу, що надіслані світлина ми будемо поміщувати, якщо рівночасно будуть прислані гроші за клішу у сумі 20 дм., або 5 дол.

Просимо наших Вельмишановних читачів не очікувати на упімнення але пересилати гроші за журнали нашим представникам, або безпосередньо на адресу адміністрації. Ми видаємо наш журнал виключно за гроші, які одержуємо від читачів і пожертви, бо адміністрація не має свого приватного капіталу чи інших джерел, щоб покрити задовження.

Редколегія «Вістей»

Ф. Кордуба

Напередодні нової стратегічно-політичної констеляції потуг світу

Людство світу, переступивши поріг 1966 року, започаткувало третє повоєнне десятиліття. Два перші були багаті на суперництво в різних невральгічних районах світу, на льокальні війни та врешті на т. зв. «холодну» війну, яка своєю напругою була і холодною і гарячою, або навпаки — гарячою і холодною. І, не зважаючи на це, що після другої світової війни загальна кількість суверенних держав зросла більше ніж до 120, концентрація політичної влади в світі набулася в руках тільки двох суперпотуг — США і ССРСР. Ці дві держави, — дійсні експоненти і кандидати на гегемонію щодо володіння світом. У 19-му столітті головними експонентами політичної влади на європейському континенті були: Великобританія, Франція, Прусія (опісля Німеччина), Австро-Угорщина і Росія. Ця група держав творила т. зв. «пентархію», і вона була творцем історії Європи і в заморських колоніях. Під кінець першої світової війни з цієї «пентархії» залишилися при політичній владі світу Великобританія і Франція. Та перший раз на владу посягнули США і потуга не білої раси Японія. Під кінець другої світової війни при політичній владі світу залишилися тільки три потуги: США, ССРСР і Великобританія, — згл. Коммонвелт.

Почавши від 1946 р. світ находився під знаком суперництва біполяритету (дво-полярності) — США і ССРСР, аж до переломового моменту в справі Куби. До війни між США і ССРСР не дійшло з різних причин. Обі потуги були виснажені другою світовою війною; ССРСР, мабуть, психічно сильніший від своїх настанов, а в США нуртувала радше неохота до нової війни, а не психічне заломання. До цього ще доходить винахід водневої бомби в США — у листопаді 1952 р. і в ССРСР — у серпні 1953 р., яка своєю вибуховою силою стала пострахом для обох суперників. Але політичні ідеології обох суперників стоять на становищі неухильності великих імперіяльних війн: в США така війна може бути актуальною тільки як засіб оборони; а в ССРСР ленінська доктрина виправдує таку війну тільки на випадок її необхідності. В суперництві двох діаметрально собі протиставлених систем за правопорядок і політичне керування світом доходило часто до дуже гострих антагонізмів. І немає другого історичного прикладу на те, щоб гострота антагонізмів між державами в минулому не була причиною збройного удару. Між суперниками і кандидатами на гегемонію володіння світом до такого удару таки не дійшло, бо вони у своїх стратегічних калькуляціях були свідомі того, що нищівна сила нуклеарного потенціалу обох сторін є так велика, що прямо виключає війну, яка була б нічим іншим, як тільки обостронним тотальним мордом. Тому тільки обостронному зрозумінні положення, може завдячувати людство, вимушене баянсом рівноваги страху відпруження, яке було започатковане вже в 1954 р. У зв'язку з цим суперництво двох кандидатів на гегемонію стало неактуальне, але тимчасово і тільки частинно, бо воно далі продовжується, хоч у злагоднених формах, під знаком коекзистенції.

Револуція в зброєвій техніці, започаткована під час другої світової війни проектом Мангаттан-а вплинула на природу війни. Ця револуція вправді все ще даліше находиться у розвитку та безперервному удосконалюванні різних родів зброї, але вона мабуть не зможе рапідно зламати рівноваги страху. Хіба китайські комуністи, або якийсь божевільний диктатор рішився б на атомову війну, не рахуючися з її наслідками. Загалом говориться у політичному світі про стабільну рівновагу страху або атомовий пат. Однак людство все ще даліше живе в апокаліпсичній епісоді часу, під страхом нуклеарної зброї і в неуступливій боротьбі двох ідеологій, доктрин і політичних систем — Сходу і Заходу. Крім цього, в двополярній системі кандидатів на гегемонію панування над світом дійшло до поліцентризму, в якому головну роллю, в най-

ближчій майбутності напевно відграватиме третя світова потуга — Китай.

У 60-их роках дійшло до гострого конфлікту і антагонізмів між Москвою і Пекіном. Головна причина конфлікту не відноситься до ідеологічних розходжень, вона лежить у проблемах політики мирного співіснування-коекзистенції т. зв. «соціалістичних країн» з капіталістичними. Антагонізм між Москвою і Пекіном має передусім національні інтереси обох комуністичних потуг. Ідеологічна фразеологія та провідні керівні постаті ЦК КПСС у цьому конфлікті відіграють підрядну роллю. Китай є перенаселений, бідний, під господарським оглядом відсталый. Компартія Китаю після війни сильно зросла (більше 20 млн. членів, а КПСС — 12 млн.) та почала відчувати голод на володіння більшими життєвими просторами. Свої аспірації КП Китаю скерувала передусім проти Москви, вимагаючи звороту круга 900 000 кв. км. історичної китайської території, яка була анектована російськими царями. До цього ще доходить престижеві аспірації китайців, культура яких сягає коло 5 000 років свого розвитку; кількість населення 750 млн. (ССРСР 230 млн.), та інші питоменності, сьогодні об'єднаного в одну цілість китайського народу. КП Китаю претендує на керівництво світовим комуністичним рухом, отже вона вважає себе за центр, який об'єднує компартії світу в боротьбі з капіталізмом. Тому КП Китаю намагається усунути КПСС з дотеперішнього керівного стану компартіями світу, з виразними імперіяльними настановами в Азії, тим-то політика китайської компартії і скерована передусім проти національних інтересів Москви.

Коли говорити про загрозу Китаю для американських національних інтересів в Азії, треба мати на увазі передусім ринки збуту продукції США. В публіцистиці багато говориться про «жовту загрозу», в однаковій мірі, для обох суперпотуг США і ССРСР. Це не відповідає дійсності. Китай безпосередньо граничить на довжині багато тисяч км. з ССРСР, тому за конфлікти не тяжко. Оборона цих кордонів нелегка. США від Китаю ділить Тихий океан. До морських воєнних дій китайці ще довго не будуть готові, отже для Америки наразі немає безпосередньої загрози від китайської потуги.

В сучасному, сильно здиференційованому і скомплікованому світі політична влада опирається на таких трьох факторах: політичних настановах двох суперпотуг, коекзистенції і конфронтаціях. А даліше характеристичним у сучасній міжнародній політиці є те, що США і ССРСР у різних невральгічних районах Азії мають проти себе того ж самого противника — Китай. В зв'язку з цим, не зважаючи на те, що Москва і Вашингтон в дійсності ще не є союзниками, нова політична констеляція спричинена політикою Китаю, автоматично наближує та пов'язує США з ССРСР.

ЦК КПСС перебуває напередодні 23-го з'їзду компартії Сов. Союзу. В підготовці до нього, на партійних зборах в ССРСР подається до відома лист ЦК, який своїм змістом вказує на підготовку до остаточного розриву з Китаєм. В цьому документі головну увагу звертається не на ідеологічні розходження між обома компартіями, а на агресивну політику ЦК компартії Китаю проти національних інтересів ССРСР. Всі дані вказують на те, що на 23-му з'їзді КПСС буде остаточо вирішена проблема розходжень згідно плану, який був ще за Хрущова. Отже силою цих рішень, «братні народи» — російський і китайський — перейдуть на позиції багатолітнього взаємного ворогування. Цей наближаючий новий етап у взаємовідносинах між ССРСР і Китаєм можна вже вважати за чергову, але значно гострішу боротьбу двох комуністичних великодержав за керівництво і стратегію світовим комуністичним рухом.

В зв'язку з остаточним розламом між ССРСР і Китаєм та переходом обох великодержав на шлях безкомпромісо-

вої боротьби, постане цілком нова, особливо для ССРСР, чекорисна ситуація. Головним чином йдеться не тільки про зламання комуністичної солідарності двома, найбільшими компартіями світу, але важнішим є те, що ЦК КП-СС може остаточно втратити свій, сильно вже надшерблений престиж у міжнародному комуністичному русі. Самозрозуміло, що наслідки такого розриву відіб'ються також і на внутрішньому положенні в ССРСР, який буде мати в безпосередньому сусідстві дуже поважного противника. Москві не вдалося підпорядкувати Китай цілям власної стратегії в Азії, а цього найбільше боялися США. Стратеги США вважали, що коли Москва опанує Китай з його кількасотмільйоновим населенням, то дійшло б до усунення західних впливів на азійському континенті, а далі в Австралії і Океанії. Було б це вступом до створення імперії з дуже великим геополітичним тиском на всі причілки Євроазійського масиву, що doprowadило б до гігантської світової революції. Тому США докладали всіх зусиль, щоб ССРСР не опанував Китаю. Опанований комунізмом Китай пішов власним шляхом розвитку, водночас стосуючи ту саму політику супроти ССРСР і США. Після другої світової війни США у своїй стратегії проти ССРСР намагалися перетворити Китай на ключевий причілок на Далекому Сході, для протиставлення Сов. Союзові. В тій цілі США для підбудови причілка розбудували свої бази на Пацифіку. З переходом Китаю на непримиримо ворожі позиції проти ССРСР, доосновно змінюється констеляція на Далекому Сході. Тому американські політики й стратеги почали більш серйозно оцінювати китайську загрозу для Америки і Європи, в порівнянні до агресивних плянів ССРСР.

Сьогоднішній Китай ще не є потугою в повному розумінні слова, бо, крім вельми великого людського потенціалу, йому бракує добре розвиненої промисловости, яка конечно потрібна для продукування воєнної техніки. Від кількох років ССРСР вже не допомагає Китаєві воєнною технікою, тому модернізацію і озброєння китайських збройних сил мусить переводити китайська компартія і уряд власними засобами і продукцією. Західні знатоки оцінюють, що збройні сили Китаю сягають до 3 млн. осіб. Крім цього, більшість населення Китаю зорганізована у міліційних формаціях і в парамілітарних з'єднаннях. Кількість цих формацій і з'єднань досить велика. Наприклад, в провінції Гонан у міліційних формаціях нараховується до 20 млн. дорослих осіб (жінок і чоловіків). Китайська міліція зорганізована в дивізії, полки, батальйони і сотні. Вона вишколюється польовій службі, тому на випадок війни, буде призначена до територіяльної оборони. В загальному Китай має під зброєю коло 160 дивізій (кожна по 12.000 осіб); в тому числі 135 стрілецьких, 10 панцерних і 3 десантно-парашютних. Крім того, в чинній службі є також деяка кількість артилерійських і протиповітряної оборони дивізій. Китайські збройні сили вишколені для континентальної війни. На відтинку нуклеарного озброєння Китай перебуває на початковій стадії розвитку цієї зброї. Західні знатоки твердять, що 1975 року Китай буде мати коло 80 міжконтинентальних нуклеарних ракет, якими зможе досягати цілі на західноамериканському побережжі. Атомову зброю в руках китайців — це дуже велика небезпека для цілого світу. Невважаючи на її кількість, Китай може спровокувати атомову війну, розраховуючи на реакцію США і ССРСР. З такими можливостями західні стратеги вже рахуються тепер. Але до цього може дійти не скоріше як у 70-их роках.

Період часу від закінчення другої світової війни по сьогодні можна поділити на три окремі етапи холодної війни. Перший етап її — це непримиренність двох суперпотуг — США і ССРСР, і в цьому етапі Сов. Союз перезів проти Заходу дві невдачні офензиви. Противник Заходу ч. 1 — ССРСР робив різні спроби, щоб опанувати Францію, Італію, Грецію, Туреччину і Іран. В 1948 р. Сталін рішився на блокаду Берліну. Тільки рішуча постава США проти агресивної політики ССРСР врятувала За-

хід перед комуністичною загрозою. Сталінська агресія проти Заходу в Європі і Азії (Корея) зазнала повної поразки, але рівночасно вона не була заблокована. В 1958 р. Хрущов приступив до нової агресії проти Заходу, але вже під знаком стратегії «спутника», висовуючи ультиматум у справі Берліну. Рівночасно в тому ж самому році компартія в Ганой проголосила партизанську війну півд.-в'єтнамському урядові, самозрозуміло за інспіраціями Москви. В той час Хрущов ще вірив, що йому вдасться здійснювати стратегічне планування ССРСР в Азії, використовуючи при тому зокрема Китай. Також спроба ССРСР закріпитися на Кубі була безуспішна. Коли ж у 1960 р. ЦК компартії Китаю почала щораз більше виявляти невдоволення із советської політики в Азії, вважаючи, що цей континент належить до азійців, Хрущов був примушений зробити деякий відворот у своїй політиці, залишаючи вільну руку США у В'єтнамі. В повній свідомо-

Великдень в Риміні 1946 р. Плащаницю несуть: бл. пам. полк. Р. Долинський, бл. пам. Кость Мельник, пор. Заяць

сті, що дальша агресивна політика ССРСР проти США немає навіть найменших познач на успіх, Хрущов рішився на коєкзистенцію із Заходом, рівночасно в 1963 р. підписано в Москві т. зв. Московський договір про часткове припинення нуклеарних випробувань. Цим актом фактично закінчено перший етап холодної війни між ССРСР і США. Советська агресія проти Зах. Європи вже була остаточно заблокована силами НАТО, тому Москва була свідомо того, що її не вдасться ступити навіть на один крок на Захід від устійненої лінії розподілу гемісфер впливів на конференціях у Ялті і Потсдамі. Рівночасно нуклеарна рівновага викликала обобічну рівновагу страху, який став гарантом миру та задержання устійненого після другої світової війни політичного статусу.

Другий етап холодної війни — це В'єтнам і щораз більше загострювання конфлікту між компартіями ССРСР і Китаю. Хрущовська політика під час в'єтнамського конфлікту була стримуюча. ССРСР не ангажувався у війну у В'єтнамі, але рівночасно советська прапаганда часто, навіть у гострій формі, атакувала «капіталістичних агресорів», тобто ті американські кола, які повели політику проти Сов. Союзу з позиції сили. З приходом до влади нового керівництва в ССРСР, деякий час на зовнішньому відтинку продовжувався хрущовський курс. Коли ж США перейшли до т. зв. «ескаляції» (нарощування) сил,

тобто щораз до більшого посилювання власного експедиційного корпусу у В'єтнамі, та у зв'язку з настирливими обвинуваченнями ЦК компартії Китаю, що ЦК КПСС відмовився допомагати «братньому» в'єтнамському народові в боротьбі проти «американського імперіалізму», нове керівництво ССРСР рішилося в 1965 р. знову заангажуватися у війну у В'єтнамі. Наразі, заангажування ССРСР у в'єтнамській війні позначується воєнною допомогою через Китай. Рівночасно советська протиамериканська пропаганда значно посилилася і це можна пояснити хіба тим, що ЦК КПСС намагається заманіфестувати перед світовим комуністичним рухом свою солідарність з в'єтнамським народом, у боротьбі з «імперіалізмом». До зміненого курсу нового керівництва ССРСР у в'єтнамській небезпечній конфронтації спричинилася також «ескалація», яка викликала також світової ваги політичні наслідки:

а) започаткований діалог між Сходом і Заходом почав прибирати щораз більше обмежені вияви, вкінці дійшовши до стагнації;

б) рівночасно в США посилюється націоналізм, а в ССРСР проти американізму почав відроджуватися спротив;

в) кожна бомба кинена американцями на в'єтнамську територію, дає нагоду китайській пропаганді до підсилювання азійського «жовтого расизму» проти білого;

г) рівночасно кожне американське бомбардувальне знищення наглядно доказує, що США неходять про відбудову країни, про що й наголосує китайська пропаганда, а тільки про неоколоніалізм.

Рівночасно през. Джонсон рішився збільшити бюджетовий етат для В'єтнаму з 18,4 до 41,2 млрд. нм. Також мають бути в скорому часі побільшені конвенціональні сили США на кругло 105 тис., так що чисельність збройних сил зросла б до 3,093 млн. чоловік. Коли йдеться про експедиційний корпус у В'єтнамі, який сьогодні вже досягнув 270 тис., то він має бути в скорому часі збільшений до 400 тис. Рівночасно має бути значно збільшена і воєнна американська техніка на в'єтнамському фронті. Крім цього в бюджетовому році — 1966/67 — запроєктована воєнна допомога в сумі 7,7 млрд. нм. для країн безпосередньо сусідючих з Китаєм і ССРСР. Ці країни мали б вдержувати під зброєю, при допомозі США 3 мільйонну армію. З господарської допомоги — передбачено 22% для Півд. В'єтнаму. США приступили до організації в Азії «великого суспільства», готуючись до «азійської спіралі», тобто ризика війни проти Китаю.

Рівночасно на далекому Сході США перевели відповідну дислокацію власних збройних сил і це є пересторогою для Китаю.

У справі війни між США і Китаєм вже появилось багато публікацій. В цих публікаціях знаходимо різні прогнози, і на одній з них застановимося.

Відомий французький публіцист і стратег полк. Фердинанд Отто Мікше, автор багатьох воєнних студій недавно написав студію п. н. «Kapitulation ohne Krieg»*), у якій розглядає проблему війни між США і Китаєм. З уваги на це, що різні прогнози Мікше щодо атомової війни, кінечних реформ НАТО та інші, справдилися, його, вищезгаданий студії присвятимо дещо уваги.

Автор згаданої праці передбачає, що до 1975 р. Китай своїм нуклеарним потенціалом буде реальною небезпекою для ССРСР і США. Крім цього, полк. Мікше є того погляду, що Китай у своїй експансії на південь Азії має всі дані для безперерйного вдержування партизанської війни в джунглях країн Півд.-Схід. Азії. (Бурма, Тайланд, Ляос, Камбоджа), яка щораз більше буде обезсилювати США. На випадок війни між США і Китаєм, американці вже мають до диспозиції 51 союзних дивізій (23 Півд. Кореї і 28 нац. Китаю на Формозі). Крім цих союзних дивізій і допомоги В. Британія, США мусіли б залучити у війну проти Китаю власних щонайменше 50 дивізій; враховуючи 10 тис. км. довжину лінію постачання через Тихий океан. Одна дивізія дусіла б нараховувати коло 60 тис. чоловік. Отже наземні сили мусіли б досягати коло 3,0 млн., крім цього, летунство 1,5 млн., разом 4,5 до 5

млн. армія. Все це було б зв'язане з дуже великими коштами, маючи на увазі видатки США на вдержання експедиційного курпсу в Півд.схід. Азії сьогодні, які виносять 16,5 млн. денно.

У війні проти Японії (1942-1945 рр.) США поступово впровадили 28 дивізій, при цьому треба мати на увазі, що характер боротьби в 1942-1945 рр. був цілком інший порівняно з евентуальною війною між США і Китаєм. У війні проти Японії були стосовані методичні-тактичні атаки на острови, які найперше були відтяти від постачання, та опісля кожний зокрема здобутий. У війні проти Китаю американці були б примушені до змагань на широких сухопутних фронтах, маючи перед собою до здобуття дуже великі простори, тому треба рахуватися і з тим, що чим більше збройні сили США будуть проломлюватися в необмежені глибиною простори Китаю своїми оперативними клинами, тим більше ударна сила цих сил буде послаблюватися. І даліше, — треба рахуватися і з тим, що для забезпечення дуже далеких ліній постачання проти мільйонів китайських партизан треба буде впровадити у війну дуже великий людський потенціал. Тому сумніватися в тому, щоб через здобуття ключевих позицій Пекіну, Нанкіну або Кантону був остаточно вирішений вислід війни. Китайці виперті з власної території, перейдуть мабуть до масової інвазії у Півд.-Схід. Азію (Бірма, Тайланд, Ляос, Камбоджу і Півд. В'єтнам) і це буде свого роду втеча в заінтересовані країни, яка поставить американців перед безрадістю.

І це одно дуже важливе питання, яке приховується на випадок збройного удару США з Китаєм? Чи не захоче ССРСР у такому ударі відгравати роллю ангела миру, рівночасно доливаючи оливи до вогню. ССРСР може постачати зброю Китаєві, щоб затягнути війну метою обостороннього виснаження і обезсилення, щоб в кінцевій фазі війни використати стан для розширення власних експансивних цілей в Азії. Конвенціональна війна в рамках атомової стратегії, прихильниці якої є багато американських «атомових Клявзевітців», які вже наперед обрахували скільки потрібно мегатонів нуклеарного вибухового матеріалу, щоб знищити сотні мільйонів китайців за одним ударом та їх країну перемінити в радіоактивну пустелю, та тим способом припинити на багато десятків років розвиток Китаю, мабуть не буде застосована.

У третьому етапі холодної війни, яка розграється головно між США і Китаєм, противники з першого етапу ССРСР і США знаходяться на шляху замирення. Тому у світовій пресі вже стрічаємося з визначеною назвою для цього етапу «Pax Russico-Americana». В новій політично-стратегічній констеляції перед двома світовими суперпотугами — США і ССРСР — вже виринули ті самі проблеми, які будуть актуальними на протязі багатьох десятиліть. Головний тягар світової політики і стратегії перенесений на континент Азії. Головна увага обох суперпотуг вже скерована на азійський континент, бо йдеться про назриваючу небезпеку від Китаю для національних інтересів в різній мірі для США і ССРСР. У сучасній ситуації Захід немає ніякого впливу на холодну війну між Китаєм і ССРСР. Москва зі свого боку докладає усіх зусиль, щоб привернути об'єднання світового комуністичного руху, його солідарність, за закріплення позицій соціалізму. Однак усі намагання Москви, її перестороги перед зростаючими силами т. зв. західного імперіалізму в ніякому випадку не сприяють консолідації компартій світу. Навпаки, постали різні форми комунізму, рівночасно дослідно всі компартії ставлять на перше місце власні національні інтереси, а не інтереси т. зв. міжнародного пролетаріату. За такої ситуації не можна вже говорити про вирішальну роллю Москви в міжнародному комуністичному русі, бо в дійсності ще існує тільки зовнішня фасада ідеологічного об'єднання світового комунізму, за якою приховане повне його розбиття. Отже на форумі міжнародного комуністичного руху Москва понесла повну поразку, втративши свій попередній престиж. Рівночасно під тиском зовнішніх несприятливих обставин ССРСР

П. Д.

Палій війни ч. 1

Як відомо, більше ніж 10 років тому Москва уклала договір з єгипетським диктатором Нассером про озброєння московською зброєю та військово-технічним спорядженням єгипетських збройних сил. Згаданий договір є й далі діючим, хоч від часу підписання його Хрущовим і Нассером минуло вже понад 10 років.

Згідно відомостей західних військових розвідок, Москва «продала» Єгиптові зброї та військової техніки більше, ніж на 2 мільярди доларів (офіційна вартість 1-го доляра в ССРСР усталена Москвою 0,98 карб. золотом) Таким чином, Москва передала єгипетському диктаторові різноманітної зброї та військової техніки на 196 мільйонів карбованців золотом. Немає жодного сумніву в тому, що ці 196 мільйонів карбованців золотом імперіялістично-більшевицька Москва награвувала на поневоленних нею т. зв. «соціалістичних республіках» з неросійським населенням!!!

На Заході відомо, що Нассер одержав від Москви 1000 танків, з них: 400 моделі Т-34 і 300 моделі Т-54; 700 бронетранспортерів, 1700 різних гармат (також і протитанкових), понад 100 зенітних ракет (кляси «земля-повітря»), бойові головки яких можна наладувати ядерною вибухівкою, 600 зенітних гармат, 300 літаків найновішої моделі, 90 літаків МІГ-21, які мають понадзвукову швидкість, а також ескадру літаків МІГ-23, які мають надзвукову швидкість і вивінені ракетами «повітря-повітря».

Із Каїру прийшли до Західної Європи відомості, що Москва таємно гарантувала Нассерові атомовий захист, бо ніби найближчими часами Ізраїль матиме власну атомову бомбу.

З цього московського гаранту виходить, що Москва щохвилини може знайти причину, аби постачати Нассерові ядерні середники зброї. Тут варто пригадати московські урочисті (читайте — брихливі!) заяви і запевнення людства світу, що вона жодній державі не постачатиме ядерних середників (а Куба?), вимагає цього самого від Англії, США та Франції, а також верескливо репетує на цілий світ про німецький «реваншизм» та про те, ніби бундесвера одержить від НАТО ядерну зброю.

До речі, треба ствердити, що Німецька Федеративна Республіка не потребує чужої атомової зброї. Західна Німеччина, як і інші високорозвинені індустріальні держави, має 21 атомовий реактор, які працюють над дослідями протонів, нейтронів і т. д.

Побічна продукція німецьких реакторів (які працюють лише з науковою метою!) придатна для виробництва німецької ядерної зброї. В цьому нема нічого дивного! Адже китайські, єгипетські, ізраїльські, французькі реактори, що працюють з науковою метою, також виробляють побічну продукцію, придатну для створення атомових бомб. Не є секретом і те, що Польща, Східна зона Німеччини, Чехо-Словаччина (зокрема Чехія!) та інші московські сателіти також мають ядерні реактори, а збройні сили агресивного Варшавського блоку вивінені ядерно-збройними середниками.

перебуває у важкій ситуації також на відтинку свого внутрішнього життя. Семирічний план у промисловості і сільському господарстві не здійснений, проблема неросійських народів в межах ССРСР є далі актуальною. До всіх цих клопотів дійшов ще й конфлікт із Китаєм, який прибрав гострих виявів та вже приносить багато лиха советській дипломатії. Самозрозуміло, що в інтересі європейців є, щоб не дійшло до замирення між Пекіном і Москвою.

*) F. O. Miksche: «Kapitulation ohne Krieg». Seewald Verlag, Stuttgart.

Отже, пропагандивний галас Москви про нерозповсюдження атомової зброї — це пустодзвонство, бо ядерні реактори мають Норвегія, Швеція, Швейцарія, Італія, Еспанія, Єгипет і багато інших держав. І було б дивним немати їх в часи супутників і космічної техніки.

Є відомості, що ядерні реактори мають Індія, Марокко, Альжир, Індонезія, Цейлон, не кажучи вже про Нову Зеландію, Австралію, Канаду, які мають високорозвинену індустріальну техніку.

Ядерна техніка, електроніка, квантові генератори настільки міцно між собою пов'язані, що практично нема змоги усталити між ними кордони. Техніка розвивається дуже швидкими темпами, бо настали такі часи. Отже, смішним виглядає московсько-більшевицький галас про паліїв війни, імперіялістів, агресорів і т. д. Австрія — нейтральна держава і жодний «реваншизм» серед її населення не нуртує. Але австрійська наука і тех-

Хрестний обхід на Великдень Ріміні — 1947 р.

ніка також працюють над створенням космічних ракет і супутників!

Московська гарантія Нассерові щодо захисту московською атомовою зброєю перед атомовою зброєю Ізраїлю (якої, до речі, ще нема!) виглядає комічним, бо ж хіба можна повірити в те, що маленька жидівська держава загрожуватиме цілому світові.

До чого спрямований «московський гарант» на цьому місці не будемо розглядати. Це справа окремої статті.

Крім озброєння Єгипту московською зброєю, більшевицька Москва озброїла також і збройні сили Сирії. За наказом Москви чеська мілітарна промисловість увесь час постачає зброю та військову техніку не тільки Сирії, але також й Іракові та Афганістанові.

Москва і Чехія «продали» Сирії 450 танків і бронетранспортерів, 350 реактивних гранатометів, 300 гармат і 140 бойових літаків.

Ірак одержав від Москви і Чехії 500 танків, 250 танкеток, 400 гармат, 100 протитанкових гармат, 300 зенітних гармат 40 літаків-бомбардувальників. Відносно Афганістану докладних відомостей жодо одержання ним московської зброї нема, але відомо, що він став майже московським сателітом на Близькому Сході.

Таким чином Москва перетворила райони Близького сходу на вибухову бочку, і чекає, коли вона експлуодує, аби першою вистрілити московські стратегічні ракети на вільний світ!

Зрозумілим є й те, чому Москва гостро накидається на Західну Німеччину та на бундесверу. Москва боїться Західної Німеччини, бо її збройні сили (бундесвера) — найміцніша армія на заході вільної Європи. Бундесвера якраз і є тією силою, що перешкоджає Москві та її сателітам загарбати під своє панування Західну Німеччину.

Очевидно, що такий правдивий «реваншизм» — це гострий ніж «старшому братові». Ось чому Москва скажено виступає на Західну Німеччину, на її бундесверу.

Советська реактивна артилерія під час другої світової війни

15-го липня 1941 р. коло Орші перший раз загримів гураган неподібний до артилерії, і над деревами піднялася чорна хмара диму, а в бік німецької оборони з великим свистом полетіли незнані досі полум'яні стрільна. Вислід обстрілу був кольосальний; німці були перелякані досі незнаною зброєю. Другий гураган незнаної зброї відбувся того ж самого дня коло річки Оршиці.

Незною зброєю, що завдала німцям втрат і страху була сальва першої батареї реактивної артилерії БМ-13¹⁾, сформована в Москві вкінці червня 1941 р. Друга батарея з 9-ма, і третя — з 3-ма бойовими машинами були сформовані і приділені до 19 і 20 армій, які обороняли Москву. В серпні і вересні 1941 р. Західній фронт одержав ще 5 батарей, які склалися з 4-ох бойових машин БМ-13.

Нова незнана німцям зброя в скорому часі вповні себе виправдала, бо несподіваний і масовий вогонь завдавав ворогові великих втрат, а найголовніше, що жахливий гук і море відламків приголомшувало ворога. Командувачі фронтів повідомляли надрядне командування про гарні висліди обстрілу.

Розпочалися дослідні праці над улпшенням нової зброї, і в скорому часі передано армії нову бойову машину — БМ-8²⁾, з більш потужнішими реактивними стрільнами. У серпні 1941 почальне командування червоної армії сформувало 8 полків реактивної артилерії, озброєні бойовими машинами БМ-8 і БМ-13. Кожний полк складався з 3-ох дивізіонів, — по 3 батареї в кожному. Батерія складалася з 4-ох бойових машин. Новостворені полки одержали назву — «Гвардійські Мінометні полки» (ГМП).

Велика меневренність реактивної артилерії, швидке її розгортання в бою, велика розривна сила стрілен швидко стала улюбленою зброєю в советській армії і її названо «катюшами». Командири фронтів від свого командування вимагали її для себе, бо вона давала гарні висліди.

У вересні 1941 р. сформовано — 9, а в жовтні — 5 полків. 8. 9. 1941 створено самостійне командування реактивною артилерією на чолі з ген. лейт. В. В. Аборенковим, а для кращого керування бойовою діяльністю і заосмотрюванням — при фронтах створено спеціальні оперативні групи гвардійських мінометних частин. Від січня 1942 р. такі групи існували вже при кожній армії, в яких було не менше, як 3 самостійних гвардійських мінометних дивізіонів.

Восени 1941 р. найбільше реактивної артилерії знаходилося коло Москви — (56%) — цебто 33 дивізіони, тоді, коли на західньому фронті було лише 9 дивізіонів, а на південному — 6. Таке скупчення реактивної артилерії вказувало на те, яку велику вагу надавало командування Москві восени 1941 р. Гітлер, замість відразу атакувати Москву, вирішив насамперед здобути Україну і Кавказ, але коли згодом він вирішив здобути й Москву було вже запізно, бо москалям прийшла на допомогу зима.

У червні 1942 р. советська армія одержала потужніші реактивні стрільна, нових взірців: «М-20»³⁾ і «М-30»⁴⁾. Стрільна «М-20» були призначені для стрілу з бойових машин БМ-13. Але вони були затяжкі і їх можна було вистрілювати одноразово лише 8 стрілен замість 16, та швидко вони виявилися не практичними, бо не мали потужної вибухової сили; їх не можна було застосувати для масового вогню. Їх скоро усунуно з армії.

Для стрілен «М-30» сконструйовано спеціальні установки, які названо «Рама М-30», на яких укладалося 4 стрільна М-30, в спеціальному упакуванні. Ці стрільна мали сильнішу вибухову силу і могли знищити ворожі окопи і укріплення. Але мали ту хибу, що вистрілювалися лише на 2,8 км.

Літом 1942 р. було сформовано 20 самостійних гвардійських мінометних дивізіонів «М-30». Кожний складався з 3-ох батарей і протягом 2-5 хвилин могли вистрілити сальву з 384 стрілен на 2,600 метрів.

Вкінці літа 1942 р. було вже 70 дивізіонів М-30. В наступальних діях, щоб проломати ворожу оборону, коман-

дування стягало більшу кількість реактивних полків, які своїм масовим вогнем здобували успіх.

Зимою 1942 р. з самостійних дивізіонів М-30 сформовано 10 тяжких гвардійських мінометних бригад, які пізніше були переформовані в полки. Пізніше з них сформовано тяжкі мінометні дивізії, які склалися з 4-х полків М-13 і 2-ох бригад М-30. Сальва тяжкої мінометної дивізії нараховувала 3 840 стрілен, вагою 230 тонн.

На початку 1943 р. було 17 бригад М-30 і 4 гвардійських мінометних дивізії, до яких належало ще 8 бригад.

В 1942 р. мінометні дивізіони збільшилися в п'ять разів. Вже при кожній стрілецькій дивізії, яка брала участь у наступі, було від 1-3 реактивних полків. Коли в наступі 1942 р. бере участь 50-60% реактивної артилерії, то вкінці 1942 р. було вже 80%. Бригади М-30 після вистріленої сальви не могли своїм вогнем даліше піддержувати наступ, бо, щоб вистрілити нову сальву, треба було витратити до 10 годин. Тому артилерія залишалася з заду і підтягалася до переду за наступаючими військовими частинами. В ході боїв постачання мусіло доставляти для артилерії стрільна різних взірців, але натрапляло на труднощі, тому вирішено, щоб формувати дивізії з бойовими машинами М-30.

У січні 1943 р. були сформовані 5-а і 6-а дивізії ще за старим взірцем, а в лютому — 7-а дивізія вже за новим взірцем, а саме: 3 бригади М-30, кожна з яких складалася з 4-ох дивізіонів по 3 батареї. Кожний дивізіон мав 72 вистрільні установки і сальва збільшилася до 288 стрілен. Сальва бригади вносила 1152 стрілен, цебто 106 тонн. Дивізія нового взірця мала тепер 864 вистрільних установок М-30, сальва якої вносила 3 456 стрілен. Тепер зменшилася кількість стрілен на 284, зате збільшилася загальна вага стрілен з 90 тонн, до 320 тонн.

На початку 1943 р. армія одержала нові стрільна М-31, 300 мм. калібру на далекість 4 325 метрів. Весною переформовано 6 мінометних гвардійських дивізії. Рівночасно сформовано декілька самостійних важких бригад М-31. Почали тепер застосовувати новий спосіб укладування стрільна. На кожну вистрільну установку клали 8 стрілен замість 4, що збільшувало потужність вогню дивізії. Бригада могла обстріляти ворожі позиції з розрахунком, що 18 стрілен припадає на 1 гектар.

Вогонь реактивної артилерії здобував з кожним днем домінуюче місце, і для ліпшого й успішного масового обстрілу всіх родів гармат і мінометів з 29. 4. 1943 р. реактивну артилерію передано загальному командуванню всієї артилерії під час загальному обстрілу.

Вкінці першого періоду війни кількість реактивної артилерії збільшилася до 139 дивізіонів. «Катюші» своїм вогнем брали участь у всіх боях і давали великі висліди. Легші стрільна М-8 і М-13 нищили ворожі бункери, окопи, а тяжчі стрільна — М-30 і М-31 — сильні ворожі укріплення. Якщо вдалося прорвати ворожу оборону, тоді реактивна артилерія своїм вогнем здержувала ворожі наступи піхоти і танків. Вистачило, щоб важкі стрільна розірвалися недалеко ворожих бронетранспортовиків чи панцерів щоб їх пошкодити. Великою хибю було те, що під час обстрілу багато стрілен пропадало, розсіючися на полі.

Советські науковці і конструктори працювали далі, щоб стрільна попадали в ціль. Другою бідою було те, що артилерія могла дати тільки одну сальву, щоб її знову заладувати, треба було витратити багато часу.

В 1944 р. армія одержала нові стрільна для кращої купчастости, а це стрільна «УК» і бойові машини для вистрілу стрілен «М-31». Засуплено стрільно М-13 стрільном М-13 УК, яке могло легіти на віддаль 7 900 метрів, а замість стрільна М-31, замінено стрільном М-31 УК, яке могло пролетіти 4 000 м. Зменшилося розсівання стрілен і збільшився масовий вогонь, отже не потрібно було вже сальви полка, а вистачає лише дивізіону. Можна було тепер вести більше цільніший вогонь

Володимир Стецишин

Партизанська тактика у В'єтнамі

Метою моєї короткої статті є не описувати історію і географію В'єтнаму, але я хочу коротенько описати партизанські методи в тій війні.

Як відомо, війна у В'єтнамі з кожним місяцем набирає широких масштабів, і США кидає там щораз більше своїх вояків і озброєння. Зараз, побіч регулярних південно-в'єтнамських урядових військ і малих контингентів з Південної Кореї, Австралії і Філіппін, США вислали експедиційний корпус силою 220 тисяч вояків і вкортці збільшать ще до 300 тисяч.

Війна відбувається там всюди; в повітрі, на землі, а особливо на водах. Наприклад, в Меконг-дельті каналів і рік під час дощового періоду нараховується до 3000 км. а під час посухи — 2000 км., якими є найкраще партизанам порушуватися. По каналах і річках є також урядові бойові групи, які називаються «водянні щури», бо вони ховаються з своїми джунками в бамбусових кущах, щоб несподівано з засідки напасти на партизан.

У В'єтнамі головною проблемою є здобути довір'я населення, яке в більшості є анальфабетами. Психологічній війні, як це було раніше за президента Д'єма присвя-

чується велику увагу. В новій програмі під назвою «Чу-Рой», стараються створити такі умовини, щоб партизани добровільно переходили на сторону урядових військ. Їм забезпечується свобода, а в спеціальних таборах вони переходять вишкіл і тоді вертаються до своїх домів. Такий курс триває приблизно 2-6 тижнів. Виследи таких курсів дуже великі, бо перебіжчики можуть наочно переконатися і порівняти комуністичну пропаганду з правдою. Тому багато колишніх партизан вступає до урядових військ. Через вишкільні табори перейшло 2500 перебіжчиків, а в цілому В'єтнамі — понад 7000.

Щоб здобути довір'я у населення, кожна південно-в'єтнамська дивізія має спеціальні «психологічні частини», які пильнують, щоб населення не було покривджене. Як урядові війська здобудуть село від партизан, то в дію входять психологічні частини і починають перевишкіл села. Докладно перераховується всіх мешканців, вилловлюють насланих агентів і стараються попасти на сліди комуністичної ячейки. З членів села створюють комітет і вибирають на голову найповажнішу людину. Треба признати, що перейняти уряд голови села — це дуже відповідальна і небезпечна справа, бо комуністи якраз винищують урядовців і голів сіл, щоб панувала анархія. Дотепер комуністи вимордували більше як 10.000 урядовців. Пізніше довозять харчі і найкоченіші продукти першої потреби. Ця програма є продовженням програми президента Д'єма і його американського дорадника ген. Лянсдале. Планується створити 3.200 воєнних сіл, які були б готовими зі зброєю в руках себе оборонити перед партизанами. Раніше вже було таких сіл 9.200, а передбачувалося 11.000.

Американці якраз психологічній війні надають велике значення, а тому створено «Joint US Public Affairs Office», в якому працюють визначні фахівці. Використовується і тактика партизан, які цілий час в своїх радієвих програмах повторюють протиамериканську пропаганду, поширюють неправдиві вістки, а головне щодо збиття ними літаків. Якщо підрахувати за їх програмою всі ті збиті літаки, то вже американці не мають у В'єтнамі ані одного літака. Комуністи цілий час доказують населенню, що американці — це колоніалісти, що вони прийшли тут, щоб від них відібрати їм землю і що вони заступають французького колонізатора. Очевидно, що партизани в своїй програмі не передають комуністичних гасел, але користаються чисто націоналістичними гаслами. По старій звичці ще за Мао Тце-тунґа вони на зайнятих теренах роблять мітинґи, де виступають хоріві капелі і танцюристи, а рівночасно поширюють свою пропаганду.

Американці для населення видають 24 газети, в своїх радієвих програмах для населення подають правдиві вістки і розкривають комуністичну облуду. Літаками розкидають в цілому В'єтнамі сотні тисяч лєточок і газет, в яких закликають в'єтнамців, щоб вони виступили проти комуністів.

Партизани також не сплять, а розкидають лєточки в англійській мові, запрошують до себе журналістів з так званого вільного світу, яким показують лише все в рожевих красках, а вони пізніше поширюють цілком неправдиві вістки і фальшують правдивий стан у В'єтнамі. В радієвих програмах для американських вояків вони використовують нехить до війни молодих вояків. Відбуваються передачі під назвою «Радіо Батьківщина», в яких барабаняють паціфістичну і комуністичну програму. Все відбувається під такими невинними гаслами, як «Ми журимося вами, що ви там перебуваєте в тяжких умовах у В'єтнамі»... Ми запитуємо себе, якого дідька ви шукаєте там віддалені від нас на 8 000 миль».

Як пізніше виявилось, що ці всі передачі приготував молодий американець Рамзей, який живе собі вільно в США і твердить, що він є «суперпатріот» і не комуніст.

Американці використовують в першу чергу пристані і

і збільшилася ефектовність вибухової сили. Бойові машини для вистрілу нових стрілен названо «М-31-12», бо кожна машина могла вистрілити 12 стрілен. Збільшується маневреність тяжких бойових машин, які можуть брати безпосередню участь у наступах, бо підготовка до вистрілу сальви потребує лише 7-13 хвил. Нові стрільна виявилися кращими, а практика показала, що після обстрілу ворожого укріплення вдалося його відразу здобути, коли піхота зараз же розпочинала наступ.

Німці також пристосувалися до нової зброї, а від літа 1943 р., передбачуючи наступ, свої частини перекидали до другої оборонної лінії. Тому при обстрілі треба було це брати під увагу і відразу обстрілювати і 2-гу оборонну лінію, що вимагало більшої кількості артилерії. В 1944 р., щоб обстріляти масовим вогнем ворожі укріплення треба було мати 180-200 гармат на 1 км. фронту. А для реактивної артилерії на 1 км. фронту 6-15 бойових машин. Треба було вже обстрілювати ворожі позиції 2-5 сальвами. Коли вдалося викинути ворога з укріплень, тоді вистачало 1-ї сальви. Сальви реактивної артилерії здержували ворожі наступи, утруднювали підтягнення ворожих резервів і поборювали ворожі бункери і важкі укріплення.

Стрільцькі корпуси мали звичайно 1-2 полки М-8 і М-13, наступаючи дивізії — 1 дивізіон реактивної артилерії. Якщо заходила потреба, то командування перекидало артилерію на далеку віддаль. Наприклад перекинено з правого крила 1-го Білоруського фронту на ліве крило на віддаль 650 км. 1945 р. збільшилася кількість артилерії, і 230-260 гармат своїм вогнем обстрілюють 1 км. фронту. Масовим і концентрованим вогнем всієї артилерії розпочиналися всі наступи советської армії, а головну ролу відіграла реактивна артилерія.

1) М-13 — Бойова машина ракетної артилерії мала 16 накермовуючих установок для 132 мм. стрілен М-13, яке важило 42 кг. і могло пролетіти 8 470 м. Багерії складалася з 5-ох машин, які рівночасно могли вистрілити 80 стрілен.

2) М-8 — Бойова машина була опрацьованою і прийнята в армії в двох взірцях:

а) на авті ЗИС-8 з 36 накермовуючими 82 мм. стрільнами, і б) на панцерах Т-40 і Т-60, або на тракторі СТЗ з 24 накермовуючими стрільнами.

3) М-20 — калібру 132 мм., вагою 57,6 кг., далекість 5 000 метрів.

4) М-30 — калібру 300 мм., вагою 72 кг., далекість 2 800 метрів.

летовища, на яких перебувають вертолети, бомбовики, і інші роди літаків. З летовищ вони вертолетами перекидають свої частини в різні кінці краю. Щоб виловити партизан висилається розвідчі літаки, які летять дуже низько над полями і джунглями. З ними летять бойові літаки і вертолети, які кожної хвилини готові обстріляти партизан. Якщо тільки розвідчий літак, щось замітить, вистрілює червону димову бомбу і піднімається вгору.

В Да Нанг стоїть 3-а морська фюзилерська дивізія і там перебуває 42 тисячі вояків. Їх завданням є в першу чергу обороняти летовища в Да Нанг, Чу Ляй, і Гье. Американці на всі сторони висилають скріплені патрулі, які мають за завдання нав'язати бойові контакти з партизанами.

1-ий армійський корпус має за завдання контролювати побережжя довжиною 285 км. Очевидно, що це є за малі сили, щоб все мати під своїм контролем, бо всюди крутяться малі і більші відділи партизан. Вояки змушені завжди ходити зі зброєю, бо були часті випадки, що на другий день знаходили забитих американців.

2-ий армійський корпус контролює простір приблизно 450 км. і він є скріплений 1-ю кавалерійською дивізією і 101 парашутною бригадою. Вони охороняють пристані в

Старшини від'їжджають з Ріміні до Англії

Анке, На Транг і в Кам Ранг знаходиться найбільша постачальна пристань американців. Але вона є замалою, щоб там могли причалювати кораблі, тому її зараз розбудовують.

3-ий армійський корпус розміщується в околицях Сайгону, і його завданням є поборювати партизанську «Зону Д», і охороняти столицю. Скріплений він 1-ою піхотною дивізією, 173 парашутною бригадою і батальйоном «Royal Australian Rifles».

4-ий армійський корпус розміщується головно на південь від Меконг — дельти.

Головним завданням експедиційного корпусу — це допомагати урядовим військам, і тому їх головна акція спрямована на поборювання більших партизанських відділів і очищення теренів зайнятих партизанами.

Постає тепер питання, чому американці дотепер разом з урядовими військами ще не упоралися з партизанами і мусять ще більше посилати своїх вояків до В'єтнаму? Американці вже давно упоралися б з партизанами, якщо б мали лише діло з правдивими в'єтнамськими партизанами. Але фактично американці не воюють з в'єтнамцями, але з комуністичним світом, а головно з Китаєм, який старається загарбати цілу Азію. Якщо б тільки ішла війна з в'єтнамськими комуністами, то вони довго не могли б вдержатися, бо вони одержують колосальну допомогу з Китаю, ССРСР і цілого комуністичного світу, які їм постачають зброю, тяжкі 50 мм. скоростріли, протилетунську артилерію, залізо і цемент для репарацій знищених бомбованням мостів і доріг. В останніх лише місяцях у В'єтнамі перебуває 40.000 тисяч китайців: старшини, піонери, різнірідні фахівці тощо, які працюють над скріпленням в'єтнамських партизан. Вони розбудовують дороги в джунглях. Вже не говориться про те, що

вони для північного В'єтнаму доставляють майже всі товари. ССРСР, наприклад, розбудувала ракетні вистрільні і випробовують там свої ракети на американських літаках. Навіть з так званої Середньої Німеччини, яка є під комуністичним чоботом доставляють зброю для партизан. Вишколюють старшин для партизанки і советські старшини, яких є у В'єтнамі кілька тисяч. І доставили воєнного матеріалу вартости понад пів мільярда рублів. От тому і комуністи у В'єтнамі можуть воювати, бо їх скріплює цілий комуністичний світ морально і матеріально. І партизанку не можна собі легковажити, бо вона представляє велику силу, вони сьогодні диспонуєть 80.000 тисячами вишколених вояками, 20.000 вояками з північної частини. Крім того, вони мають до 100.000 таємних підпільників, 40.000 функціонерів, урядовців учителів і агітаторів і 20.000 міліції. Кожного місяця вони одержують з північної частини В'єтнаму 4.500 свіжо вишколених вояків. Згаданих 100.000 підпільників, — це в більшості робітники або селяни, які вдень працюють на рижових полях, а вночі переминуються на вояків і нападають на цивільне населення або на американців. Вони є противником, який немає фактично території ані фронту, нападають головно ночами і скоро втікають, якщо спіткають поважніші сили.

Партизани воюють зі зброєю в руках і пропагандою. Майже всюди партизани мають маленькі свої відділи, які непокоють урядові відділи і нападають на американців. Як згадав я вже, вони оперують головно вночі і треба рахуватися, що вони кожної хвилини можуть обстріляти американців, обкидати їх гранатами, закладають міни, або їх снайпери стріляють здалека до стійок. Часто партизани підтягують вночі тяжкі міномети, якими раптово обстрілюють американські летовища або бази. Треба зазначити, що вони розпоряджають дуже добре розгалуженою сіткою розвідки, яка постачає їм постійно найновіші вістки. Часто вони концентрують кілька своїх батальйонів і спрямовують напад на якесь далеко віддалене місто, або на форти і атакують з великою завзятістю, щоб його таки здобути і убити якнайбільше вояків.

Тактика партизан полягає на тому, щоб вічно непокоїти ворога, відтягуються від поважніших ударів, як треба, то концентрують свої сили і завдають поважних ударів. Вони стараються, щоб війна тривала якнайдовше, щоб американці змучилися війною і остаточно покинули В'єтнаму.

Вони є майстрами щодо маскування і будови підземних бункерів і довгих лябіринтів під землею, де вони переховують їжу, зброю і там навіть можуть перебувати довгий час. Партизан в своєму краї — це мов риба у воді, бо він знає всі дороги і сховки. Найголовніше є те, що вони за собою мають більшість населення. Їм не потрібно великих достав, як американцям і вони є дуже витривалими.

Партизани свої напади дуже докладно плянують і, щоб перепровадити напад то вони вже перед тижнями вправляють. Тяжко є воювати, бо не відомо де є приятель, а де є ворог, бо фактично це є один і той самий нарід. Біляньє війни кожного місяця є 2500 різних нападів, мордів і пірвань. Гине кожного місяця 900 урядових вояків і в чотири рази більше партизан.

Щоб собі підпорядкувати все населення, вони за старою советсько-китайською практикою вимордовують всіх, хто не підпорядкувався їм. Комуністи вимордували за цілий час війни до 150.000 людей, в тому лише 10.000 урядовців. Вони застосовують терор і мордують кожного, хто не виконує сліпо їх накази. Дуже часто вони виконують бомбові замахы в Сайгоні і більших містах, а жертвами є цивільне населення. Ціль така, щоб цивільне населення не мало ніяких контактів з американцями.

Треба згадати, що одиноко прихильними і антикомуністами є якраз католицьке населення В'єтнаму і з них найбільше рекрутується вояків до урядових військ.

Американські вояки мусять ще воювати і з малярією, бо там, де є партизани є і малярія. В останніх місяцях

доставлено понад 600 вояків, які захворіли на малярію до шпиталю. Оказується, що протималярійні таблетки не діють проти нового роду малярії. Американські вчені мусять знайти нові ліки, які протидіяли б малярії.

Недалеко від Сайгону, у віддалі яких 50 км., простягається партизанський край, так званий «Зона Д». Це є простір кілька соток кілометрів серед джунглів і мочарів і тягнеться аж до Камбоджі. Раніше французи не відважувалися прочищувати той терен і тепер його оминали урядові війська. «Зона Д» хоронена міновими полями, бункерами, численними тунелями, а на кожному кроці на ворога чекає засідка і куля. «Зона Д» була подуманою, як випадова база проти Сайгону. Американці вирішили, щоб нарешті зліквідувати оту зону, а якщо її не вдасться здобути, то завдати партизанам якнайбільших втрат. Американці розпочали свою операцію під назвою «Сірег», тобто тактикою спаленої землі, яку вони вже раніше провадили за індійських війн в Америці. В акції взяло участь 8 000 вояків, 200 вертолетів, бомбовиків, панцері і артилерія. Акцію попередили бомбовики, які скинули бомби на більші скупчення партизан. А тоді артилерійським і мінометним вогнем обстріляли ворога. Щоб не знищили бомби, то все знищили спадуні, які спалювали хати, газами викурювали з тунелів партизан, а пізніше ті тунелі висаджували в повітря. Затроювано овочеві дерева і рижові поля і знищено домашню тварину. Партизанам завдано поважних втрат, бо вони втратили поважні склади зброї і харчів, і треба буде багато часу, щоб розбудувати нові укріплення.

Дотепер американці взагалі не старалися прослідкувати партизанські тунелі, обмежувалися лише вогнеметами і газами партизан викурити з тунелів, а пізніше їх висаджували в повітря.

Тепер створені спеціальні відділи, які мають завдання прослідити тунелі. Вони одержали назву «тунельні щурі». Одному з відділів вдалося в лісах Чо-Бо, віддаленого 50 км. на північ від Сайгону, прослідити тунелі. Тунелі мали більше як 22 км. довжини і там знайдено важні архіви партизан, а саме 100.000 документів, списки всіх членів і підпільників в околицях Сайгону і докладні адреси американських старшин в Сайгоні. Тунелі так зроблені, що мають виходи для снайперів, бункери, магазини, шпиталі і електричні, 25-й піхотній дивізії коло Чу-Чи вдалося здобути тунелі, які мали по три поверхи. Щодо будови підземних тунелів партизани дуже підприємчиві і вони в тунелях будують вентиляцію. Кожний такий тунель має алярмову протилетунську сітку. Є цікава конструкція такої алярмової сітки. Недалеко тунелю викопують 5-тиметрову яму у вигляді лійки і там завжди перебуває партизан. Він чує, як летить літак на пару миль віддаленого від тунелю.

Вояки, які спускаються в країну катакомб партизан, мають малокаліброві пістолі і прив'язані до ніг гранати. Американці не можуть всіх тунелів висадити в повітря, бо на те треба було б багато динаміту, тому вони їх заганюють.

Останньо в минулих місяцях змінилося обличчя війни у В'єтнамі, не відбувається забава в хованки, партизани вже не втікають перед американцями, а окопуються і ставлять їм завзятий опір. Партизани вже атакують американців силою батальйона, а з північної частини В'єтнаму комуністи перекинули кілька своїх регулярних полків і тому по обох сторонах є високі жертви. Ось два образки з тих боїв:

Тяжкий бій звів один з батальйонів 1-ї кавалерійської дивізії в укріпленому форті Плей Ме. На американців зі всіх сторін атакували партизани, і з великою завзятістю, не дивлячися на те, що сотки їх товаришів загинуло. В боях взяли участь бомбовики Б-52, які скинули 750-фунтові бомби і вертолети своїм вогнем розбили атакуючих партизан. 3 дні тривали тяжкі бої і скривавлений батальйон стягнуто назад.

Один з батальйонів тої самої дивізії маширує гусаком через високу слоневу траву в долині Дранг. Коли вони

осягнули річку Дранг, зчинилося пекло. Нагло зі всіх сторін на маршируючих вояків посипався град куль, а потім з багнетами і гранатами побігли комуністи до рукопашної атаки. Знову в бій прийшли з допомогою вертолети і бомбовики. В рукопашній боротьбі не було пощади з обох сторін, а кінцевий результат був такий, що на полі бою згинуло 200 американців і 1800 партизан. Це був найбільший бій, який вкінці жовтня 1965 звели комуністи. Але фактично це були регулярні два комуністичні полки з північного В'єтнаму, які вславилися під час боїв за форт Ден-Бен-Пу і одержали назву «Залізних».

Американці є безсилимими, щоб зупинити похід на південь регулярних частин північнов'єтнамських військ. Вони машерують пішки з роверами через так звану дорогу «Го-Чи-Мінг», а слони несуть тяжку зброю. Дорога веде через густі джунглі, а половину дороги вони машерують через територію Ляосу і Камбоджі. Дотепер на півдні є 5 регулярних полків і їх завданням було, щоб американцям завдати якнайбільших втрат.

Головнокомандуючий північнов'єтнамськими регулярними військами ген. Гіап є готовий перекинути ще 6 своїх дивізії і китайців. Щоб зупинити наступ, американці мусять збільшити повітряні налети і збільшити свою армію. Американці збільшили вже свої літаки до 1300 і завзято бомбардують важніші бази в північному В'єтнамі. Але від СССР і Китаю комуністи одержали 8000 модерних протилетунських гармат і мінометів.

Та коли комуністи побачили, що в поважніших боях американці хоч і гинуть, але багато гине і їхніх вояків, то моментально змінили свою тактику і почали оминати більших боїв. Американцям є тяжко знищити поважніші сили партизан, бо вони вміють завжди вирватися з оточення.

Щоб, осягнути остаточну перемогу у В'єтнамі, треба край підняти матеріально, а для того треба великих капіталів. Бо країна потребує господарчих, політичних і соціальних реформ, але на перешкоді є якраз війна.

Американці добре знають, що перемогу можна осягнути лише тоді, коли весь в'єтнамський народ зрозуміє комуністичну загрозу і одностайно виступить проти нього. Наприклад, ген. Валлер заявив, що перемогу можна буде осягнути, але треба рахуватися з тим, що війна буде тривати довго. Треба не забувати, що війна і відбивається

«НОВА ФОРТУНА»

КООПЕРАТИВНА СПІЛКА

В АНГЛІЇ

ВИСИЛАЄ ВСЯКОГО РОДА

ПАЧКИ ДО ВСІХ КРАЇН

СВІТУ.

ПОРУЧАЄМО ДЕШЕВІ ПАЧКИ

З ВЛАСНИХ ГУРТІВЕНЬ.

Адреса нашого висилкового відділу
в Лондоні:

FREGATA (MERCHANTS) LTD., 1, Heathfield Street,
off Portland Road,
London, W. 11., Great Britain.

Іван Білоус

Отаман В. Оскілко і Перший Галицький Стрілецький полк ім. от. Оскілка

(Закіпчення)

Одного ранку, з початком квітня, полк був заалармований приказом. Ми мали вийти на південь від Рівного і обсадити залізницю. Ми довідались, що волинський полк самовільно опустив фронт, забрав зброю і їхав довжезним поїздом додому. Ми зайняли позиції поїзд був задержаний. З нами були старшини зі Штабу і вони дали приказ воякам виходити з вагонів без зброї і уставлятися в колону. Зачалась гостра стрілянина, однак вояки побачили, що вони є оточені і вийшли з вагонів. Ми мали одного забитого, у вагонах — двох ранених. Колона під нашою охороною відійшла до касарень. Всі старшини збунтованого полка були при зброї. Почалось слідство, арешти, до того змішався штаб Головного Отамана, полк забрали з Рівного і вислали на фронт. Що з нього там було, ми не знали. За кілька днів, вночі, ми роззброювали на станції Рівне знову відділ армії УНР, що зі зброєю опустив фронт. Вояки їхали додому; їх було около 300. Ті і подібні події діяли дуже на наші нерви, ми не знали такого життя, не могли ніяк зрозуміти того всього, нас те все мучило, ми не спали, не знали, де є наш ворог.

Головна Управа Братства 1 Дивізії УНА Америки і Канади відзначала минулого року в Дітроїті двадцятиліття

на другій стороні, бо в північній частині В'єтнаму є всі харчі на картках, а країна здана на імпорт і кредити від своїх комуністичних братів.

Але найповажнішою зброєю, якою послуговуються партизани в боротьбі проти американців є пропаганда. Вся комуністична преса, а далі за нею і вся так звана преса вільного світу лівого і пацифістичного напрямку, солідарно виступає в обороні «покривдженого» В'єтнаму, проти бомбардувань і обвинувачують США в колоніалізмі і агресії. Якби за подмухом чарівної палички у вільному світі пройшла хвиля протиамериканських виступів, демонстрацій, зорганізованих під плащиком пацифістичних організацій, комуністам вдалося зорганізувати проти-американські виступи також в Берліні, в місті де існує мур ганьби, де мешканці можуть наочно переконалися, як живуть їх брати в східній частині Берліна і, яка є різниця між комунізмом, а демократією.

Але дивує одне, що всі оті так дуже поступові пацифістичні кола у вільному світі лише бачать все чомусь через червоні окуляри, але є глухими і не добачують правдивого агресора, поневолювача ще нині багатьох народів Європи — московську комуністичну Москву.

Але головною ціллю їх виступів є, щоб змусити США перед світовою opinio до капітуляції з комунізмом. Навіть дійшло до того, що в США відбулися проти-американські демонстрації, які керовані невідомою рукою.

Наприклад демократичні сенатори, як сен. Фулбрайт, Кларк і інші, які рішуче висказалися проти відновлення бомбардування Північного В'єтнаму, у свому меморіалі до през. Джонсона, просто паралізують дух рішучости в боротьбі з комуністами не тільки американського народу, але й армії США та їх союзників.

Завданням якраз вільного світу було б разом із США піднести економічний стан країни і скріпити її так, щоб все населення ставило опір комуністам.

Бо Москві і Пекінові головню йдеться про те, щоб США якнайдовше була в В'єтнамі, бо всі мирні старання США комуністи розуміють, як її слабкість, і це використовують у їхній пропаганді.

Виходить таке, що в обороні В'єтнаму стали лише США, малі контингенти Австралії, Новозеландії, Південної Кореї, а так званий «вільний світ» собі спокійненько приглядається, як сини Америки своїх життям здержують комунізм і уможливають вигідно жити західному демократові.

битви під Бродами і на обіді з тої нагоди один з бесідників сказав: «історія каже, що в часі штучного голоду в роках 1932/33, згинуло 6-7 мільйонів людей, припустім, що з того було два мільйони чоловіків і якщо б половина з них була в роках 1918/19 взялась за зброю, була б Україна, не було б голоду, не було б Бродів».

Місто Рівне, з багаточисленним жидівським населенням, було вороже до нас. Місцеві, а також зайшли комуністи старались своєю пропагандою розкласти нашу армію. Були спроби робити це і в нашому полку, але наші стрільці передавали таких людей до штабу. Коли большевики відсували наш східній фронт щораз більше на захід, рівенські комуністи робились більше активними. Прийшли більші арешти, переважно жидів. До нас приходили їх родини і просили про поміч. В двох жидівських випадках я інтервенював у Шапули, але він в тих і інших випадках показав мені такі незбиті докази ворожості тих людей, що я більше не пхав пальців в ті справи. В Америці, як відомо, вживають у кримінальних справах машин, що допомагають викривати правду і ніхто з тої причини не кричить. Ми дуже делікатно поводитись з нашими ворогами, а нині вони за те обкидають болотом пам'ять Головного Отамана і інших наших великих людей.

Ми знали багато старшин із штабу от. Оскілка, всі вони були добрі українці-самостійники, а сам Оскілко мав погляди українського націоналіста. В Рівному було тоді також кількох українських політиків-самостійників, як проф. Мицюк, О. Макаренко та інші.

Мимо великих труднощів північний фронт держався. У березні Гол. Отаман С. Петлюра забажав побачити наш полк і заповів свою візиту. Полк був одностайно одягнений, здисциплінований, представлявся як гарна військова частина і дефіляда перед Головним Отаманом, от. Оскілком і їх штабовими старшинами випала дуже добре. Полк знову з тої нагоди перемаршував вулицями міста. По військовій параді запросили ми наших гостей на вояцький обід. Господар полка добре натрудився. Були промови. Говорив Гол. Отаман про наші обов'язки, про ситуацію на фронтах, підчеркнув, що північний фронт держиться добре, а звертаючись до от. Оскілка, назвав його «соколом України». Це був для нас великий, незабутній день, він нас дуже підніс на дусі, і ми набрали ще більше довір'я до Оскілка і праці його штабу.

Наш полк потребував старшин. Ми робили старання, щоб Галицька Армія прислала нам їх, але там також був брак. Ми просили от. Оскілка, щоб приділив до нас старшин з інших частин. За кілька днів, надиво, зголосилося до нас близько сотні старшин різних рангів. Чому так багато, бо вони люблять наших хлопців. Не знали, хто наш друг, а хто має інші заміри. Набір доручили ми старшинам-придніпрянцям, бо вони в тих справах краще визнавались. Ми хотіли знати політичні переконання зголошених старшин. Старшин, що називали себе тільки українцями або українськими самостійниками, ми зараз приймали. Потім вибирали з-поміж с-д, с-р, с-р-ф, так багато партій, що ми не визнавались.

Не все цілий полк був в Рівному, дуже часто кілька сотень було на фронті. Одного разу цілий полк був на фронті, а було це в березні. Большевики натиснули з півночі і доходили до Сарн. Це був небезпечний пролом, бо якщо большевики взяли б Сарни, то мали відкрити дорогу до Рівного, а потім і до Здолбунова. Східний фронт був тоді в критичному стані. Наш полк в цілості вирушив на фронт, де стрівся з большевиками. Кільканадцять стрільців з передніх патруль дісталися в большевицький полон. Потім, як ми відтиснули большевиків, ми знайшли наших стрільців з помасакрованими лицами, повшених на деревах. Тіла були закріплені, бо була гостра зима. Бої нашого полка були короткі, бо большевики завернули на

північ. Один з наших старшин, ранений, попав також до большевиків і ми живого його відбили. По кількох днях нас завернено знову до Рівного.

Ми часто ходили до штабу, щоб довідатись про новини, хоча там також небагато знали. До нас доходили невеселі чутки про міжпартійну гризню, про зміни урядів УНР. Ми не визнавали, багато не розуміли. Дуже недобра вістка ходила поміж військом, що ліві партії пруть до замирення з большевиками. Чи то була правда, годі було знати. По візитах в штабі, в тому часі, ми припускали, що от. Оскілко має якісь неприємності. Ми не питали. Знали, що фронт нашої Групи держиться, що ціла большевицька дивізія перейшла до нас. Однак щось варилося. Ми тягнули за язик начальника розвідки П. Шапулу. В квітні зачав приїжджати до Рівного частями Уряд УНР, а також партійні провідники. Ми чули, що є новий Уряд, зложений з лівих партій під головуванням Б. Мартоса.

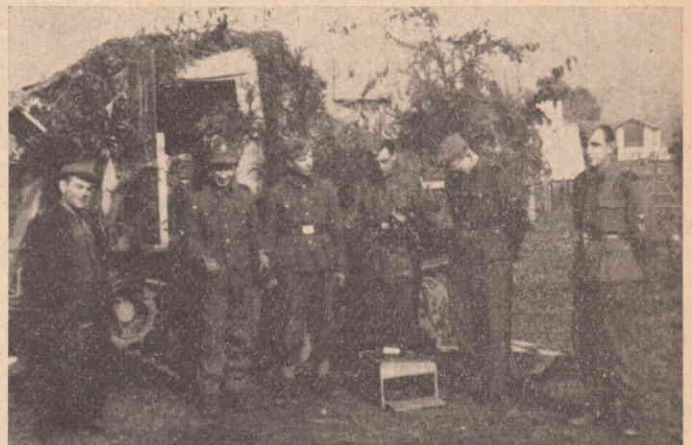
Рівне, дотепер спокійне місто, заповнилось людьми з міністерств і як пише І. Мазепа, із самого міністерства внутрішніх справ було 172 осіб, а ще дотого і в деякого родини. Ресторани, кінотеатри і інші розривкові місця були повні людей, а грошей не жалувано. Ми чули нарікання в штабі на деякі негарні речі, що діялись у місті, бо були різні люди. То створювало неприємні відносини поміж Штабом Північної Групи, а Урядом УНР. Старшин тривожили чутки, що Уряд переговорює з большевиками щодо замирення. Отаман Оскілко був самостійником і декілька членів тої партії жили в Рівному. В розмовах зі старшинами штабу ми відчували, що вони також самостійницьких політичних переконань.

Ми ніколи не чули в штабі от. Оскілкого злого слова про Головного Отамана і були переконані, що Оскілко є приятелем С. Петлюри і дисципліновано виконує всі його прикази. В половині квітня 1919 року ми почули новину, що 11 квітня, в Здолбунові, була державна нарада, на якій обговорювано справу двох фронтів. Більшість голосів на чолі з воєнним міністром Сиротенком була за замирення з большевиками, а війною проти Польщі. Отаман Оскілко, ген. Агапів, ген. Сінклер і ще дехто були за війною проти большевиків, а миром — з Польщею. Нарада не дала нічого, але зрушила військові частини, що скоро про нараду довідались. Старшинство боялось большевиків, бо знало, що то значить договорюватись з москалями. На нараді в Здолбунові члени Уряду показали напрямні своєї політики і то вплинуло на погіршення відносин поміж Урядом і Штабом Північної Групи, в якому були згуртовані самостійницькі сили. При нагоді наших службових відвідин в Штабі, ми запитали от. Оскілкого, скільки є правди у поголосках. От. Оскілко жалувався, що нездичедоване становище Головного Отамана не починається до заспокоєння. Чутки про переговори з большевиками поширювались, говорено, що Шапула притримує кур'єрів.

Офіціоз Українського Робітничого Союзу «Народна Воля» з дня 13 серпня 1964 р. писав: «Новий кабінет під проводом Мартоса не довіряв от. Оскілкові, який був командиром найважливішої частини фронту, а саме на півночі Волині. Недовір'я походило з того, що Оскілко належав до Української Партії Самостійників — Соціалістів, яка була в опозиції до нового кабінету. Мартос і міністри побоювались, що Оскілко готовий при допомозі послужних для себе частин несподівано зробити державний переворот». І тут треба шукати початку того, що сталося дня 29 квітня. Добрий командант, добрий українець мусів відійти, бо він не подобався політикам, а що через це терпить фронт, нікого голова не боліла. Не от. Оскілко мав у пляні усунути уряд, а уряд старався, щоб Головний Отаман відкликав от. Оскілкого. Ми не чули, щоб Оскілкові роблено закиди військового характеру, бо під тим оглядом було все в порядку. Чутки, що Оскілко буде відкликаний, щораз більше поширювались. Сам от. Оскілко нічого про це нам казати не хотів. Ми не могли зрозуміти того, що кілька тижнів назад названий «сокіл України» має бути усунений.

Був спокій, однак ми відчували, що щось тліє і нараз

вибухла бомба. Дня 28 квітня пішла вістка, що Головний Отаман усунув От. Оскілкого, а комендантом Південної Групи призначив ген. Желіховського. Того генерала ми не знали, але старшинство залого Рівне зле говорило про нього. Полковникові Тихому чи мені, було важко того дня їхати до Штабу. Ми ждали, що може нас покличуть. Пізно вечером нас побудив вістовий Штабу. От. Оскілко просить зараз приїхати до нього. Полк. Тихий і я приїхали до Штабу і побачили там великий рух. Багато цивільних осіб, які щось живо дискутували. Стрінули там також проф. Мицюка, що писав щось на машинці. Нас прийняв от. Оскілко в присутності ген. Агапієва і ще кількох старшин. Ми почули тоді з уст от. Оскілкого підтвердження, що Уряд переговорює з большевиками, про його з тої причини опозицію до Уряду, про його усунення як коменданта Північної Групи. Всі поголоски, що кружляли останніми днями, дістали підтвердження. Дальше от. Оскілко вияснив ситуацію на фронті і сказав, що Україна потребує сильної руки, дисциплінованої армії, а не політиканства і гризні партій. Жалувався, що от. Петлюра усуває його з дотепер занятого становища і то під впливом Уряду. От. Оскілко із своїми приятелями хоче лихові зарадити і рішився взяти ініціативу

Шофери 1-го батальйону 30 полку, грудень 1944 р.
на Словаччині в Поваржській Бистриці

в свої руки. Він думає заарештувати Уряд, післати відділ війська до Здолбунова, заарештувати Штаб Головного Отамана, перевезти його до Рівного і тут запали б важні рішення. От. Оскілко сказав, що ми йому підлягаємо, але питає нас, чи ми нашим полком хотіли б йому допомогти. Ми мали велике довір'я до Оскілкого і заявили, що він може на нас числити. Арешти в Рівному мав здійснити Шапула, але постало питання, що зробити із Здолбуновом. От. Оскілко сказав, що він думає післати до Здолбунова відділ кінноти, якою командує старшина Гризлов. Мотивував це так, що кіннота скорше зайде на місце, а Гризлов все, напевно, добре виконає. Ми були іншої думки, ми не мали довір'я до Гризлова. Ми радили взяти до виконання того завдання дві сотні нашого полку з курінним Д. П., посадити у вагони і вислати до Здолбунова. Нашу пропозицію підтримав ген. Агапів, однак от. Оскілко стояв на своєму. Стало на тому, що наш полк обсадило важніші будинки Рівного і скріпить охорону міста. Ми попрацали Оскілкого і більше я його в житті не бачив. Ми вернулись до казарм, побудили старшин, і, коли вони зійшлися в одній з кімнат, пояснили цілу справу. Старшини заявили, що вони приказ виконують. Всі вони розійшлися по своїх частинах, тільки один згубився, казали, що пішов до Здолбунова. Ми не знали, чи от. Оскілко мав розмову з комендантами інших частин війська, як також не знали, як ті частини заховуються. По півночі полк був готовий, частина лишилася в казармі, обсадивши кулеметами всі виходи, решта рушила в місто. Ми обидва з полк. Тихим розпро-

вадили частини полку на згори призначені місця. Наш полк не робив жадних арештувань ані трусів. Робив це Шапула зі своїми людьми. Вночі були арештовані члени Уряду і посаджені у вагони. Дехто з міністрів-галичан зміг втекти. В місті, у великим будинку, на острові, була заквартирована Юнацька Школа під командою Павла Богацького. Коли ми підійшли туди, то команда школи заявила нам, що юнаки остаються на місцях і участі жадної брати не будуть. Додержали слова. Рано 29 квітня, полк. Тихий пішов відпочивати, а я перебрав команду над цілим полком. В місті панував спокій, але почали приходити погані вісті. Гризлов, як ми й припускали, не виконав свого завдання. Він зі своєю частиною прибув до Здолбунова і розказав, що діється в Рівному. Завів також і комендант бронепотягу, який задержався перед Здолбуновом і далі не поїхав. В Здолбунові була мала військова сила і ніхто не припускав, що там могло б прийти до поважнішого бою. Було пополудні і кожному стало ясно, що з нашої акції нічого не вийде. Ми довідались вечером від ад'ютанта, що от. Оскілко не хотів висилати інших частин війська до Здолбунова, бо боявся проливу крові. Приїхав броневик із Здолбунова і затримався перед Рівним. Коло третьої години пополудні прилетів над Рівним літак і скинув лютючки з приказом арештувати Оскіллка. Був також спеціальний лист до коменданта Галицького полка. Ми пробували підійти до Штабу, але там не можна було дістатись. По 4-ій годині ми зачали стягати частини нашого полку до казарм. То був кінець. Ми думали, і донині та думка нас переслідує, що Штаб Головного Отамана зробив велику помилку, не виславши пополудні до Рівного когось з вищих старшин, приміром Начальника Штабу або, що не приїхав сам Отаман Петлюра, який був би обняв зараз команду над військами у Рівному і на фронті. Кожна година діяла на нашу шкodu, бо військо як в запілля, так і на фронті виходило з дисципліни. Де був тоді назначений новий комендант ген. Желіховський, ми не знали.

Ніхто не приїхав до Рівного, треба було їхати до Здолбунова. Наш полк вислав мене і я мав представити от. Петлюрі цілу справу і просити його їхати зараз до Рівного. Ще було добре видно, як я сів на льокомотиву, щоб їхати до Ставки. Коли я мав вже від'їжджати, підійшли до мене др. Л. Цегельський і о. Ковч і просили взяти їх до Здолбунова. Смерком ми були на двірці в Здолбунові. Зголосились до от. Петлюри. Я був прийнятий перший. Як нині пригадую собі, що йдучи до Головного Отамана я не мав страху, бо хоча я був свідомий того, що ми були вмішані в подію, що не повинна була бути, то однак я думав, що ситуація на тім, маленькім, клаптику України, на якому ми в той час знаходилися, вимагала скорої і рішучої зміни. Ті зміни прийшли, прийшов також один фронт, але вони були спізнені.

У вагоні Головного Отамана стрінув я Начальника Штабу полк. А. Мельника, який знав мене з УСС-в. Він на привітання сказав тільки: «Ага, то ви!» Розмова з Отаманом Петлюрою була довга. З початку говорив або питав мене от. Петлюра, а потім я розказував все, що діялося в Рівному перед і в часі невдалого перевороту, пригадав побут Головного Отамана в Рівному, коли він бачив наш полк, його стрічу з от. Оскілком і приятельське відношення його до Оскіллка. Я сказав також дещо про політику нового Уряду, але от. Петлюра не бажав на ті теми говорити. Я просив Головного Отамана їхати зараз до Рівного і старатись направляти те, що було за олин день поспуте. Він сказав, що поїде до Рівного на другий день рано, зарядив дати мені вечерю, сказав йти відпочивати, а досвіта поїду з ним до Рівного. І так сталось. 30 квітня раненько я висів з поїзду от. Петлюри і пішов прямо до полку здати звіт.

Того дня була військова парада, промовляв от. Петлюра і ген. Желіховський, ми бачились з полк. Чоботаревим, бачили ген. Пузицького. Кажуть, що він відкликав, чи не признавався до свого «Слава Україні, Оскіллкої слава». Не знати, де була правда, однак ми знали по-

гляди ген. Пузицького. Я був з ним на фронті під Коростенем і в розмовах він критикував те, що йому в той час не подобалось.

Деякі пишуть в своїх споминах, а може й сам Оскіллко, про це згадує, що плян перевороту випрацював ген. Агапів. Я в те не вірю. Ми бачили на нараді вночі 28 квітня, що Агапів не все погоджувався з приказами Оскіллка. Плян перевороту був зроблений в останній хвилині, на скору руку, бо до останньої хвилини не знали, кого вислати до Здолбунова і тому вигляди на успіх були непевні. От. Оскіллко, як з розмов виходило з ним, мав все багато пошани до от. Петлюри. Оскіллко багато Петлюрі завдячував. Політика Уряду УНР, пляновані переговори з большевиками в цілі ліквідації війни з ними, взяли Оскіллка в політичний круговорот, а власна його партія вимогла на ньому зробити переворот, були тими обставинами, що створили день 29 квітня. Брак ясного становища Головного Отамана щодо ліквідації большевицького фронту і переговорів з московськими большевиками був, може, останнім поштовхом до квітневих подій в Рівному. Так характеризують ті події очевидці, а між ними і ген. Єрошевич.

Заходить питання, що було б сталось, коли б плян перевороту був би краще опрацьований і до Здолбунова були вислані більші сили нашого полку, згідно з нашою пропозицією? Наказ був би виконаний, Штаб Головного Отамана був би перевезений до Рівного. А що потому? Може була б прийшла тверда рука, може навіть самого о. Петлюри і усунення Уряду Мартоса, що прийняв в ряди своїх міністрів — галицьких опозиціонерів, було б спричинилося до кращої співпраці обох Урядів?!

І. Мазепа у своїх споминах «Україна в огні і бурі революції» стверджує, що Головний Отаман не знаходив причини, коли йшлося про команду Північною Групою, а також не хотів звільняти от. Оскіллка з його становища, а зробив це на кількаразові домагання тодішнього уряду, отже йшлося тут про політику, а не про військової справи. Якщо б Головний Отаман був твердою рукою, був би відділив гризню політичних партій від воєнних справ, і не було б дійшло до «рівенських» подій.

Ми не знаємо, чи Оскіллко перед задуманою спробою перевороту стягав якісь військової частини з фронту. Команда міста була в наших руках і ми про це були б знали. В Рівному було тоді досить війська, яке, зрештою, не брало жадної участі в спробі перевороту. Були в Рівному тоді й вищі старшини, як Єрошевич, Куррійчук і інші. Цікавим було для нас, що військової частини Рівного заховали спокій, не пішли виразно за Оскілком, ані не боронили Уряду. На мою думку, то не був колишній «неутралітет» і старший корпус не бажав йти активно з Оскілком, але був проти політики Уряду, що був дуже «м'який», як тоді казали до, большевиків. Нам було не зрозуміло, що в лютючках, які скинув літак, було сказано, що Оскіллко продався большевикам, хоч на нараді 11 квітня він виступив проти них і був за дальшою війною з большевиками.

Правда, ми не можемо похвалити повстання проти влади, але історія знає багато випадків, де виступи військової проти невідповідної влади рятували народ перед загибеллю, як це було в Італії, Іспанії, Єгипті чи Франції, а нині — військової перевороту на наших очах, навіть в мирних часах, — є дійсно одиноким порятунком для даного народу. Хто знає, чи вдалиий, бунт німецьких генералів не був би спричинив того, що карта Європи виглядала б нині інакше. Отаман Оскіллко любив нас і був з нами отвертий і ми є певні, що в квітневих подіях справа його особи грала велику роль. От. Оскіллко був українським патріотом, тому Головний Отаман висунув його на таке високе становище, терпів як й інші, за справу України, був звеличником Гол. Отамана, любив своїх братів галицької землі. Як комендант Північної Групи помагав Українській Галицькій Армії харчами і зброєю, про що згадують спомини різних людей. На мою думку Оскіллко не повинен був по невдалім перевороті виїжджа-

Йосип Сірий

У чужій армії

(Спогад з другої світової війни)

Беручи під увагу потребу освіжити й підготувати майбутні кадри української армії на еміграції, для еventуального збройного чину проти окупанта України, український генеральний штаб з наказу українського уряду в екзилі, розпочав перетрактації з польським генеральним штабом в справі покликання українських старшин на стаж до польської армії. Дещо раніше, те саме, зробив грузинський уряд а екзилі.

Правдиве число покликаних на перевишкіл старшин, мені не відоме (здається то було засекречене), чи то було 40 чи 60 докладно не знаю.

Покликано, майже, до всіх родів зброї, за винятком топографічного відділу. Стажисти мусіли одягти уніформу польського війська і підписати контракт на шість місяців, який автоматично продовжувався коли не було застережень з одного, або другого боку. Контрактова служба у польському війську не давала права до набуття польського громадянства.

В § I контракту сказано: «з приводу повнення служби (у війську) на підставі цього контракту, контрактний старшина не набуває права польського громадянства». Контрактовий старшина мав доступ до всіх вишкільних справ за винятком справ мобілізаційних, хоч проте в контракті нічого не було згадано.

Персональний порядок покликання українських старшин залежав, в певній мірі, від їх командирів дивізій, але рішаче слово, в цій справі належало до українського генерального штабу. Переконтрактування до вищої ранги, відкомандировання на різного роду курси, включаючи й вищу військову школу (принаймні так мені пояснював командир 14 дивізії ген. Влад і його начальник штабу в Познані) залежало також від нашого штабу, який, очевидно, до деякої міри, базувався на опініях польських полків. Я це згадую тому, що в багатьох випадках, коли зверталось до наших провідників, то відповідалося: «Це від нас не залежить, то все в руках поляків»; коли ж в тих самих справах, часом приходилося (з konieczności), звертатись до поляків, відповідь була ідентична: «Тим завідує ваш генеральний штаб». Таким чином багато справ залишилось не полагоджено: «емеритура» нам не належала, але гроші на «емеритуру» стягались, при відкомандированні на якісь курси всім належались «дісти» (службовий додаток), контрактні мусіли зрікатись того додатку (в контракті проте не було згадки, старшинство, для субординації) не було узглядене і цю справу, за порадою нашого військового міністра, прийшлося полагодити самому.

Писати ширше про контрактну службу нашим старшинам, в цьому спогаді, не буду, з браку певних відомостей і документальних даних, я лише спробую подати фрагмент-спогад з останніх років перед війною і перебіг

ти до Польщі. Він був би поставлений перед військовий суд, а судді-вояки, маючи багато злагіднюючих обставин, не видали б гострого присуду.

Кажуть, що Оскілка вбили члени Організації Українських Націоналістів за співпрацю з поляками. Чи є на це докази, не знаємо. Ми знаємо, що багато наших волинських братів співпрацювали з поляками, робив це уряд УНР, але їх не стріляли. Я хочу вірити, що це большевицька рука пустила смертоносну кулю.

Якби не було, але в моєму серцю залишились навсе тепла згадка про Оскілка. Революційні і визвольні події 1917-21 років були багаті на різнорядні і надзвичайні події. Вони робили з людей, при успіхах героїв, а при невдахах називали їх зрадниками.

Історія хотіла, щоб між ними знайшлося також ім'я от. Оскілка.

польсько-німецької війни, в тих моментах, в яких мені прийшлося взяти безпосередньо участь.

*

При кінці літа 1938 р. мене перенесено в ранзі майора з познанського гарнізону до 37 полку піхоти в Кутно.

Кутно, невеличке містечко, Варшавського воевідства, над рікою Охнею, біля 25.000 населення, було, одночасно з тим, вузловим залізничним пунктом Варшава-Познань, Лодзь-Торунь. Гарнізон Кутна — 37 полк піхоти.

В порівнянні з гарнізоном Познань, який складався з двох полків піхоти, двох полків кінноти, трьох полків артилерії, летунського полку, батальйону панцерів, батальйону телеграфічного й саперського, штабу дивізії та корпусу, кутнянський гарнізон був бідний й незначний в мілітарній силі, але там бракувало одного штатного майора і це давало мені надію, що для дальшого школення, я можу бути призначений командиром батальйону (контрактові командували штатно лише компаніями, але батальйонами рідко, або в заступстві).

Колись, випадково, начальник персонального відділу полковник Хілевський, бувший мій командир 58 полку піхоти, при зустрічі зі мною у Варшаві зазначив: «Ви не журіться, що попали в глуху провінцію, зате будете мати нагоду штатно командувати батальйоном, що вам дуже придасться для вишколу».

До Кутна я прибув при кінці літа, уже з певним капітанським стажем та з закінченням курсів командирів батальйонів в Рембертові (центр вишколення піхоти біля Варшави), тобто кандидатів на становища штабових старшин (до штабових старшин зараховувалися в Польщі: майор, підполковник, полковник).

Багато польських офіцерів неприхильно дивилися на школення українських стажистів у польському війську і, з тим, треба було рахуватися, щоб перебути вишкіл. Я старався обходитись без приятелів і без ворогів.

Однак дуже часто ставилися слизькі питання, як приклад, під час одної полкової вечері, один майор поставив мені питання: «Скажіть, пане майоре, як ви гадаєте, коли, скажемо, повстане незалежна Україна, чи ваш уряд зажадає від нас Волині й Галичини?» На це питання я відповів питанням: «А от скажіть ви мені, пане майоре, чи ви б зажадали від Німеччини звороту земель над Одрою і Найсою, коли б так уложились політичні обставини, що цього ви могли б жадати?»

— Очевидно, була коротка відповідь.

— Я також можу відповісти вам, що, очевидно: так.

Недивлячись на моє дипломатичне поводження, найшовся й в мене неприхильник, в особі, полкового ад'ютанта, капітан Бартошевіч, який видно не любив українців, взагалі, і ту нехить, до них, переніс на мою особу, як представника українців в польській армії, хоч на зовні того не показував.

При від'їзді з познанського полку до Кутна мені належався золотий, пам'ятковий перстень і супровід оркестри на двірці, але капітан Бартошевіч, гадаю, що це від нього залежало) постарався зробити так, щоб того перстеня мені не дати, а оркестра спізнилася на пів години, і прибула, коли мій поїзд вже відійшов. Більшість офіцерів ставилась до українських стажистів льояльно. Так, наприклад, підполковник Смідовіч (трагічна смерть) на той час командир 58 полку піхоти, підніс тост за велику Україну, як майбутню союзницю Польщі, під час одного з прийнять.

З огляду на, деякі, розбіжності, які зустрічались в різних полках між стажистами, а кадровою польської армії, виникла думка скликати з'їзд українських контрактних старшин (як то зробили контрактні старшини-грузини), щоб уніфікувати взаємовідносини, але вищі начальники нашого штабу того чомусь то не поблагословили.

Я прибув до Кутна, якраз в той час, коли 37 п. п. вже виступив на маневри і, мені прийшлося доганяти штаб полку в полі.

Перша зустріч з командиром полку, дипломованим підполковником Умястовським, не належала до приємних.

Підполковник Умястовський недавно переступив за сороківку: чорнявий, з високопіднятою головою й гордим поглядом. Це був військовий письменник-географ; якраз відбував стаж командування полком, щоб потім відійти в розпорядження військового міністерства. В його полку був вже один контрактний українець, поручник (а пізніше капітан) Антін Савченко.

Маю враження, що підполковник Умястовський не був українофілом.

Коли я йому представився він спитав мене: «Чого властиво ви прибули до полку?»

Таке запитання мене здивувало й образило... Я зрозумів, що цей дипломований інтелігент, та ще й військовий письменник, в дуже нечемний спосіб, зазначив, що я в його полку небажаний.

Я, в поставі службовій, спокійно відповів. Про це прощу запитати польський генеральний штаб та персональне бюро, я виконую лише наказ.

Підполковник Умястовський пройшовся по кімнаті і, звертаючись до присутнього ад'ютанта сказав: «Зарахувати пана майора, до першого батальйону, до помочі командирів батальйону».

— Запитую, слухняно, які функції припадуть мені в першому батальйоні? — Я пригадав собі розмову з начальником персонального бюро, що дістану в командування батальйон.

— Жодних функцій, — була суха відповідь.

— Чи можу просити відпустки на два дні, щоб найти мешкання для дружини, яка покищо живе в готелю?

— Хоч на два тижні, — була знову недбайлива відповідь.

— Дякую, пане полковнику, за уділення відпустки, не скористаюся з її ширших можливостей і через два дні поверну до полку.

Сказавши це, вклонився по-військовому і, щоб не змушувати полковника подавати мені руку, швидко вийшов. Так почалася моя служба-стаж в 37 п. піхоти.

— Чи він у вас завжди такий? — спитав я ад'ютанта, коли вдвох вийшли з кімнати полковника.

— Він трохи дивак, — переходячи на дружній тон відповів ад'ютант, — але він не злий чоловік... Це він гнівається, що персональне бюро, без його відома, призначило вас до нашого полку.

— То хай гнівається на персональне бюро, але при чому тут я? Скажіть, пане капітане, де тут можна дістати авто, щоб доїхати до двірця?

— Я зараз зателефоную до офіцерського касина, звіди, майже, щодня від'їжджає якесь авто.

Я вийшов поденерований на двір, щоб походити й заспокоїтись. Тяжко буде, при такому командиріві, школитись; мабуть, прийдеться подати рапорт про звільнення. Повернусь знову до своєї землемірної роботи, так буде найкраще, — думав я ходячи перед баракком штабу полку.

— Пане майоре, ви маєте щастя! — усміхаючись говорив ад'ютант, виходячи з баракку та нашвидку запинаючи на собі пояс. — Зараз після обіду відходить авто на двірцець.

— Дуже дякую! — задоволено відповів я.

— Прошу, я вас проведу до касина, бо хіба ж без обіду не поїдете...

В касині було ще мало людей. З деким познайомив мене ад'ютант. Загальне представлення офіцерському корпусові, мало наступити перед обідом, коли всі зберуться. Незабаром надійшов й командир полку.

Довгі столи були поставлені на дворі, між старими акаціями, біля баракку-касина.

Командир зайняв місце. Всі почали сідати. До мене підійшов один з майорів, з яким я був на курсі командирів батальйону й попросив до столу.

Біля командира полку сиділи штабові старшини, далі капітани, поручники, підпоручники, а на самому кінці підхорунжі резерви, кандидати на офіцерів резерви. Мені випало місце якраз vis-a-vis командира. Сидимо. Я чекаю поки командир представить мене офіцерам, але командир не спішиться. Витворюється прикра ситуація. Мені стає дивним, що людина з високою освітою, нехтує елементарними правилами ввічливості. Я почекав ще пару хвилин, тоді демонстративно встав й почав обходити столи представляючись. Скінчивши цю церемонію, сідаю на своє місце.

Підполковник Умястовський лише барабанить пальцями по столі і дивиться кудись в бік. Підійшла кельнерка касина й подала командиріві полку картку меню. Він прочитав, щось замовив й кинув, через стіл, картку мені. Я теж замовив і відкинув картку в бік Умястовського.

Почали обідати, якось настрої ніби поправився. Перед другою потравою один з майорів замовив зубрівку, яку подала кельнерка, на таці, в чарках.

Тоді той майор, що замовив напиток, встав і сказав коротку промову, приблизно такого змісту: «Пан майор (він вклонився в мою сторону) прибув до нашого полку з познаньського гарнізону, як офіцер-стажист з української армії, бажаємо йому успіху в його вишкільній праці».

Прийшлося всім встати з чарками в руках. Дуже поволі, ледве привстав з місця полковник Умястовський. Випили. Почали розпитувати про Познань, найшлися спільні знайомі. Коли подали десерт звернувся до командира, чи можна курити.

— Я вже раз сказав всім, що можна, — була гостра відповідь.

— Я того не чув, пане полковнику, бо тут перший раз.

Після обіду я запитав ад'ютанта, де є та машина, що нею можна від'їхати на двірцець.

— Ви поїдете разом з полковником, — заявив ад'ютант.

— Чому разом? — спитав я неміло вражений з майбутньої спільної подорожі.

— Полковник теж спішиться на двірцець... Йому до Вар-

Федеральна

Кредитова Кооперативна Самопоміч

2351 W. Chicago Ave -

Chicago 22. Ill.

Телефон: NU 9-0520-1

Принймає вклади — уділяє позики

Години праці:

вівторок і субота 9 - 2-ої

вівторок і п'ятниця 6³⁰-8³⁰ вечором

Скористайте з обслуг
з вашим приїздом до Чикаго

шави... Авто вже чекає перед баракком ч. 5, де мешкає командир, будьте добрі, потрудіться туди.

Мені більше нічого не залишалось, як йти до баракку ч. 5. Перед баракком дійсно стояло військове авто.

— Для кого подане авто? — запитав я шофера.

— Для пана полковника і ще для якогось майора, — відповів шофер-воjak.

— Гарзд! Я власне є той майор, що має їхати з полковником.

Шофер відчинив дверцята і я ввійшов до авта. Чекаю. Полковника, щось довго немає.

— Затруби! — кажу шоферові.

— Пан полковник вже знає, що є авто, — несміливо відізвався шофер.

— Але не знає, що прийшов той майор, що має з ним їхати. Труби!

Шофер дав сигнал. У вікні показалося незадоволене обличчя полковника. Він дав рукою знак, що зараз вийде. І дійсно, за пару хвилин ми вже їхали.

Впродовж цілої дороги полковник не промовив жодного слова. Мовчав і я.

На двірці виявилось, на моє щастя, що ми їдемо в різні сторони: я до Кутна, а він до Варшави, мабуть, до персонального відділу сваритись в моїй справі.

Знайшовши сяке-таке мешкання для дружини, я через два дні повернувся до полку, з твердим рішенням нікому і ні в чому не уступати, а після маневрів подати рапорт про звільнення з війська. На тому думав закінчити мій військовий стаж, але доля хотіла чогось іншого. Не дивлячись, що одного майора до штабу в полку бракувало, полковник Умястовський в командування батальйоном мене не впроваджував.

Над'їхав з Кутна заступник командира полку підполковник Курч, який також був перенесений з Вільна, геркулесної будови чолові'яга.

Глянувши на срібний віночок, з двома перехрещеними мечами і буквами «С.Р.» (центр вишколення піхоти), знак закінчення курсу командирів батальйону, причепний на моїй польовій куртці, здивовано запитав: — То ви вже скінчили рембертовські (курси містились в містечку Рембертові, біля Варшави) курси? Це дуже добре... Ви, пізніше, після маневрів, допоможете мені опрацювати офіцерські вправи... Це дуже добре, що вас скерували до нашого полку.

На другий день мого перебування в полку, вістовий приніс мені польовий пакет з написом «таємно». Відкривши конверт, я прочитав наказ перевести, сьогодні, вночі, обочічні вправи в батальйоновому масштабі.

— Що це? — подумав я. — Мабуть, перший екзамен...

Часу було мало; треба було приготувати накази для обох сторін та зарядження для польових суддів. Треба ж було зазнайомитись з тереном, якто він виглядає, ще за дня. Замовив коня з ординарцем, а сам зайшов до касина, щоб щось перекусити, бо до ранку передбачається гаряча робота.

В касині була група офіцерів... Один капітан, сам італійського походження (не пригадую його прізвища), який чомусь вже з перших днів добре до мене поставився, запропонував замовити омлет.

— Ви знаєте, пане майоре, — заохочував до омлету капітан, — у нас, що, якщо, але кухар першорядний... Це сержант, з фаху пірожник, по штату нам такого кухаря не належить... Але що там, хай буде й маршал, аби добре куховарив... Замовте омлет, це його кулінарний шедевр... Повірите, пальці будете лизати...

— Та ж, пане капітане, не буду ж, хіба, їсти омлет пальцями...

— Тільки пальцями... Як можна... Я завжди їм тільки пальцями...

— Але це мене не обов'язує...

Почали сміятись... Але на балачки й жарти не було часу. Перекусивши, я, чим скоріше, поспішав виїхати в

терен. Надвечір я вже був в штабі полку, де дав надрукувати мої накази на машині. О годині 9-ій вечора накази були розіслані учасникам маневру, а о годині 11-ій вночі, обидві групи: червона й синя вимаршували на свої вихідні позиції. Все відбулося згідно усталеного пляну і нічні маневри закінчились о годині 5-ій рано.

До мене підійшов командир полку і, дивлячись кудись в бік сказав: «Дайте розпорядження, щоб військо відмаршувало на квартири, а о годині 10-ій рано, всі офіцери мають зібратись на майдані, біля сільського костела, на обговорення».

Залишилось п'ять годин, щоб помитись, поголитись й приготувати матеріал до обговорення з нічних вправ; про сон, очевидно, не було мови.

Упорядкувавшись, я засів до приготування матеріалу з нічних вправ. Коли скінчив, було вже 8,30, можна було випити ще шклянку чаю.

Точно о годині 10-ій ранку, все офіцерство було на майдані. Підполковник Курч здав звіт командирові полку.

— Прошу обговорити нічні вправи, — сухо звернувся до мене командир.

Обговорення перевів я дуже старанно непоминаючи найменших дрібниць, після чого відрпортував командирові, що обговорення закінчено.

Підполковник Умястовський хвилину помовчав, а потім сказав: — Я не маю більше нічого додати. Дякую. Можете, панове, відпочивати. Повернувся й відійшов.

Видно то всіх, дещо, заскочило, що стажист-українець перевів обговорення без жодних завваг командира.

То була моя перша перемога і добра рекомендація в полку.

Підійшов підполковник Курч, по-приятельському поклепав мене по плечах:

— Дуже добре вив'язались... Навіть наш командир нічого не міг закинути.

У наступних вправах я був в характері судді-обсерватора.

В днях повних напруження проходили маневри.

Серед полків дивізії дуже гарно пройшов наступ нашого полку з гострим стрілянням понад голови воjakів, з тяжких кулеметів та артилерії.

Одного дня я знову дістав пакет зі штабу полку. Цим разом мені доручено перевести досвідні вправи в терені над новим проектом міністерства військових справ: «рухома обсервація в поході».

Знову ж з'явилась думка, чи вже аж так високо цінить мене підполковник Умястовський, що доручає мені, поминаючи інших штабовиків, перевести вправи, після яких належить подати звіт до міністерства, чи це лише бажання заплутати мене й скомпромітувати.

Знову нервова цілонічна праця... Всі підручники, які були в мене в похідній валізці, як рівнож останні примірники «Перегляду піхоти» та «Велльони» (військові журнали), перестудіював на швидку руку, але все це було ще мало, бо ж тепер ставилося цілком нове завдання і, якось підсвідомо, пригадалось мені дещо з воєнних дій визвольних змагань Сірої дивізії, де дуже часто, приходилось самому рішати, що треба чинити. Прикриваючи відхід наших частин від станції Чуднів на Волині, я провів свою сотню глибоким ярмом, в якому пробігала залізниця, підриваючи, в деяких місцях рейки; я тоді сам собі пригадавав рухомі обсерваційні пункти, дякуючи яким, виконав завдання під ворожим вогнем, без жодних втрат в людях.

Думка видалася мені доброю... Але тут знову входили в гру інші обсерваційні чинники: піхота, кіннота, циклісти і один до диспозиції літак.

Побувати в терені, з браку часу, мені не прийшлося, тому то все треба було монтувати на карті.

Пощастило. Полковник не тільки, що все одобрило, але зараз же звелів ад'ютантові приготувати звіт з відбутих вправ.

(Далі буде)

Підполк. Павло Сумароків

Полон і поворот до своєї частини

Влітку 1920 р. армія УНР відступила з тяжкими боями до Галичини. Нам часто доводилося протягом дня кілька разів йти в протинаступи, щоб вдержати наші позиції. Київська дивізія була біля річки Стрипи, а пластунська сотня 4-го Київського Кінного полку відпочивала в одному селі, назви якої я вже призабув, біля річки Стрипи. Вояки використовували короткий постій і приводили себе до людського вигляду. Наша сотня мала 3 кулемети «Максими» і 2 «Люїси», крім того мали ми свій обоз з амуніцією, одягом і харчами.

Недалеко від нас ішов бій, який відбивався луною в горах. Після кількадедних боїв всі ми були дуже перемучені і тому спали козацьким сном. Не спав я і сотн. Оксюк і ми розмовляли про минулі бої під час 1-го Зимового Походу.

Нашу розмову перервав зв'язковий з штабу полка, який приніс приказ, щоб наша сотня негайно вирушила в напрямок с. Русилова, бо те село вечером зайняв ворог. Окрема Галицька група имаршерувала з села і відійшла за річку Стрипу, щоб там зайняти бойові становища вздовж річки з лівої сторони дороги, а з правого боку

На підстаршинському вишколі, Радофцель — 1944 р.

дороги вздовж річки тримала оборону 9-а Бригада 3-ої Залізної Стрілецької Дивізії.

Завданням нашої сотні було дійти до села Русилова, нав'язати зв'язки з нашими частинами, розпізнати ворожі сили, а якщо була можливість то зайняти село і вдержати його в своїх руках до наступного приказу.

Сотня вирушила о год. 3-ій ранком, залишивши свій обоз в селі, щоб ранком захопити село. Дорога пробігала через високий горбок, а коли ми дійшли на горбок, то перед нами зарисувалися на віддалі 5-ох км. високі гори, в північжю яких тягнулася білою смугою з над річки Стрипи мряка. В мряці далеко можна було розпізнати с. Русилове, до якого провадила наша дорога.

Перед селом сотн. Оксюк вислав в розвідку один рій та зв'язкових вліво і вправо до наших частин. Розвідка дійшла до перших хат в селі, що були на нашій стороні річки Стрипи, як нараз ворог відкрив кулеметний вогонь. Розвідка залягла в придорожних рівчакх, а сотн. Оксюк приказав обстріляти з кулеметів ворожі становища. Ворог хвиливе припинив вогонь і це використала наша розвідка і відступила назад. Незабаром із-за хат села показалася густа ворожа лава, а ворожі кулемети і міномети відкрили вогонь. Вогонь наших кулеметів змусив ворога відступити до села. Ми очікували підтримки від наших частин з лівого і правого боків, але зв'язкові повернулися з донесенням, що нікого вони не знайшли.

Нараз із правого крила показався відділ ворожої кінноти, який задумував нам відтягти відступ. Ми були змушені відступати, а до штабу полка вислано зв'язкового, щоб

нам негайно прислали амуніцію і підкріплення. Ворог зміркував наше тяжке положення і почав завзято наступати, а кіннота дальше нам загрожувала на правому крилі. Ми думали відступити до ліска, а нашими кулеметами змушувати ворога до відступу. Відступаючи до ліска ми втратили 2 кулеметників і кулемет «Максим». Недалеко ліска нас знова атакує ворожа кіннота але вже з-заду, а ворожа піхота щораз більше нам наседає на п'яти. Ми відстрілюємося і від наших стрілів падають густо ворожі вояки, але були ми змушені перервати вогонь бо забракло амуніції. Ми відбиваємося від ворога в надії, що незабаром прийде нам допомога. Нас залишилося вже менше і хлопці вже домагаються піддатися ворогові, щоб якось себе врятувати.

Ми перестали стріляти, це замітила ворожа кіннота і зближалася до нас. Я використав момент і мою торбу і пістоля кинув в недокошену гречку.

Першим під'їхав кіннотник у «вишиваній українській сорочці», забрав від сотн. Оксюка пістоля і торбу з мапою, а інші «хоробрі вояки» кинулися на нас і почали грабувати. Нас пігнули до с. Русилова. В селі ми побачили на майдані більшу групу полонених, обідраних як і ми. Нас долучили до тієї групи.

Як виявилось з розмови, ці полонені були якраз тою галицькою частиною, з якою ми мали зв'язатися. Це були в більшості свіжо мобілізовані, які взагалі не бажали воювати, добровільно перейшли до большевиків, які їм обіцяли, що вони вернуться домів. Пізніше показалося, що їх «надії на шкоре звільнення» були марні.

По 1-ій годині знова з'явився той самий вершник у «вишиваній сорочці», але без коня, сорочка була на ній підрана, а обличчя в крові. Він був страшно лютий, увірвався до групи полонених і почав бити першого полоненого, який попав йому під руку. Він вимагав, щоб вояки видали своїх старшин. Хоч і охорона біла вояків прикладами, але ніхто не зрадив своїх старшин.

Пізніше виявилось, що цей вояк у «вишиваній сорочці» був командиром піхотної советського полку, який по нашій поразці провадив дальшу розвідку. Наш полк, який спішив нас рятувати, несподівано наскочив на большевиків і розбив його відділ, а він ледве урятувався живцем. Оказалося, що він був москалем, а вишивану сорочку украв. Він почав допитувати полонених і скінчилося тим, що виведено 10-ох полонених і на наших очах їх розстріляно. Це були якраз вояки з галицької частини, які повірили большевикам і перейшли на їх сторону.

Командир нашого полка полк. Палій-Сидорянський вирішив наступати на с. Русилове, але його наступ заламовав перед сильним ворожим гарматним і кулеметним вогнем. Ми всі думали, що нас таки відібе і ми врятуємося. Але наші сподівання були марними. Нас охорона пігнула на схід. Охорона розстрілювала кожного, хто їм не подобався, спочатку били прикладами, а пізніше дострілювали.

В Яголинцях нас загнали до школи і так напхали, що можна було лише стояти. Люди тратили притомність і лише рятувало нас те, що нас часто відвідували чекісти і тоді відкривалися двері і доходило більше свіжого повітря.

Вечером з'явилася чекістка Маруся, яка почала висміювати нас вульгарними словами. Зрештою її поведінці не було чого дивуватися, бо вона була раніше одеською жидівською вуличницею. Її побут закінчився тим, що вона обурена, що хтось її пізнав, наказала випроводити з кімнати кількох вояків, а між ними і мого любого вояка Івана Чорненка. Правдоподібно їх постріляли, бо вони вже не вернулися. На світанку нас пігнули до Гусятина. В Гусятині нас розмістили на станції в почекальні. До нас підходили подорожні, давали нам гроші і їжу і радили нам втікати. Користаючи з нагоди, що вартові відій-

шли від мене я почав розмовляти з сотн. Оксюком. Ми вирішили, що при першій нагоді втікати, перебити вартових і тоді втіче цілий вагон полонених. О годині 1-ій дня на станції з'явилися советські пропагандисти і почали роздавати советські газети. На першій сторінці там стояло, що: «Львів і Варшава зайнята, а Петлюра і Пилсудський попалися в полон». Я газету сховав собі за сорочку, щоб показати в полку, якщо пощастить вернутися живим.

Нарешті прийшли товарні вагони в які нас помістили по 33-ох вояків в вагоні. В вагоні було 3-ох вартових, які нам не дозволяли і рушитися у вагоні. Десь перед полуднем ми приїхали у Проскурів. Наш потяг загнали на запасову лінію, відкрили вагони і дозволили нам вийти з вагонів. В Проскуріві ми задержалися аж до пізнього вечора. Нам обіцяли дістати харчів. Вечером вартові позаганяли нас до вагонів, а самі пішли до переднього вагону ділити харчі. Вони там так довго ділили, що потяг рушив, а в нашому вагоні не було нікого з вартових.

Як потяг почав розвивати швидкість, я відхилив двері вагона і дав знак сотн. Оксюкові і хлопцям, що треба вискакувати. Ніч була темною, а блискавиці перетинали небо освічуючи поле, та дощ лив мов з відра. Я вискочив з вагона, кілька разів перевернувся з насипу, а далі скочив в кущі. Яких 30 метрів від мене ще хтось скочив, а далі і третя особа. Вартові замітили нашу втечу і почали стріляти, але потяг не зупинявся. До мене прибіг спочатку сотн. Оксюк, а потім пришкандибав кулеметних Петро Олійник і разом ми почали бігти в напрямку ліса. Інші вояки зрезигнували скакати, вичікуючи ще більше «слухного момента». В лісі ми розмістилися під розлогим і густим дубом і поснули.

Ранком я збудився, сонце було вже високо на небі. Лежучи я несподівано почув дитячий сміх і крик. Не довго думаючи, я зірвався і пішов лісом в напрямку дитячого голосу. Це були пастушки, які бавилися між собою. Я підійшов до них і розказав їм про те, що ми є українські вояки і втікли з большевицького полону. Хочемо втікати на захід і вже кілька днів нічого не їли. Пастушки мені дали дещо в своїх харчів, показали дорогу і сказали, що всюди тут по селах є большевики. Я веселий вернувся до моїх товаришів. Оказується, що кулеметник Олійник вискакуючи з вагона звихнув собі ногу, яка його дуже боліла. Ми підкріпилися і рішили змінити наше місце, бо могли большевики вислати за нами погоню. Я таки вирішив, що треба Олійникові направити його звихнену ногу. Оксюк його тримав попід руками на землі, а я взявся йому натягати ногу. Мені таки вдалося йому направити ногу, а з торбів я зробив бандаж і обмотав ногу шнурками. Бідний Олійник лежав непритомний на землі. Але коли він прийшов до притомности то став себе краще почувати. Ми вирішили іти вночі, а в день відпочивати і триматися недалеко шляху. Почав падати густий дощ. Ми ішли побіч шосе, бо ніч була темною. Ми мало що не попали до рук чекістам, які їхали тачанкою до Проскурова. Не було вже часу тікати, скочили ми в придорожній кущі і вичікали коли вони проїхали. Ми дійшли до озера коло Городка, обійшли його і сховалися в лісі. Ранком дощ перестав падати, але в лісі не було сухого місця, щоб відпочати. Коли пригріло сонечко, ми розмістилися на траві, перев'язували свої ноги і доїдали харчі, які нам дали пастушки. Ми рішили іти до Гусятини. Дорога була добра, але небезпечна. Нарешті коло Гусятини показався міст через Збруч. Ми перейшли на праву сторону шосе і зупинилися, щоб розвідати, чи не стоїть вартовий на мості. Я помалу став посуватися до будки, яка стояла над самим обривом коло моста. Оказується, що в будці собі спокійно спав вартовий і ми його без великого клопоту роззброїли, а його разом з будкою спустили до Збруча. Ми бігом перейшли на другий бік. Тепер я почував себе відважніше, маючи кріса і 30 набоїв. Але опинившись на другому боці, ми з поспіхом пішли не дорогою на Чортків, але на с. Голонищево. Не пройшли і сто кроків, як наткнулися на советський обоз. Нас ніхто не помітив і ми

зміркували свою помилку, вернулися до роздоріжжя Скалат-Чортків.

По дорозі до Скалату видко було на горі ліс і якісь розвалені забудовання. Виявилось, що це був зруйнований маєток, з якого залишилася невеличка стайня. Ми обережно зайшли до стайні і рішили перечекаати день, щоб вночі іти далше.

Ранком я встав та підійшов до вікна, але зараз же відскочив, бо побачив групу советських вояків, які спокійно собі ішли до стайні. Ми майже в останній хвилині втікли з стайні. Ми припали до землі, як почулося кілька стрілів. Оксюк і Олійник порачкували до ліса, а я відбезпечив кріса, щоб гідно привітати товаришів. На шосе стояла бречка, а трох вояків чомусь дивилися в мою сторону і стріляли. Нараз біля мене пробіг скривавлений лис і зник між деревами. Тепер я зрозумів, чому вони стріляли. Вояки відїхали, а я пішов шукати моїх товаришів. Їх скоро я знайшов при грушці, як вони заїдали смачні груші.

Ми рішили іти далше на захід. Хочемо обминути Копичинці, перейти річку і польовими дорогами дїбратися до своїх. Дорога була тяжка з великими вибоями і гострим камінням, яке дуже утруднювало наш марш. Ми відпочивали по куренях, які знаходили на полях. В куренях від стареньких дідусів одержували правдиві інформації, в яких селах знаходяться большевики. Нашими харчами були кукурудзяні качани і те, що ми знайшли по полях. Коли ми перейшли Серет, то попростували до самітньої хати під лісом. Це була лісничівка. В хаті була жінка, яка нас дуже прихильно прийняла і нагодувала. Пізніше прийшов господар, який нам порадив іти не на Чортків, але до Яголинців, він при тому зазначив, щоб ми уважали, бо там дуже лютує чека, а головно жидівка Маруся, яка безжалісно розстрілює наших людей. Ми від господині на дорогу одержали харчі. Попрощалися ми з добримими людьми і попрямували далше. Цілий час ішли ми лісом, кругом була повна тиша, лише час від часу перетинала блискавиця небо і страшно греміло, а дощ сипав на наші голови. Вже світало, а ми ще не дійшли до того місця, що нам описував господар. Скінчився ліс і ми перескочили через маленьку полянку до другого ліса. По якомусь часі ми побачили зправа шосе, а пізніше перед нами на горизонті показалися Яголинці. Ми вирішили переночувати в густому лісі, вечером проскочити Яголинці. Коли вже добре стемніло, ми дійшли до шосе і перескочили, а пізніше спустилися вниз до рову від шосе і пішли стежкою, так як нам розповідав господар.

Ми мандрували далше і помалу зближалися до Стрипи. Недалеко с. Русилова ми зайшли до села в якому залишився наш табір і зайшли до хати в якій ми були заки ми вирушили проти большевиків. Від селянина ми довідалися, що наш кінний полк добре поторощив большевиків, але мусів відступити і тепер перебуває коло Нижнева. Ми мусимо переплисти Дністер, бо по другому боці є вже наші війська.

Ми по довгому марші таки дійшли до Дністра і переплили його. А там вже ми на велику радість віднайшли своїх.

БРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої ДИВІЗІЇ УНА видало

документальну працю проф. З. Зеленого

УКРАЇНСЬКЕ ЮНАЦТВО у вирі другої світової війни

Книга об'ємом 280 сторінок з 4 кольоровими таблицями, знімками та фотокопіями документів.

Ціна: \$3.50 брошур.

\$4.50 тверд. оправа.

Замовляти в Адміністрації «Вістей».

полк. інж. Михайло Курах

Друзі дивізійники!

Доля закинула собі з нас; нині наша Україна опинилась в такому положенні, що навіть хрестів немає на могилах наших бойових друзів; москаль рие, розкопує ці могили, рівняє їх з землею, щоб затерти всі сліди наших визвольних змагань, щоб знищити навіть ці могили, які вказують шляхи — куди Воля ходила, якими прямували наші бойові загони, щоб не лишень здобути цю Волю, але також закріпити її в формі Української Держави. Але тих слідів уже ніщо і ніхто не затре, не знищить їх зовсім, бо там, де нищать хрести, — виростає новий символ; виростають кущі червоної калини, виростають вони на молодечій стрілецькій крові, а ця кров кличе до дальшої боротьби за зневагу землі української.

То правда, що наші визвольні змагання не увінчались повним успіхом; нам не судилось користати з усіх благ Волі. Ми впали на полі бою, але падали лицем до ворога, не плечима!... І впали не на те, щоб зогнити, але щоб зібратись з новими силами і опінутись за своє, таки добути Волю і державну незалежність України!

Друзі Дивізійники! Є битви переможні, які вже у своїх зародках носять симптоми морального розкладу, катастрофи. Але є битви, програні, які у своїх зародках носять всі позначки моральної перемоги, що, в дальшій консеквенції в часі рішучої битви, дає абсолютну перемогу над ворожими силами. Це — ніби — заносить парадоксом, але так воно було, є і буде! В історії людства можна знайти багато таких примірів, які вповні підтверджують цю безперечну аксіому. А щоб за тими примірами не шукати в історії людства, щоб не сягати в давню-давнину, беремо конкретний примір з фактів, які творились на наших очах, які ми самі переживали, навіть були їх співтворцями, які ми ще добре тямимо. Хочу звернути Вашу увагу на цю війну, яка велась між Польщею і Україною, яка почалась в листопадових днях 1918 року. Польща мала всі дані, щоб виграти цю війну, бо в тому часі вона вже мала свою армію, відповідний державний апарат, чого не було у нас. В цьому відношенні Польща мала повну перевагу. Крім того, Польщу піддержувала ціла Антанта, піддержувала її морально і матеріально, щоб її поставити на ноги, зробити її сильною державою, яка була б заборолом між Сходом а Заходом, між Німеччиною і Росією. Отже Польща мала всі дані, щоб такою силою стати. Але не стала нею тому, бо до цього у неї не було підстави моральної. Прошло 20 літ і Ви бачили, як розвалилась ця «моцарствова Польща», як вона опинилась зразу в німецьких кігтях, а тепер в паутинні Москви. Це свідчить, що питання Волі, питання державної незалежності, це не тільки питання матеріальної культури, техніки, стратегії, але це також, і то в *чершу чергу*, питання високої моралі, етики. Під цим аспектом трактуючи нашу визвольну боротьбу, нашу визвольну проблематику, мусимо ствердити, що нашої остаточної та рішучої битви *ми не прогавили*. Ми нічим не скомпромітували нашої основної ідеї, нашого визвольної боротьби. Ця боротьба ведеться й досі, продовжується і загострюється щораз більше, часто міняючи свої форми й засоби, вона, ця боротьба, веде нас до остаточної *перемоги!* Тому не час на зневіру, бо ще не всі мечі втоплені в крові, світ ще й досі не бачить спокою, не бачить замирення після другої світової війни, а на овиді видніє марево 3-ої світової війни, яка у свій крутіж знову порве на усіх і до якої мусимо підготувитись, бо вона буде остаточною і в ній вирішиться наша судьба, судьба нашої соборності і державної незалежності. Вислід тієї боротьби залежатиме від нашої участі в ній, нашої підготованости і постави.

Коли глянемо у минуле, в перші дні війни 1914 року, то побачимо, що на штурм московської твердині вирушила маленька горстка Легіону Українських Січових Стрільців, а його бойову силу можна було поділити на

десятки й сотні. В революційних часах 1917 року наші бойові сили виростали на тисячі й сотні тисяч, які гартувались в процесі дальшої боротьби. Треба підчеркнути, що в процесі тієї *боротьби загинув тип партикулярного русина і покірного малороса, на їх місце прийшов новий тип модерного українця, державника і соборника*. Нині, навіть в найбільше занедбаній частині нашої землі, — на Закарпатті, — вже не знайдете такої нашої людини, яка називала б себе русином, католиком чи тутешним. Не знайдете такої людини на Буковині та в Галичині. На східних землях України вже не знайдете такої людини, яка себе називала б малоросом, хаклом, православним, чи «здешним». Кожний отверто і з певністю признається до свого українського походження. Також світ почув і пізнав, що таке Україна, хто такі українці, за що вони борються і до чого прямують? Наша національна проблема перетворюється у всевітню. Слова: Україна, українець, українське чи український — нині вже почувте на всіх мовах світу. Українські національні прапори, як символ волі, нині в часі наших національних святкувань гордо майоріють по всіх закутинах нашої діаспори. Це і є результат нашої дотеперішньої боротьби. Тому хай між нами не буде місця на якінебудь вагання, сумніви, чи зневіру. Будьмо стійкі, витривалі, гордо підкреслюймо наше національне — Я!...

Нині, в ці рішучі часи, для нас вже мало називати себе українцем, ним треба бути по суті; номінальних українців нам не потрібно, нам треба українців справжніх! Щоб бути справжнім українцем — треба відчувати по українськи. Щоб відчувати по українськи — треба думати по українськи. Щоб думати по українськи — треба говорити по українськи. А щоб говорити по українськи — треба робити по українськи і поступати так, щоб бути готовим на всякі жертви за нашу національну справу. Ці аксіоми мусять стати нашими життєвими законами!..

Ще одній, дуже важливій проблемі, мусимо присвятити нашу увагу. Тією важною проблемою є проблема ненависти, яку мусимо культивувати серед себе самих і нашого громадянства взагалі. Маю на увазі ненависть *позитивну*, тобто таку, яка навчас ненавидіти все те, що роз'єднує нас, що вносить роздор, що ослаблює нашу силу і нашу відпорність, що приготує ґрунт для ворожої акції і ворожої перемоги. Треба ненавидіти і викоріювати з-поміж нас всякий фальш і шкідливу демагогію, байдужість і шкідливу сангументальність, бо вони ослаблюють нашу відпорність на всі ворожі затії. Ворога треба ненавидіти та поборювати його всіма засобами, тямити, що він наш ворог, а не вороженко, тому мусить бути знищений або, бодай, зневалізований і неспосібний до якоїнебудь акції проти нас. Треба повернути до світлич традицій наших предків, які уміли ненавидіти своїх ворогів, а коли уміли ненавидіти їх — то уміли і поборювати їх. Тоді наші бойові стежі стояли над берегами Балтійського моря, доходили до Азовського, а Чорне море було нашим і так воно значиться на старинних географічних мапах. Тоді ми на мурах Царгороду прибивали наші переможні щити, торували собі шляхи на Балкани, в Середземне море, у світ. Ми били Москву під Конотопом, а Польщі, над Жовтими Водами, завдали такий удар — від якого вона вже ніколи не була спроможною піднятися до попередніх висот, який і досі мстить на ній. То неправда, що ненависть є почуванням антихристиянським і противиться науці основоположника християнської релігії — Ісуса Христа. Сам Христос ненавидів усіх тих, що кривдили невинних людей, зневажали та використовували їх. Він гнав від себе навіть тих священослужителів, котрі профанували його науку, з храму Господнього гнав тих торгівців і міняйлів, які високу на-

(Реферат виголошений в Клівленді з нагоди 15-ліття створення 1 УД УНА).

уку Христа хотіли міняти на земні блага й особисті користі. І гнав їх не словами, а бичував їх ремінною плетінкою. Своїх учеників хрестив Духом Святим та вогнем, який розпалював їх ненависть до неправди і ворожої напасти. Тому в Святому Євангелію записані такі слова Христа, що їх записав євангеліст Матей:

— «Не думайте, що я прийшов на землю, щоб принести вам спокій. Не мир приніс я вам, а меч». А даліше, той же самий євангеліст записує такі слова Христа:

— «Чували ви, що сказано: Люби ближнього свого, й ненавидь ворога свого». Так учить справжня християнська наука, яка нас зобов'язує і досі. Ненавидіти ворогів наших і поборювати їх, це і є та позитивна ненависть, яка нас водила на успішні бої, яку благословила церква, наші владики, а наші духовники з хрестом в руках ішли разом з нами в одних бойових рядах.

Друзі Комбатанти! Живемо в часах дуже важких та відповідальних. Наш бойовий марш ще не закінчений, наша життєва місія ще не виконана. Хоч і на чужині ми, далеко від рідної землі, але наша присяга — бути вірним українській визвольній ідеї — нас усіх зобов'язує й досі! Бойові накази також! Тому тут, на чужині, нас зобов'язують такі завдання:

Перше, і найважливіше: Творити і зміцнювати наш національний фронт, щоб успішно поборювати наших ворогів внутрішніх і зовнішніх. Супроти єдиного фронту наших ворогів поставмо наш єдиний національний фронт. Це не важне — хто в цьому фронті стоятиме на право — чи на ліво від мене, буде він націоналістом, демократом, чи соціалістом, але, коли він стоїть разом зі мною в одному фронті, проти спільного ворога, то той мій сусід на фронті не буде моїм противником і я не маю потреби поборювати його. Це не важне, що він має інший погляд на справу, може інше тактичне потягнення, але важне те, що він бореться в одному фронті разом зі мною і проти того ж самого ворога. Є вищі цілі, вищі завдання, які й досі зобов'язують нас усіх та кличуть до скріплення нашого національного фронту. В творенні та зміцненні того фронту комбатанти мусять дати примір, бо до того мають відповідний життєвий і бойовий досвід. Не за партії ми боролись і гинули на різних фронтах нашої боротьби, не цісареві та й не цареві служили ми, не за інтереси Грушевського, Скоропадського, Винниченка, Петлюри чи Петрушевича боролись ми, а за Україну! Тому й далі будьмо гідним приміром, як належить жити і працювати для добра України.

Друге важне завдання — це наша праця серед чужинців. В країнах нашого поселення маємо змогу пізнати різних людей, які не знають нас, нашої національної проблематики, але можуть бути корисними для нашої національної справи, можуть нас піддержати в кожній важній дії. Шукаймо зближення з такими людьми, творім з них наших союзників, будьмо добрими амбасадорами української справи на чужині. Мусимо постійно пам'ятати про одно і те саме: серед чужинців наша справа виглядатиме так — як ми самі поставимо її.

І третє — особливе завдання — таке: Мусимо збирати ці історичні документи й пам'ятки, які являються цінними причинками до історії наших визвольних змагань. Кожний з нас, учасників тих змагань, пережив і бачив багато. Тепер пора писати про те все, перелити на папір, щоб наші спомини з тих часів стали документом певної доби, певним свідомством та причинком до історії наших визвольних змагань. Там на рідних землях пропало — і пропадає — багато історичного матеріалу, тому збираймо і творім цей матеріал тут, бо він дуже пригодиться і зробить добру прислугу нашій національній справі.

Це були б ці найважливіші завдання, які зобов'язують нас усіх, в тому числі і Вас, друзі Дивізійники. Ви є наймолодшою формацією нашої національної армії, але вже маєте своє почесне місце в історії наших визвольних змагань і в творенні нашого національного фронту. Про це знають і ці наші люди там за залізною заслоною, про що я не буду повторяти Вам, бо на цю тему я вже

писав у Вашому органі «Вісті», що мабуть бачили й читали. Тому не хочу повторювати, але мушу зазначити, що Вашого чину не осуджували наші з-поза залізної заслони, вони вітали його і вповні співчували Вам, вони духом були з Вами. Хоч по цім боці залізної заслони були людиці, які осуджували Вас та називали «коляборантами», ставили труднощі Вам самим і Вашій роботі. Цим не можна знеохочуватись, пам'ятайте це, що і нашу першу військову формацію — Легіон Українських Січових Стрільців — також осуджували, зневажали їх збройний чин, хоч він був спрямований проти Москви, а відтак і проти Варшави. Ці ж людиці пізніше зневажували не тільки Вас, але і героїські подвиги Української Повстанської Армії, взагалі не признавали тієї партизансько-військової формації. Заговорили про неї шойно тоді, коли чужинці стали розписуватись про цю формацію, підчеркувати її героїські дії: тоді і ці наші недотепи заговорили про неї та мусили визнати її існування, її дії. А скільки прикроців зазнали ми самі, так звана «стара війна», то цього і в цілих томах не списати. Наші національні вороги зневажали нас на різні лади, називали бандитами і погромщиками, щоб нас обезцінити в очах світу і тим самим зневажити нашу національну справу, за яку ми боролись й гинули. Також і наші «земляки» зневажали нас на різні лади, обкидували болотом нашу організацію та її чоловічих представників, не менше наших національних ворогів шкодили нашій консолідаційній роботі. Деякі з тих «землячків» впали так низько, що бігали по людних місцях та зривали наші оголошення про потребу консолідації наших комбатантів, про спільні виступи та святкування подвигів української зброї. На жаль, знайшлися і такі духовники, які відмовились служити панакхиду за душі поляглих наших бойових друзів. Цим вони — ці духовники — пішли проти науки Христа, проти святого Євангелія, де сказано, що «немає більшої любови понад цю — коли хто своє життя жертвує за свого

Як що ви заїжджаєте до Чікаґа
і околиць, то пам'ятайте,
що

Загально відома українська пекарня
в Чікаґо

LIDIA BAKERY

Власник ПЕТРО ПЕТРУШЕВСЬКИЙ

Знамените печиво ЛІДІЇ

можна набути в крамницях:

2219 W. Potomac Tel.: HU 6-3844

2601 W Iowa St. Tel.: 772-3660

2616 W. Division Tel.: AL 2-2648

2216 W. Chicago Ave. Tel.: BR 8-8472

Д. С. М.

Брате, коли ми стрінемося знову?

(Спомин з перед 23 років)

Ми, обидва з моїм братом, — гуцули. Ми покинули свої прекрасні гори і поїхали до Львова до ліцею і там здали вступний іспит. Мій брат був вже на практиці геодета, а я був щойно перед матурою. Одного травневого дня 1943 року я зголосився в ратуші Львова до Дивізії «Галичина» і вечером показав братові зголошення, та сказав:

— Вачиш, я буду воювати проти ненависних большевиків, за Самостійну Україну, а ти останешся тут цивіляком і будеш бігати за дівочими спідницями!

Брат заплакав бо був чутливою вдачі і почав мені дорікати, що я без його відома зголосився. Він сказав: — Ти знаєш, що я старший і як ми відходили з дому то батько наказав мені, що я відповідаю за нас двох. Я відповів йому на це, так:

— Я вже є перед матурою і сам знаю, що роблю, а ти краще лишайся на практиці геодета.

На другий день зголосився також і мій брат до Дивізії, через мене! Потім ми пройшли обидва поборову комісію. За два місяці прийшли картки покликання. Треба було скоро полагодити всі приватні справи. Ми обидва поїхали до наших батьків в родинне село в Карпатах. Вечером прийшли ми до села і, о Боже! — яка ж краса показалася згори на наше село. Був гарний липневий вечір і все буйно розцвілося. Від читальні доносився спів парубків і дівчат, а жаль, що треба було покидати рідне гніздо, підтискав мені клубком до горла.

— Як я маю сказати батькам про наш відхід до війська та ще у воєнний час? — спитав мене брат.

— Залиши це мені! відповів я (я був більше зухвалий, як брат).

От, і прийшли ми до батьківського дому, поцілували в щоки батьків, сіли на лаву та й мовчали немов грішники. Мама помітила це скоро і спитала:

— А тощо сталося з вами, мої сини? Чого ви такі мовчазні стали? Ви ж все, як приїздили до дому, були дуже балакучі!

— Та, нічого мамо, відповів я і витягнув з кишені свою картку покликання та й кажу до брата: — Дай брате також і свою картку! Брат подав, а я зразу ж передав сині картки батькові. Батько наложив свої окуляри і потихо читає, а на нас шкіра трясеться і душа пішла в п'яти. Перечитав український текст, а потім і німецький. (Він був австрійський підстаршина і тому знав німецьку мову). Ми уважно слідували за батьківським читанням, але батько нічого не сказав, але видно було, що щось переживав.

— Що там такого страшного, старий?

— Сини вже не твої, мамо, але належать Україні! — промовив батько, за два дні від'їжджають до війська!

На другий день поприходили сестри зі шваграми, стрий-

ближнього». А вони, ці наші бойові друзі, віддали життя не тільки за свого ближнього, але також за віру Христову, за Церкву, за Націю, за Україну! Які ж коментарі потрібні ще до цього?...

Ми, українські комбатанти, це все вже бачили і пережили, тому вже нічому і нікому не дивуємось. Ми були на фронті, де проти нас виступали ворожі полки та гострими кулями обстрілювали нас. Та ми не злякались тих куль і гідно держались на всіх бойових позиціях. А коли не злякались куль — то не злякаємось і того болота, яким обкидують нас і яке ніяк не чіпляється нас, а навпаки, ніби бумеранг відбивається та вертає назад до тих, що кидають ним і воно таки назад чіпляється їх самих. Не за партію ми боролись, не за власні користі й вигоди, а боролись за нашу національну справу, в тому числі і за нашу віру та нашу церкву. На цих позиціях і зараз стоїмо, на цих позиціях гідно вдержимось, бо для нас учасників збройної боротьби — Україна понад усе!

Клівленд, дня 27 грудня 1958 р.

ки і тети, щоб нас привітати і рівночасно попрощати. Пізніше цілий натовп відпроваджував нас до потягу. Моя дівчина ішла також, немов із закаменилим серцем. Я відстав від гурту, щоб попрощатися з моєю дівчиною.

— Будеш чекати на мене? — запитав.

— Буду! — відповіла і... щойно тепер вибухла плачем. Як я пізніше, по 20-ох роках довідався з листів, вона вірно чекала... Потім одружилася із дивізійником, який відбув свою кару в Сибірі та повернувся додому.

Я наздігнав своїх і, на вершу гори, оглянувся назад: Моя дівчина ішла поволі до села з опущеною головою. Глянув я в останнє на своє село: «Чи повернусь? чи побачу ж тебе моє рідне село і вас мої рідні гори? — подумав собі. — Чи побачу тебе моя кохана дівчино? Знова щось клубком підтиснилось до мого горла.

Чотовий і ройові алярмової чоти.
Великдень 1945 р. — Словенія

Від ліску перестрінув нас референт юнацтва ОУН і відкликав нас на бік. — Друзі! По вишколі з мундиром і озброєнням повернетесь в гори. Україна потребує вас! Тут вже кілька місяців є українська партизанка. — Слава Україні!

Це була правда. Як ми приїздили на Різдво і на Великдень додому то люди пошепки говорили, що деякі з них бачили, в лісах при місячних ночах, озброєні чоти українських партизан. Ми хотіли іти туди, але референт юнацтва ОУН сказав, щоб ми вперше кінчили школи. Тепер ми відповіли йому: — Добре! Ми повернемося! — Героям слава.

На залізничній станції ми попрощалися з батьком і рідними. Мама із зятем вирішили нас провожати аж до Львова. У Львові знову прощання з друзями та подругами.

Дефіляда... Далі з касарень Баторого, трамваями ми поїхали на товарову станцію. Співали стрілецьких пісень. Український Львів вийшов працяти своїх синів, які виїжджали на вишкіл. В останнє пращання з мамою, швагром і подругами. Поїзд рушив... Помах рук і хусточок. Це все було пам'ятного 17-го липня 1943 року. Деякі п'ють, інші грають в карти, а деякі мовчазно дивляться через вікна вагонів і думками пращаються з рідною Україною.

Ранком прокидаємось. Залізничники в якихось «ковпаках», чеська мова. Висідаємо і машеруємо з клунками. Оказується ми є в Брні і квартируємо в школі. По двох тижнях нас перевезли до Гейделягру. А там піски і піски.

Я є в 3-тій сотні ЦВФ, а мій брат в 4-тій чоті, бо я ростом вищий в 1-шій чоті. Наша мама приїздила три

Цісар

«Хоробре здобуття гори?»

(біля Гляйхенбергу в квітні 1945 року)

Сильне потрясення мого рамя і я збудився з короткого, але кріпкого сну. Передо мною стяв батальйоновий вистун з спітнілим червоним лицем. Я, злий, сів на ліжку. Ніяк, сплячий, не міг зрозуміти, щоб по кількох недеспаних ночей мене чомусь будуть і не дадуть хоч хвилини спокою. Вистун мені передав листок паперу. Я зовсім машинально взяв його і почав читати...

Гарматні вистріли раз-по-раз висвистували свою сумну мелодію, перелітаючи понад хатою і десь далеко вибухали.

Наказ батальйону, щоб сотня негайно приготувалася до відмаршу. Трос і резерву вицофати до батальйонного тросу, а сотенні негайно мають зголоситися у командира. Наказ короткий і зв'язлий, і не було часу роздумуватися над ним, а треба виконати.

За хвилину я стояв готовий до дороги. Бунчужний на ціле горло кричав «Алярм». Вкоротці 11-та сотня була готовою до відмаршу. Мій кінь-верхівець був не менше змучений від мене, стояв біля мене. Мені жаль було його, я розумів, що ми всі тут маємо якусь ідею, але що вина була оця нещасна тварина. Я рушив в напрямі батальйону. Йшов пішки, бо мій змучений кінь ледве тяг-

нув за собою ноги. Раз-по-раз свистіли артилерійські гранати. Мимоволі за кожним свистом я схилив голову, бо мені здавалося, що стрільно впаде на мою голову.

Біля селянської хати, де містився «Гефехтштанд» батальйону, метушня. З різних сторін приходили або приїжджали верхом старшини. Кілька жінок стояли перед хатою і плакали, а діти ховалися за спідниці матерей та тільки час від часу можна було побачити їхні заплакані і перестрашені оченята.

Я ввійшов до хати. Командир капітан Кухта сидів над мапою і щось креслив на ній. Ад'ютант бігав по кімнаті і щось шукав. В кімнаті зібралися всі старшини. Командир відповідав на привіти старшин не відриваючи очей від карти. Ще хвилину і ввійшов ще один сотенний. Ми були вже всі. Мовчанка. Командир підвівся, поглянув на нас, мабуть, переглядав чи всі прийшли. Його лице було апатичне і змучене.

— Панове! Зараз ми мусимо зайняти позицію на бойовій лінії. Я добре знаю, що ви всі змучені, що потребуєте бездошного відпочинку. Я здаю собі добре справу, але я безрадий. Є вищий наказ і він мусить бути виконаний.

рази до нас. Привозила нам всього, навіть вареників і голубців. Приїздили до нас і подруги зі Львова.

Присяга. Приїхав «Веселий Львів». Дали нам тоді по дві манажки пива. По рекрутському вишколі нас обох розлучили, брата вислали до підстаршинської школи до Ляуенбургу, а мене до шоферської школи на 2-гій рінгу. Ми ставали два рази до рапорту перед курінним, щоб нас не розлучали. Він сміявся з нас і казав:

— Войско не є родинне гніздо, війна не є шпас! По шоферці їду, як вистун на фронт в «кампфгрупи» Баерсдорфа. Там були вже перші вбиті і ранені. Вертаємо не до Гайделягра, а до Нойгамеру. Тут вже чекав на мене мій брат. Він вже був чотовим. Знова ми розлучасмося, бо я по двох тижнях їду до Ляуенбургу на підстаршинській вишкілі. Там я одержав від брата листа: «Дивізія у фронтівім поготівлі. Від'їздимо в околиці Карпат».

Більше я не отримав від нього листів. Не знаємо, що сталося з Дивізією. Приїздимо з Ляуенбургу до Нойгамеру, а там є лише один запасний курінь з майором Побігущим. За два тижні їдемо до старшинської школи в Позен-Трескав.

Восени приїздить до нас пор. Підгайний і інформус нас, що Дивізія, через віну Вермахту попала під Бродами в оточення большевиків і мало хто вернувся. А я думаю собі: «Брате, мій дорогий, а яка ж доля тебе спіткала? Ти ж через мене пішов до Дивізії».

По закінченні старшинської школи, ми одержали перший раз відпустку. Але де їхати? Цілу Україну зайняла вже московська орда! Жаль... Ми провели відпустку у Німеччині, як хто міг.

Дальше на полігоні Бенешев вишкіл ведення сотень в рамках куреня і вишкіл зброєзнавства. В міжчасі зорганізовано другу дивізію.

На політичних викладах, загостили раз до нас, командир школи з своїм ад'ютантом і штабовики з Берліну. Вони питали нас, як ми ставимось до армії Власова і чи дивізія йому підпорядкувалася б? Ми всі відповіли (нас було 80 старшин) однастайним і рішучим ні! Ми твердо їм говорили, що Власов є такий самий імперіаліст (в мінатурі), як і Сталін. Ми хочемо мати Вільну і Соборну Україну. Дальше, сказали нам штабовики (в порядку інформацій), що Бандеру випущено з кацету на волю і було йому запропоновано творити Національний Комітет України та очолити українську армію, а він рішуче відмовився. Ми відповіли, що Бандера і Мельник обстоюють концепцію Самостійної України, а ми також всі поділя-

ємо ті самі думки та на жадні власовські концепції ми не підємо. Хоч в тих часах за такі отверті слова можна було помандрувати і до кацету, але ми сказали те, що думали і німцям прийшлося переконатися, що наша дивізія ніколи не підпорядкується ген. Власові.

По закінченню школи був прекрасний бал на замку в Празі у присутності нашого достойного підполк. о. Ляби та німецьких штабовиків. Не бракувало і українських дівчат з Праги і Подебрад.

Звіди ми поїхали до Каринтії і Словенії. Деякі з молодих старшин були призначені на фронт в околицях Грацу, а інші для вишколу рекрутів в 14-тому запаснім полку, що був рівночасно і поборювачем комуністичних партизан.

Створення Української Національної Армії під командуванням ген. Павла Шандрука, присяга на вірність Уїраїні і тризуби на наших шапках додали нам більшої охоти для боїв проти большевиків. Але ж все вже було запізно! Де наша Україна? Вона вже була ціла окупована большевицькою навалюю! Як її відвоювати? Коли?.. Капітуляція... В Сант Файті роззброїли нас англійці. Тяжко було здавати зброю. Якось вдалось мені з моєю алярмовою чотою оминати полон. А дальше ДП табір і еміграція.

Дорогий мій брате! А що ж сталося з тобою? Я всюди розпитував і шукав тебе! Нема. Навжеж?.. Якось нав'язав я через Канаду зв'язки із рідним селом. Довідуюся, що брат живе! Богу дякувати! Я писав листи додому і на мої кількакратні запитання, що сталося з ним і один раз він відважився і відповів. Оказується, що попав в селі Княже в липні 1944 до полону, а 26. 6. 1946 одержав 10 років і копав вугілля на Воркуті. Приїхав додому 7. 12. 1954 р. Два роки пізніше помер, батько, а в 1958 р. померла і мати. Наша мати виплакала свої очі за нами і все виглядала нас. Я приїшов з неволі, а ти є в вільному світі. Раз мати сказала: «Хай молодшому там Бог помагає, ніж би мав вдвоє більшу кару відсиджувати. В свободні дні читаю газети і слухаю радія. Я до всього здегустувався, бо всюди брехня».

Я вернувся до рідного села не приписали і працюю тепер в місті, але не по фаху. Оженився і маю двох синів. Хрестив їх в греко-католицькій церкві.

От і все, що вдалось мені одержати вісток про мого брата, найголовніше, що він є живий і маю надію, що таки прийде ще час, що зникне московська торма народів і ми всі повернемося на вільну і самостійну Україну.

Ніхто з нас не відзивався, бо що ми могли сказати. По короткій перерві він продовжував даліше.

— За годину всі сотні мусять бути готові до відмаршу. Роздати гостру амуніцію, по 250 набоїв на кріс і 2500 для машинного кріса. Чи має хто, які запитання?

Ніхто з присутніх не відповів, бо кожному було ясно.

Я вийшов з кімнати. Здалека помітив, як моя сотня наближалася до мене. В малому яру, який був недалеко від мене, я помістив сотню і почав приготуватися до відмаршу. Роздано гостру амуніцію, а підстаршини одержали від мене усний наказ. Я старався з моїми вояками жартувати, але останніми недоспаними ночами всі були дуже сильно перемучені.

Зі всіх сторін до «гефехтштанду» надходили довгі колони вояків інших сотень. Точно в означеній годині всі сотенні стояли перед командиром і склали звіти про свої сотні. По коротких словах командир наказав відмашерувати, а точніші інформації ми маємо одержати коло бойового пункту від майора.

— Струнко! Праворуч! Марш! — і я помашерував зі своєю сотнею в напрямі фронту. Перед моїми очима відкрився жакхливий образ. Около 3 км. перед нами горіло якесь село. Вибухи гарматних і мінометних стрілен збивали раз-по-раз височенні стовпи диму та куряви. Попри мене що хвилини переходили або перевозили ранених. Легко ранені йшли пішки та зі співчуттям дивились на нас, що йшли на передову фронту. Я задержався на хвилину та розпитав одного раненого. З його відповіді я зміркував, що большевики на наш відтинок кинули поважні сили, аби проломити бойову лінію.

Рівним кроком ми зближались до лінії. Розривні гранати щораз більше прошивали повітря. Час від часу десь далеко було чути зойк і крик. Хто кричав? Наші чи ворожі вояки? Вибухи стрілен, крики та гуркіт панцерів створювали дику симфонію.

А наоколо зелені ліси, гарна соняшна погода, все було байдуже до людських страждань, мук та терпінь.

Я дав наказ «в розстрільну»! Бо густою лавою йти вже було небезпечно. Ворог міг кожної хвилини нас атакувати.

Мала хоруговка вказувала бойовий пункт. Хлопці положилися в рів на притрушену порохом траву, а сам я ввійшов до хати, де над мапою застав полковника, який керував боєм, та видавав накази. Він був молодий, з гар-

ним обличчям. Привітав мене усміхом. Я йому зголосив сотню, стан вояків та зброю.

— Ну що, поручнику, у нас весело музика грає. Ну, нічого! До всього людина мусять при звичаїтися. Це тільки перше враження погане, а з часом так привикнете, бо без фронтового акомпаньяменту будете зле чути.

Таке привітання мене дещо збентежило. Невже він відразу помітив, що я новак в боях?

Полковник на мапі показав мені бойову лінію та відтинок, який я мав зайняти. Простір моєї лінії виносив 1500 метрів. Я ще дещо запитав полковника і попросив його, щоб він мені дав мапу. Полковник мені сказав, що ближчі інформації я держу від свого батальйонного командира, і що, напевно, він мені дасть також і мапу.

Я вийшов на двір, а за короткий час деякі мої вояки вже кріпко спали, не зважаючи на те, що літали ворожі стрільна. Ми вирушили даліше. Чим ближче я зближався до фронту, тим більше попри нас проїжджали групи ранених вояків. Можна було запримітити, що був брак транспортного санітарного виряду і багато ранених, які не мали змоги дістатися до санітарного воза, йшли, як могли, щохвилини присідаючи по ровях біля дороги.

Гранати, які розривалися на віддалі одного кілометра, перестали на мене робити враження. Перед нашими очима чимраз виразніше відкривався об'єкт ворожого обстрілу. Стовпи диму збивались високо вгору, тільки де-не-де пробивались червоні язички пожеж.

Раптом мою увагу звернув гуркіт важких моторів. Я глянув назад, — це їхали 4 панцери. Залізні важкі потвори скоро зближались до нас викидаючи із себе хмару смердючого диму та полум'я. Панцери викликали в нас зав'язаття, ми відчули, що вони кожної хвилини готові стати в нашу оборону. Але, чи багато допоможуть нам оті 4 панцери проти великої большевицької переваги, які, озброївшись американською зброєю були сильними.

На правому боці дороги стояла хата, а перед нею — кількох старшин. Підійшовши ближче я пізнав серед них свого командира полк. Паніра. Ще не дійшов до хати, як почув його верескливий голос. Він чогось гостро верещав до мене. Я не міг зрозуміти поденервування полковника і не знав чого він хоче від мене. Але я підійшов до нього швидким кроком і зголосив стан сотні, яка відходила займати бойову лінію.

— Поручнику! Чи ви збожеволіли? Ви йдете на фронт і ані один ваш вояк не має шолома!

Його слова вдарили мене наче грім. Я щойно тепер помітив, що дійсно моя сотня не має шоломів. Але я відважно відповідаю полковникові.

— Я вважаю, що шоломи зараз немає потреби одягати. Коли ми будемо на бойовій лінії, тоді й одягнемо шоломи. Зрештою сонце так палить, що вояки будуть ще більш змученими. Ми не боїмося ворожого обстрілу.

— Добре поручнику! Це мені подобається, але затямте, що шоломи захищають голову. Не забувайте, що ви є відповідальними за сотню. Ну, добре поручнику, можете йти. Бажаю вам вояцького щастя. Побачимо чи ви під свистом ворожих куль будете такий герой?

Я відійшов і в першій хвилині бажалося мені вилаяти моїх підстаршин. Але махнув рукою на цілу оту справу і мовчки даліше помандрував із сотнею. Повільним кроком ми входили до малого села. Між хатами крутилося багато вояків. Тут я побачив добре замасковану легку малярську батарею. Під деревом сидів майор Подлеша з яким я колись мав конфлікт і тепер я хотів незамітно його минути. Але він мене таки помітив:

— Поручнику! Ходіть сюди. Чи ви маршуете до бойової лінії? — спитав мене лагідним голосом.

Я збентежився неочікуючи його лагідного голосу. Вже на кілька кроків майор витягнув до мене руку на привітання.

— Бачите поручнику, — говорив він, — ви завжди мене вважали за погану людину і не справедливо. Повірте, я ніколи про вас зле не думав, помимо, що між нами був конфлікт. Я може був загострий до вас, але тепер ми всі

УКРАЇНЬСЬКА М'ЯСАРНЯ

BLAK STEER PACKING Co

ПОРУЧАЄ ВЕЛИКИЙ ВИБІР М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ
ЕВРОПЕЙСЬКОГО І АМЕРИКАНСЬКОГО
ВИРОБУ

Володимир Шлапак

ВЛАСНИК

ЧЕСНА І СОЛІДНА ОБСЛУГА, ЗАЙДІТЬ ПІД
АДРЕСУ

2713 W. DIVISION STR. CHICAGO ILL.

тут на фронті, і в обличчі небезпеки ми не маємо чого із собою ворогувати. Будьмо друзями!

Я чемно усміхнувся і запевнив його, що я не маю до нього жалю.

— Багато щастя бажаю вам, — крикнув мені майор.

Я з сотнею сховався між хатами Роздумуючи над розмовою з майором, я побачив, як кількадесят кроків наліво надходить мій товариш Місько. Він мене побачив і здалека махав до мене рукою.

— Сервус, Цісар, і ти тут? Як бачу, ти войовничо настроений, — викрикнув він мені.

— А ти? Знаєш, перед фронтом маю трошки страху, бо ще ніколи не коштував пороху. Але якось то буде!

Ми попрощалися і я пішов далі.

Зараз за селом вістун з хоруговкою спрямував мою сотню направо, і я ввійшов в зарослий яр. Тут вже були й інші наші сотні. Капітан Кухта сидів на траві, а біля нього стояла пляшка з мостом чи горілкою, якою він час до часу полоскав своє горло.

Я зголосив йому прихід моєї сотні.

— Добре! — відповів він. — Накажіть сотні короткий відпочинок, і за 40 хвилин йдемо займати бойову лінію. Ви займаєте праве крило, знайдете зв'язок з лівим крилом правої лінії. З лівого боку буде 10-та сотня. Тільки пам'ятайте, щоб не згубити зв'язок. Щодо ворога, то не можна вам точно нічого сказати, бо сам нічого не знаю. Я буду разом з вами і вже пізніше подам місце розташування мого «гефехтштанду».

Я глянув на інших старшин, які стояли коло капітана. Кожний був змучений і збайдужілий.

Я покликав моїх підстаршин і почав їм давати пояснення. Нараз почувся голосна команда. Сотні піднялися і рушили вперед.

Глухий тріскіт зброї перетинав тишу. Біля наших ніг весело булькотав маленький потічок. Сонце вже піднеслося високо і своїми весняними проміннями пестило землю.

Моя сотня йшла на самому переді. Пройшовши яких 400 метрів ми опинилися на краю корчів, які нас маскували. А перед нами даліше відкривалося зелене поле, вкриті шовковою травою. Я здержався, бо відкритою левадою треба було пройти яких 600 метрів. Напружено розглядаюся на всі боки, аби щось побачити. Бо за левадою починався густий ліс, де якраз і міг сидіти ворог.

Хто знає, як довго я був би стояв, коли б командир Кухта не підійшов до мене.

— Поручнику! Чому ви задержалися? Ми мусимо якнайскорше зайняти позиції.

Він, не довго чекаючи, першим ступив на відкрите поле. За ним з корчів один за другим пішли наші вояки. Полонина видавалася нескінченно довгою і мені здавалося, що треба буде нею йти довгий час. Нараз засвітали гранати і кілька гранат впало наліво від нас на віддалі яких 80 метрів. Ми всі попадали на землю...

... Я піднісся і подав знак рукою до дальшого маршу. Знову засвітали ворожі гранати і впали недалеко від нас. Ворог мадав терен. Я заліг із сотнею, вичікуючи моменту, коли перестане стріляти ворожа артилерія.

Раптом почув я сміх. Це чомусь сміявся з мене командир Кухта. Мабуть, я мусів смішно впасти.

Чимраз частіше розривалися гарматні стрільня і час до часу тріщали «максими». Нарешті ми вже в лісі, який був нашим порятунком і давав нам повну безпеку. Я закурих цигарку і хотів трошки відпочати. Не встиг ще й скурити її як вояки звернули увагу на полковника, який стояв посеред левади. У його руках був далековид, яким він оглядав гору. Мені заімпонувала його відвага. Гранати тріскали навколо нього, а він не звертав жодної уваги і даліше спокійно оглядав гору. Біля нього стояв кап. Кухта і щось вимахував руками. По хвилині вони рвним кроком наблизилися до мене.

— Поручнику! — звернувся полковник до мене. — Чому ви не йдете далі? Чи вже дістали такого «п'єтра»? Ви

ж перед годиною мені говорили так бадьоро і відважно. Це тільки початок, ще нічого не було. Ану, вперед! Нема часу тут сидіти. Відпочинете пізніше, — на вершці гори. Поручнику! — звернувся ще раз до мене Панір. — Большевики, мабуть, на вершці гори. Ваше завдання — їх звідси прогнати і зайняти позицію вздовж вершка гори. Врахуйте, що можете зустрінути большевиків у німецьких уніформах. Наша розвідка донесла, що останньо вони маскуючись часто одягають нашу уніформу. Підкреслюю, що гори вам не вільно, без наказу, опустити. Чи маєте ще якесь питання?

— Ні! — відповів я коротко, і рушив з своєю сотнею вперед.

Терен почав раптом підніматися вгору. Куці, яких тут було повно, утруднювали дорогу. По каменистому терені ковзалися ноги. Щохвилини хтось падав. Рясний піт вкривав наші обличчя, які червоніли від напруження. Через кілька кроків ми мусили часто відпочивати. Кожний шелест напружував наші нерви, бо ми кожної хвилини могли піддатися ворожого обстрілу. Але шелестіло від подуву вітру галуззя. Ми поволі рухалися до верху гори. Здавалося, що цієї горі не буде кінця. Сонце вже почало скочуватись з полудня. Перед нами почав рідшати ліс і вже можна було бачити на яких 20 метрів перед собою. Моя сотня розсипалася в різних відступах — спиналася далі до гори. Коло мене ішло двох вояків і я мусів зачекати трошки, щоб підтягнулися інші. Я був весь мокрий від поту. Знаком затримав я вояків, які йшли за мною, — фактично повзли, — бо ми були вже перед самим вершком, а там напевно була большевицька бойова лінія. Я пильно вдивлявся, але нічого не міг підозрілого заримітити. Перед самим вершком я задержався і до мене приплазував мій вістун. Я наказав йому, щоб негайно до мене підійшли вояки з скорострілами.

Нагло я почув дуже виразно недалеко мене на самому вершку розмову. Значить на вершку таки ворог! Вояки з скорострілами зближалися до мене. Сотня вже знала, що на вершку ворог і тому заховувала тишину, щоб себе не зрадити. Кожний притулювся до землі і з готовою зброєю до стрілу був наставлений до атаки.

Підійшли до мене цугсфюрери, яким я дав накази. Багато їм не треба було говорити, бо вони самі бачили, що на вершку ворог і, що треба буде його зненацька атакувати.

— Поручнику! — заговорив бадьоро ротенф. К. — Будьте спокійні, ми зараз виб'ємо з вершка голоту і гора буде в наших руках.

Сотня без шелесту і готовою до бою рушила вперед. Я ішов на чолі. Нарешті ми вже на вершку. Два кроки і я опинився за купою насапаноного каміння. Помалу почав висовувати свою голову, щоб зорієнтуватися у терені. З віддалі кількох кроків доходить до мене голос байдужої розмови ворога. З правого і лівого боку сотня уставляється в розстрільну. Скоростріли готові до стрілу. Тільки короткий наказ: «Вогонь!» — і вони сипнуть кулями.

Висовую свою голову з-поміж каміння. Большевики в німецьких уніформах спокійно крутяться на відкритій площі на віддалі яких 20 кроків від мене.

Ворожі вояки були спокійні. «Бідаки», — подумав я собі, — мабуть, нічого не передчувають, що може їх спіткати за хвилину і 11-та сотня їх гостро покарає за те, що вони посміли одягнути німецьку уніформу.

Один ворожий старшина та двох вояків прямують саме в мій напрям. Розмовляють чистою українською мовою.

Я нервово стиснув в руці мою машинову пістоль. Ходить, голубчики, ближче, а напевно не зможете навіть і пікнути, бо поїдете скоро на лоно Авраама.

Ще крок і очам своїм не вірю. Придивляюся пильніше і пізнаю старшину, мого товариша, з 29-го полку нашої дивізії. Мигнула у мене знову думка: «А може він в большевицькому полоні»? Але голосні розмови вояків

І. Волицький

В юнацькій частині

(СПОМИН)

Це був червень 1944 року. В той час німецько-більшевицький фронт стояв, вже від кількох місяців, на ріці Стрипі. В запіллі фронту, польовими дорогами, які були до решти знищені важкими військовими вozами, з тяжким трудом пересувались частини німецького війська. Одні з них їхали, ще в повному запалі на фронт, інші знову ж, виснажені, завошивлені і голодні повертались з фронту. Німецькі вояки по селях забирали в селянина останнього коня, корову, а то і яйце...

Фронт на ріці Стрипі міг кожного дня прорватись, тому німці поспішно приготувляли другу фронтову лінію вздовж ріки Коропець. Тут будовано сильні укріплення і до окопів німці зганяли довколишнє населення, а головню молодь, яка ще осталась в селax. Часи в тих околицях були тяжкі та не певні, бо треба було розчистити з тим, що кожного дня могли прийти сюди большевики. Тому хлопці цезали ночами з села: одні пішли у «ліс» в ряди УПА, інші знову ж жили в підпіллі. Найбільше хлопців таки зголосилось до Дивізії.

Неділя на селі — це велике свято. Це був напpавду одинокий вільний від праці день і молодь вранці, разом зі старшими, ішла до церкви, а по полудні сходилась до сільської читальні. Хоч це був час найбільшої воєнної хуртовини, проте молодь на селі жила своїм власним, краще кажучи, самостійним життям. Правда, в той час не було чути ані веселих пісень, ані не відбувались гучні забави. Одначе молодь не гайнувала часу, а в усіх ділянках організувалась. Вона таємно сходилась на лекції з історії України, переробляла вишкільні і військові матеріали, висипали в честь українських героїв високі могили та виконувала різного роду підпільну працю. А ми, хлопці, які вже належали до юнацтва ОУН, теж відбували свої таємні сходи, а часом навіть виходили до ліса на вправи.

Облава

Пам'ятної неділі був гарний теплий вечір і хлопці розходились додому досить пізно, роблячи ще пляни на протяг цілого тижня, нічого не прочували, яка їх доля стріне вже завтра вранці...

Я спав, як звичайно це бувало літом на селі, в столі на сні. Як на дворі почало тільки збиратись на Божий день, мене збудив несподівано батько. Відкривши очі я побачив, що крім батька було ще двох німецьких вояків. Вони були озброєні на гостро, тобто в шоломах, а на крісах мали застромлені багнети. Казали скоро збиратись і йти з ними.

Коли я вийшов на вулицю, то тут вже ішов, під охороною німецьких вояків, гурт знайомих мені господарів. Між ними було також кількох моїх друзів. Від них я зараз довідався, що ціле наше село обложене німець-

нарешті мене переконали, що передо мною наш 29-тий полк.

Я піднісся на весь зріст і зареготав на все горло. Сміялася ціла моя сотня.

А старшина, спантеличений наглим сміхом, запинав поспішно і соромливо свої гудзики від штанів та із здивуванням дивився: хто там сміє так голосно сміятися?

Гору ми з сміхом таки здобули і не мали втрат. За хвилину я і моя сотня вже була серед вояків 29-го полку. Ми їм весело оповідали про наш наступ. Знову ж в думці я дякував Господеві, що не поспішився з наказом стріляти, а то був би постріляв своїх.

Пізніше виявилось, що 29-тий полк бравурним наступом відкинув большевиків і зайняв цілу гору, заки штаб дивізії одержав повідомлення.

Зальцбург, червень 1946 р.

ким військом і з хат забирають мужчин від 14 років життя вгору.

Поволі наша група наближається на подвір'я сільської школи. Тут вже було багато людей. Німецькі вояки, переважно по-двох, все ще приводили з віддалених кінців села чоловків, а за ними бігли жінки та діти. Починається перевірка списків. Декого зі старших віком, або багатоземельних господарів, звільняють. Всіх інших відводять в загороджене шнуром місце. Люди на силу пхаються до загороди, а їх німецькі вояки відпихають. Постає несамовита метушня. Жінки та діти підносять жахливий крик та плач...

Прощання

Підходжу ближче загороди і очима шукаю в гурті людей також своїх рідних. Ось бачу свого батька і хочу з ним нав'язати розмову. Одначе на це не дозволяють німецькі вояки, які стоять майже один біля одного. Мій батько встигає передати мені тільки біленький мішечок і на прощання каже:

— Візьми сину, ось цей мішечок з хлібом, мабуть, стільки ти в нас заробив...

Я плакав, хоч тоді я ще не розумів, що означали батькові слова. Батько, мабуть, знав, що виряджуючи в такий тяжкий воєнний час, в дорогу свого одинокого сина, то хто знає чи ще колись його побачить. Я поцілував батька в руку, так як завжди бувало у нашому звичаї і не думав про те, що це було останнє наше прощання.

В міжчасі до села прибуло військове вантажне авто і наша група негайно від'їхала в сторону повітового містечка. На прощання ми, хлопці, заспівали ще сумну пісню:

Прощай село, рідний краю
Прощай Україно,
Прощайте сади вишневенькі
Прощавай дівчино...

Люди плакали, а дівчата зі сльозами ще довго махали нам на прощання біленькими хустинками аж поки наше авто не зникло за горою рідного села.

На збірному пункті

По добрій годині їзди, крутими польовими дорогами, авто в'їхало до повітового містечка та зупинилось біля Успенської церкви. Біля головної брами стояло багато людей, переважно жінок. Висівши з авта нашу групу впровадили німецькі вояки до церковної загороди. Тут аж зачорніло від великої маси різного віку мужчин. Вони стояли переважно гуртами і про щось пристрасно розмовляли. Інші знову ж сиділи, або спокійно лежали на зеленій траві під високим церковним парканом. Займаємо ще вільне місце під церковним муром, де якраз примістилась дуже велика група з сусіднього села. Від них довідуємося, що цієї ночі німці зробили облаву в цілому повіті. Нав'язавши з ними приятні розмови рішаємо на майбутнє триматися разом.

В яких частинах хочемо воювати

Після обіду появились вояки, які мали дещо відмінні, від німецьких вояків, уніформи з нашитими левиками та говорили по-українськи. Нам старші віком пояснили, що це є вояки Української Дивізії Галичина. Їхні уніформи та відзнаки нас молодих хлопців дуже зацікавили і ми раділи тим, що українці мають вже своїх вояків. Дивізійники всіх уставляли в ряди і перечислювали. Відтак прибув у великому почоті німецький старшина і довго до нас промовляв німецькою мовою. Пе-

рекладачем був один з наших дивізійників. З промови виходило, що нас усіх жде військова служба. Перейшовши відповідний вишкіл всі повинні активно включитись в боротьбу проти спільного ворога, який сунув навалом зі Сходу...

На закінчення промови німецький старшина запитав в яких саме частинах хочемо боротись, чи в німецьких чи в українських частинах?

— В Українській Дивізії Галичина! — ревула грім-ка відповідь.

Від'їзд до Львова

Після цього почали всіх військовими вантажними автами перевозити на станцію. На станції вже ждав окремих товарний поїзд. У звичайному вагоні, на долівці якого була розстелена солома, було нас, мабуть, зі 40 чоловік змішані з різних сіл повіту. Старші віком мужчини зайняли негайно вигідніші місця у вагоні та відпочивали, чи радше вони були думками зі своїми найближчими, яких вони залишили там вдома. А ми, хлопці ще доволі нерозумні, згуртувались біля на пів відчинених дверей вагону, раділи тим, що скоро станемо справжніми українськими вояками і зможем боротись зі зброєю в руках за свою рідну батьківщину-Україну...

Десь біля восьмої години вечером наш поїзд вирушив в дорогу. Настрій у вагоні був веселий і хлопці відразу затагнули бойову пісню:

На вагони посідали
І так собі заспівали,
Хлопці підемо, боротися будемо
За Україну, за рідні права-державу.

Поїзд мчав вперед, а хлопці в свою чергу починали нову пісню. Пізніше хтось почав у вагоні розказувати різного роду веселі жарти. Всі щиро сміялись. Вже доходило, мабуть, поза північ, і втома робила своє. Нарешті у вагоні затихло. Всі спали міцним сном.

Молодих хлопців відділюють

Десь біля обіду наш поїзд зупинився на одній з бічних станцій міста Львова. Висівши з поїзду зацікавлено оглядаємо дільницю великого міста. Зформована нашими дивізійниками в трійки предовага колона негайно відмаршувала. По дорозі минаємо розбомблені великі будинки та зруйновані вулиці. Прохожі вулицею люди сумно споглядають в нашу сторону. Дехто з них на прощання махає рукою.

На великій площі, куди ми прибули, почали відділювати всіх молодих хлопців нижче 18 років життя. Між ними опинилося і нас шістьох односельчан. На очах хлопців появились слези, бо жаль був залишати наших старших друзів, які так опікувались нами в дорозі немов своїми рідними дітьми...

Та попрацатись з ними не було вже змоги, бо нас негайно перебрали під свою команду німецькі юнаки, старші, мабуть, віком від нас, в гранатових уніформах, та відмаршували до недалекої міської школи.

В школі

На великому шкільному подвір'ї знову розділюють і малими групами відправляють по кімнатах. Кімнати були чисті та просторі з великими вікнами, а з обох боків стояли рядом дерев'яні поверхові ліжка з сінниками набитими соломою та двома коцями до накриття.

Вже на другий день починається строга військова дисципліна. Німчуки, яких ми звали гайотчиками, бігали по кімнатах, щось наказували, але ми нічого не розуміли. Нарешті зголосилось кількох хлопців, які трохи знали німецьку мову і могли пояснити про що саме йдеться.

Порядок дня був приблизно такий: вставання, миття, снідання. Після сніданку аж до обіду був розпорядок робити в кімнатах порядки, при чому можна було на-

писати листа додому. По обіді була збірка на шкільному подвір'ї. Тут хлопці сідали гуртом, і вигриваючись на сонці, співали пісень. На бажання німецького старшини, який був рівночасно нашим керівником, деякі пісні ми мусіли повторювати кілька разів, бо він мельодією цих пісень дуже захоплювався... Так більш-менш проходили дні нашого монотонного перебування тут в школі аж до дня вид'їзду.

Дві несподіванки

Одного дня викликали до бюро нашого, наймолодшого віком, односельчанина. Ця несподіванка нас дуже насторожила, бо чому, мовляв, якраз його покликали до бюро. Він був дрібний ростом і слабої постави. Це нас не дивувало, бо йому тільки скінчилось 14 років життя. Одначе наша турбота скоро розвіялась. Він вбігши до кімнати зворушливо говорив:

— Моя мама тут! Я звільнений! Зараз їду додому!!!

Ця вістка нас прямо приголомшила. Невже ж це можливе? В голові мимохіть зродилась заздрість, що він має таку добру маму, яка проїхала стільки кілометрів, віднайшла нас ось тут, щоб тільки домогтися звільнення свого рідного сина. На прощання нам нічого іншого не залишалось як побажати йому щасливої дороги та просили передати привіт для наших родин і знайомих, а спеціально здоровити від нас усіх дівчат...

Пізніше говорилось, що таких випадків траплялось більше, що прибулі батьки могли забрати свого ще малолітнього сина додому.

Другою несподіванкою було те, що одного дня після обіду, як ми вийшли на дозвілля, вмаршував на шкільне подвір'я відділ українських юнаків. Відділ на команду став на місце, а після того зробив кілька вправних оборотів. Це доказувало, що вони вже перейшли відповідний вишкіл. Ми з прямо дитячою цікавістю оглядали юнаків від ніг до голови. Всі вони були в наших роках, вдягнені в гарно вшиті однострої темно-синьої краски, а на лівому рукаві уніформи яскравіла жовто-синя опаска з левиком по середині. Відтак юнаки бадьоро заспівали пісню: «Гей на горі на Маківці». Після цього виступив з промовою німецький старшина. Перекладав на українську мову, спеціально прибулий, наш дивізійник. З промови пригадую тільки те, що, ось, мовляв, бачимо перед собою українських юнаків в уніформах і відзнаками. Юнаки вже перейшли півтора місячний вишкіл і тепер будуть приділені до протилежної оборони. Ми маємо на днях теж звідси від'їхати до одного з вишкільних таборів... Після цієї коротенької церемонії юнаки від'їхали.

Повернувшись до кімнати кожний з хлопців захоплено розказував про своє перше враження. Одним подобалась взірцева дисципліна, іншим уніформи, відзнаки, а ще іншим гарне виконання пісні. Одначе найдовше велася дискусія про те, чи це є дійсно українські частини юнаків, бо вже підозрілою виявилась жовто-синя опаска на рукаві юнацьких одностроїв... Ми знали з дому, що українська національна барва була синьо-жовта... Але, на жаль, про ці та інші справи не було кому пояснити, бо між нами не було ні одного виховника-українця.

Перша втеча...

За кілька днів ми від'їхали. На дорогу кожний одержав великий округлий сільський хліб, кусок масла, грудку свіжого сира та навіть кусень ковбаси. Це був доказ, що їдемо в далеку дорогу...

Першою нашою зупинкою був, мабуть, Перемишль. Пригадую тільки те, що наш поїзд через ріку Сян їхав дуже поволі, а відтак і зупинився. У вагонах було дуже горячо і хлопці мали спрагу. Як тільки поїзд пристановився всі вибігли з вагонів, наче отара овець, шукати на станції води. На щастя поблизу нашого поїзду була велика помпа, яка доставляла воду для льокомотиви. Хлопці відразу зробили наступ на помпу і хоч-не-хоч робітники дозволили набрати води. Після того хлопці

гуляли по цілій станції. Кожного цікавила околиця, де ми знаходимося. Вже вечоріло і наш поїзд мав скоро від'їжджати в дальшу дорогу. Гайотчики бігали по станції та зганяли хлопців до вагонів. Негайно виявилось, що у вагоні бракує наших двох односельчан. Розшуки за ними, та як виявилось пізніше, і за іншими хлопцями, які щезли, не дали бажаний успіх. Поїзд не чекав довше, а вирушив далі. Ми у вагоні все ще не могли заспокоїтись тим, що могло статись з нашими друзями? Чи вони справді втекли, чи може тільки згубились на станції? Тепер наше товариство з рідного села зменшилось до чотирьох.

Від цієї хвилини гайотчики запровадили строгий нагляд і заборонили на майбутнє самовільно виходити з вагонів. По воду чи по харчі всі йшли тепер групами під охороною.

Це вже було, мабуть, в Польщі й наш поїзд довго проїжджав лісистими околицями. В деяких місцях поїзд чомусь зупинявся до мінімальної швидкості. І тоді трапилось те, що один хлопець скочив з поїзду в придорожні кущі. За ним посипались серії з машинових пістолів і він там, мабуть, згинув.

Ця вище згадана подія, дуже негативно поділяла на нас і ми втратили всякі симпатії до гайотчиків...

Туга за домом

Наш поїзд більше стояв як їхав. Одного ранку, як ми збудились зі сну, поїзд знову стояв. На дворі була густа мряка. Через напів відчинені двері вагону було видно, що стоїмо на цілком бічних рейках якоїсь незнайомиї станції. З одного боку поїзду було видно високий нарис вугілля, а з другого — безконечні залізничні рейки на яких де-не-де видно було товарні вагони. З вагону нас нікуди не випускали і так довелося просидіти цілий день. За нашим підрахунком сьогодні була неділя. Це вже була друга неділя від того часу, як ми покинули село. Харчі, які ми одержали на дорогу у Львові майже вичерпались. Хлопці були холодні. І в таких то незадовільних обставинах кожний, з боєм на душі згадував своїх рідних батьків і ревно плакав... Ми знову лягали спати і нарікали на свою долю, що закинула нас кудись в незнаний чужий світ, де навіть ясного сонця не видно...

Зустріч з дивізійниками

Зате ми вже на другий день пережили дуже милу несподіванку. Наш поїзд в'їхав на велику станцію і зупинився. В сусідстві нашого стояв військовий поїзд, на якому було багато танків, гармат, тягарових авт, возів, коней та різного роду воєнного матеріалу. Все це було понакривано сітими або плянами маскуючого сірого кольору. Крім того на вагонах було також багато вояків в комічних (сорокатих) уніформах. Вони зацікавлено дивились в сторону нашого поїзду і побачивши багато хлопців один з вояків гукнув до другого:

— Дивись скільки пацанів!

Один з наших почув цю їхню розмову і крикнув:

— Хлопці, це наші дивізійники! Я чув як вони між собою говорили по-українськи!

Ми кинулись до дверей. Але в той саме момент поїзд дивізійників зрушив з місця та від'їхав в протилежну сторону, тобто на схід... Дехто з хлопців вспів крикнути їм на прощання «Слава»!

Зараз після того гайотчики зарядили збірку. Привівши себе сьак-так до порядку відходимо до міста. Заходимо до великого будинку, в якому містився німецький червоний хрест. Тут ми дістали гарячу зупу та порцію хліба. Підкріпившись повертаємось знову до поїзду. Настрій хлопців дещо змінився. Вони почали навіть співати. Щодалі на Захід тим частіше ми діставали теплу страву та приділ хліба.

В дальших днях ми переїжджали гори. Хлопці до схочу затягались свіжим гірським воздухом та любувались краєвидами.

Ми на місці

Наша подорож зі Львова на місце призначення тривала майже два тижні. Ця довга дорога нас дуже виснажила і остогидла. Багато хлопців хворіли на різного роду пошесть, а головню на коросту. Тому кожний тільки і мріяв, щоб нарешті знайти нагоду добре помитись та спокійно поспати...

І ось одного ранку, як на дворі почало тільки світати, почувлись пронизливі крики німецькою мовою:

— Всі висідати! Всі висідати!

Німецькі вояки поспішно відчиняли, на цілий отвір, тяжкі залізні двері вагону і повторювали ту саму фразу:

— Скоро, скоро, висідати!

Хлопці зривались з брудної долівки вагону і вставлялись зі своїми клунками в трійки. Гайотчиків вже не було видно. Нас почали перечеисляти вояки, які мали уніформи німецьких частин протилетунської оборони так званого «фляку».

Нарешті покидаємо станцію. Спочатку йдемо містечком, а відтак минаємо останні дома передмістя. Тут ми побачили придорожню таблицю з написом: Кремс а/Д, крайс Мельк. Прочитавши таблицю, хтось з хлопців говорив, що ми знаходимося на території Австрії, недалеко Відня.

За колючими дротами

З головного шляху повертаємо вправо і входимо на звичайну польову доріжку, яка вела щораз під гору. З обох боків дороги простягались сади та виноградники. Час від часу минаємо на нашому шляху маленькі господарства. Споглядаємо позад себе вниз. Там в долині, між горами, в китловині, простягнулось невеличке містечко Кремс. Серединою містечка плив широкий синій Дунай.

Ми йшли досить довго. Сонце вже підійшло високо і немилосердно пригрівало. Рясний піт вкривав наше обличчя. Дорога була дуже камениста і хлопці ховзалися. Робимо ще один закрут під гору і нарешті виходимо на рівне поле. Тут звертаємо знову вправо і вже здалека ми побачили табір, обведений високим колючим дротом...

(Продовження буде)

ДО ВІДОМА УКРАЇНСЬКОМУ ВОЯЦТВУ І ГРОМАДЯНСТВУ

Дирекція Українського Воєнно-Історичного Інституту в Торонто, Канада має шану подати до відома побратимам зброї і патріотичному громадянству, що вже друкується 11-ий збірник

«ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ»,

в якому є спогади таких авторів: 1. ген. Мандзенко, 2. сотн. Бутович, 3. сотн. Сімянців, 4. проф. Зозуля, 5. полк. Комнен-Палеолог, 6. митр. протоєрей Клодницький, 7. підполк. Задояний, 8. редактор Волинець, 9. полк. Єфремів, 10. майор Зарицький, 11. інж. Фещенко-Чопівський, 12. полк. Голуб, 13. пор. Токайл, 14. проф. Розгін, 15. упістка Гвозда-Майкович, 16. ген. Вишнівський, 17. полк. Кедровський, 18. Сторінка виправлень.

Збірник матиме 256 сторінок тексту і 32 сторінки фотознімок учасників визвольних змагань та епізодів з дії і життя війська.

Редактором збірника є ген. Садовський, мовним редактором — інж. Кость Туркало.

Збірник вийде з друку у квітні ц. р. Його вже можна замоляти на адресу:

UKRAINIAN WAR HISTORICAL INSTITUTE
24 LAKEVIEW AVE.
Toronto 3, — Ontario — Canada

Місько Макольондра „має балак”

Моцішановний Пані Рихахтір,

За стіл сідаю, пюро вітягаю, папір цпанеглюю, до шрайбаня сі готую... Перші слова мого гриспу: Бий — Я го знаю!..

Шановний Рихахторцю, (як кажу «ридахторцю», то ми сі моцно ведлі менти на амбіті робит, бо ми сі зараз Фидь Юшка з «Оси»-мамуні в рімінськім Сан Таборіно пригадує)... Йо, Рихахторцю, Ви сі на тім «бий, я го знаю» кумаєте босьти фацет з викшталоцнов осьвітів і цваняк цайтунговий, ідним словом свій госьць, али тим фацетам жи з могилов, ніби 1-шов Дивізіюв УНА ніц не мали до чиненя і про Ріміні з кукурудзов, театром і Місьом І-им, ніби ген. Кратом ну й 10 000-ма селепіїв і селепків з гістеричної гісторії сі не вчили, то мушу то вивалкувано виклярувати...

«Бий — Я го знаю» то в літературнім балаку всіх колишніх фрайвілігів і зграндованих добровольців з дивізії «Галилея» а потім з 1-ої Дивізії УНА татуња Шандрука є аля «сервус», «гаразд», чи друге «цілуруці», ніби «полайт грітінг», а жи я іден з тої кліпи, ніби пачки, то сі з Рихахтіром і шановнов Публіков так серцоципательно витаю.

Та поки сі розшрайбую про що хочу шрайбувати, то сі мушу ведлі бон тону й фасону всім представити.

Наша войскова дідоспора то мене вже знає ше з могили, а потім рімінської «Оси», лягрової шафи (ніби радія), газети «Юнацкій Зрив» Куреня Юнгів в макаранії, «Веселої Ватри» ніби ревії тих самих юнгів, а потім з «Оси» в Лондоні, рузьних вояцких зїздів Великобританії, далі з «Сурмача-Оси» ОбВУ, ну й з «Вістей» Братства 1 УД УНА в Мюнїх-фатерлянд. Ті мембрани, чилі «мембри» ніби члонковаті члени цивільної дідоспори жи ті цайтунгі читали, чи зараз читають, то тиж мене знають. А ти жи ні, то ім сі спрезентує:

Я Місько Макольондра, гренадир гранди 31-го полку Дивізії «Галичина» й 3-го 1 УД УНА, львівський батяр... Я народивсі і то є факт, жим го ше й по нині не годин забути. В тім я ніц не винен і як то сі хрущикові не подобає то най сі йде з моїми татуњом і мамунев сварити іно наперед то повинен піти під кремлівський пліт і сі притемненого сонечка запитати за адресов. Той її повинен знати бо їх на курацію в 39-ім до Колими вислав.

Маю високі школи, али найвища з них то Шашкевича на Замкненій... Два поверхи, партер, пивниці й стрих. Маю школу гандльову... «Париж» ніби Кракідалі, або Краківске... Пришви, підошви, сахарина й камички до запальнічки. Опруч того студіювавм за моцарствової в Бригїдках, а за родіни на Лонцкого, а потім в Бімбасі (ніби Донбасі), али жи маю встрент до вугля том звїдті навїяв до хавіри й за нової Європи закінчивим студїя в бавдінсті. Якбим був не закінчив без диплому, то той бавдінст був би викінчив мене з дипломом. Али мушу склярувати жи іберменші конче таки хтіли ми той диплом дати, рік за мнов шуцмани шукали, али я тоди студіював лясуфку й ходивим ше з такими як я студентами по бойках і гуцулах. Тлумилисьмо там комах, бо сі страх було швабів намножило. Там тепер десь ше тиж студенти комах катруплять, іно жи хрущів, бо швабам прийшла капличка. В 43-ім році пішовим до Дивізії, бо ми обридло зі штаером лазити. Пішовим сі навчити, як то бути стахановцем і з фляменверферу (той дїнькс, жи вогнем сикає) норму на 200 процент гаратати.

Йо, цузамен докупи з другими кумплями ланьцуховими студіювавм під Холмом, Бродами, Баньсков Бистрицев, Гляйхенбергом і другим Віднем, чи Грацом.

Али не мавим щасті, бом сі таки не повернув до ліса на правдивий іспит. Все як хлопці з тої школи жи сі УПА ваби екзаміні мали в іднім місці, то мене все Сталін товк в другім. Іно раз здивавим сі з ними. То було тоди, під час Бродів. Помогли ми хлопці й дівчата з фінками сі від чубарика відчіпити, навіть просили йти до них. Али я мав групу фраерів, ніби то, що сі з неї лиши-

ло й не мігим їх кидати, бом си думав, жи сі вернемо й червону заразу кропнем з фронту, а УПА зольне її з подвіря, а тоді сі разом злучим... Так сі не стало й ше ми нині ведлі того не бесер...

Йо, під Бродами мавим в групі 12 фаґасів... А лишилосі іно штирох разом зі мнов... Вісім не перелізли еґзаміну, впали... Ше ми нині під серцем муляє як їх згадаю... Як си іно про то подумаю, то ми зараз в вурдзьоху кидає, сьвіт стає як банька, а люди як мухи й серце так гуде, як той Кирило з Успенки, жи дзвонив іно на Великдень і тоди, як вмер який кацапский лига з Ставропігії. А були то самі львовяки, сама своя кліпа й хоць так як то треба по нашому не балікали, а так як я, по львівському, а дехто й тіцьки ні, то були іднак такі українці, жи їх нині іно де не де видно... Юзьо з Батярівки, Тонько жи го звали Кікс з Гуцулів ніби Ликачова, Дунда з Скнилова, Сясьо з Богданівки, Только-Пітолько з Замарстинова, Мецьо з Жовківського й другі...

То була ферайна... Аж сі добре роби, як си згадаю, якисьмо зараз перед вифалюванням до Дивізії фольксдойчерам за «кабан» виціск дали... Йо... А було то так: Пішлисьмо до «Одеси» на ринку, ніби облити то жесьмо до могили йти мали, сілисьмоси, ціла зґрая, за стіл, випили пару бомб і штампелічків, потім ше пару пив і вудзуні. Мецьо сі розкрохмалив і хтів писати тестамент али Юзьо дав му дипломатично в мацька й то го заткало. Сидимо, тягним цьмаґу й піфко й курим шлюґи й сьпіваєм «на високім замку сидів улан з мамков» і балакаєм по львівски. А ту ті приходят до кнайпи якісь фраери, з левиками на кляпі, ніби жи вони тиж до могили сі запишали. Випили по пиві й говорят по нашому, али так як книжка пише, чисто, файно, ладно. Певно якісь студенти. А тути суне з боку якась зараза з гакенкройдом в бутонерці й ціферблятом жи цегли й десять літ криміналу аж проси... І до них: «А така ваша кабаньска маць била, то ви, така ваша маць, хцеце войни? А маш»... І як не засиґне ідному в око... Той впа, а решта не знає, що робити, видно жи сі на ренкочині не капе. Ех, як встанемо ми зза ляди, як кікнемо по спелюнци, а там ше таких з гакенкройцами пять. Старим видачам то фук говорити, кожний капе ведлі кого шо. Сясьо й Сюньо підходят до того жи «кабанів не коха» і до него «в ензику ойчистим» «А ти, цо, така ці маць? Шукаш шпаргі? Не любіш кабануф? А любіш бяли хлебусь фольксдойчерски? Ну, то маш»... І бенц го в нюх, то ніби Сясьо. Той сі похитнув до Сюня, а він го пац, по капциліндрі... На той сиґнал як не скочим, як си не позичим решту фольксдойчерскої гебри, як не зачнем її чинно зневажати, кропити, магуляти й золити, ідним словом бештати кулаками... Ціла та геца тривала 10 мінут і як сі закінчила, то в таверні були іно самі «кабани», а в ринштоку валялисї фольксдойчерски оброньци Львова... Потім впала полікерня, швабска й наша, али як вони зобачили, жи то всьо самі кандидати на каноненфутир, ніби добровольці, то моцно всіх перепросили, позабирали з ринштоку «валечних» і потащили кудись.

Йо, то була ферайна... Шановний Пані Рихахтір, я й шрайбую ведлі тої ферайни, тих львівских батярів. Я хочу всім сказати, жи ті батяри вміли не лише перекупкам кров пити, бабам з кобялки яйця смитрати, чи вікна бити. Я хцу би наша дідоспора знала жи межі батярами й батярсков заразов була є й буде велика ріжниця. Правдивий батяр то хлоп гоноровий і то ше як... Як кому до слуху ведлі гранди морали відставляє то іно пер «Ви», кубітам капциліндир ведлі «шанованько» знімає і сі нікого не куцає... Йо, гурма своєї кліпи пішла в кібузель за чубариків, бо сі не могла ведлі «таваріц» призвичаїти, а кілько то німаків через неї нах гаймат не вернуло, то іно хіба сьвенти Валенти знає... А як в 41-ім році 30-го червні вибухла Україна, то сі на перший день в Лембрику до української армади 73 000 фрайвілігів зґолосило, али шваби нас іно до заівановання в фабриках

під бомбами хтіли, а не до войска... А як сі Дивізія почала родити то сі в іден день до неї 25 000 згодсило й тоді сі нова Европа закуцала жи забагато русинів на маршалків вчти сі хоче й іно 14 000 дозволили прийняти.

Йо, в 25-ліття 1 УД УНА мусим конечно зробити зльот львівської фразерні, цивільної, войскової, в портках і в кецках. Пані Рихахтор, в Гамериці є такий гагатов жині сі Сяхо Загачевский ваби. Він то львовяк з крві й кости, свій хлоп, мученик за ідею, ну й кавалок письмаки, жи книжки шрайбуе, можи би він такий вальний мітинг зорганізував? На львівскім збіговиску то він би міг всім зацнозібраним свій автограф на своі новій ксьонжці «Львівська Братія» нашрайбати. В тій його шрайбанині, жи і видала станиця Братства 1 УД УНА в Торонті, ніби столиці української Канади, й її тодішний вузд начельний сот. Вігос, ніби Вігус, є жицьова кальварія львівского батяра. Йо, є там як львовске дзецко, син львівского бруку відчув, жи він «кабан», жи є унтерщід між ним і тими фразерами жи до «стшельцуф» належат. Є там як такий львовский «кабан», син львівского рободяжа, дзецко львівської улиці приняв в 39-ім чубариків-чубчиків і такий малий шкут зобачив, жи той «рабочий рай», то не для «робочих». Пишисі там, як той млічак попрощавсі з мамом і братом і пішов у підпіле де вже був іго старший брат. Є там, як пішов він на захід, а потім курсував межи Галілейов і Губернаторством, носив бібулу ОУН і водив курієрів. І як опинивсі в могилі, а потім у Дивізії і як від 1941 до кінця войны перейшов такий універок жицьовий, як мало хто з тих жи сі нині тут в дідоспорі страшними патріотичними хойраками роблят, а перед тим то до могили не фалювали, бо їх бруква в зупі могла на цинтой вислати й міністром би нігди в нашій державі не були... І пишисі там тиж, як мама й іго брати заплалили за то, жи сі чули «кабанами», «буржуазними» націоналістами... Жи сі чули такими як ми всі, жи чули сі правдивими дітьми нашого, УКРАЇНСЬКОГО ЛЬВОВА...

Той Ромко Терлецький, той Ромусь, то сам Сяхо Загачевский. Я то знаю, бо не бувбим львовяком якбим не знав. Загачевський написав був давніше книжку «Спомини Фронтовика», али іно в «Львівській Братії» видно іго правдиве, велике, львівске батярске серце... І яким Місько Макольондра гербу «два пси в тарчи-еден... того, другі варчи» то є мій моцний зацтит жим іго кулега ланьцуховий...

Шановний Пані Рихахторцю, позволте ми на ламах вашого цайтунгу, задекларувати, жи ми львовяки БУДИ Є І БУДЕМ українцями, жи наш Лембрик є УКРАЇНСЬКИЙ, а кому то не рехт, то най си зроби рехт — возьми кавал шнура й сі повіси!..

Від імені всіх нас, львівских фразерів (а від них маю уполномочене балікати) заявляю, жи якби сі коло гісторії завернуло й час сі цурік на старі штильонки переможно посунув, то ми би то до йоти зробили ще раз. Бисьмо щераз пішли до могили, до лісу... На майхри, на сплюви, на багнеті, на зуби за наше право бути тим чим хочем, чим сі чуем... Бо тверді ми як той лев під ратушом, жи сі зараз, спокійно, кікає на тих хрущів, жуків і других бонків жи го обсіли. Кікає на них зизом, си думає «Не було вас, пся крєв, І потім додає «Й колись не буде вас, пся крєв... Та буду я — український лєв»...

І буде, буде лєв, і будем ми, іго діти!!! Шановна публіко якисьти ще не читали «Львівської Братії» Загачевського, то зараз прочитайте... То іно два й пів зеленого коштує і всьой дохід іде на дальші ксьонжки, допомогу сиротам, інвалідам, на працю Братства. Якисьти львовяки, то будете знову бігати по шкарпах, фалювати корзом, спацірувати Ізуїцким городом. Будете дихати таким солодким, розпареним люфтом Ставропігії, ци іно може бути в нашому дорогомому Львові, в середині червня і більш нігде на цілім світі!..

А якисьте не львовяк, то зобачите, що то за хороба той львовяк, з чого він збудований, жи сі вічно сьміє навіль в найбільші хриї. Зобачите яке в него серце й чим воно беся, кого любит і кого не навидит, чому плаче, чо-

му й коли сьмієсі... Зобачите й зрозуміте нас, тих львівских батярів, жисьте ними дома своіх дітий страшили, зобачите, жи й львівський батяр має щире серце і дуже велике й широке до того. Зобачите жи ми УКРАЇНЦІ й УКРАЇНУ любим не гірше за тих, жи по літературному, як ксьонжка пише, балікают і жи за ту УКРАЇНУ вміли ми битисі, ніби кантатисі, для Неї жити йза Неї відвалювати кіти, ніби гинуть!..

Йо, прочитайте «Львівська Братія» і тоді більше не будете балакати «та що, та він львівський батяр, не знаєш?!»

Шановна публіко, моцні перепрошую за то жи так, по львівскому пишу. Ніби перепрошую, як іно вас могу перепросити, аяк не то й так вибачайте...

Вельмишановний Пані Рихахтор, згори моцні дякую і віру жи мій балак помістите в вашому цайтунгу. Хтівем ще більше нашрайбати, али написав ми рихахтір з «Вістей» Братства з Мюнїху, жи треба до ювілейного нумера балак тяти, а жи я є зараз в штосі то буду ще зараз до моіх кохасів з могили байтель відвалювати.

На шлюс хцу іно сказати, жи ми львовяки ніц сі духово не змінили й не зміним, бо як і овшім, то тоді перестанім бути львовяками!!! Можим сі старіти, грубіти, лісїти, дурніти, али наше сердушко то таке, як тому 20, 30, 100 літ цурік — молоде, бойове й повне менти до нашої зграндованої хавіри, ніби хати, а вона є для всіх нас, де б нас по сьвіті сталін не кинув, в тім кінці того холєричного сьвіту, де брат Київ подає братові Львові щире, спрацьовану, українську руку!!!

Най жие Україна!.. Най жие Дивізія «Галичина» — 1 УД УНА!..

Най жие наш коханий Львів!..

Моцні дякую і сі унижоно кланяю Вам, Пані Рихахтір і всім зацним читачам. А Вам, жлоби з могили — Сервус і Бий, яко знаю!..

Ваш кулега ланьцуховий, гренадир гранди 31-го полку, львівський батяр

Місько Макольондра

УПІВСЬКА ФІЛАТЕЛІЯ

Філателістичний відділ при Головній Управі Товариства колишніх вояків УПА ім. ген. Р. Шухевича-Чупринки в Америці почав працювати у березні 1961 року, коли то д-р Богдан Гук-Скала запроєктував перші коверти і бльоки для відзначення 10-ліття праці Товариства. Існування Філателістичного відділу було офіційно затверджене на З'їзді 3-4 червня 1961 р. у Філядельфії, а керівником відділу від тоді є д-р Б. Гук-Скала. Видавництво на практиці діяло самостійно, без жодної фінансової допомоги, сполгаючи тільки на приватних філателістах та прихильниках У. В. Фронту. Розписана приватно збірка, головно між лікарями, принесла суму 226 доларів. Подяка була проголошена в «Свободі» 17. вересня 1965 р. Загальні дані про працю Філат. відділу: отримано 408 листів, вислано 713 листів, виставлено 212 приходових квитів, у книзі розходів вписано 111 квитів. За весь час вплинуло до каси відділу 1.007.58 доларів, всі розходи на видання і кольпортажу були 960.34 дол. Більшість рисунків виконав сам керівник відділу д-р Б. Гук, тому й не коштували вони «ніодного доляра». Він теж був сам собі секретарем і кольпортером. Від філателістів з різних країн світу наспіло чимало сердечних признань та гратуляцій. Упівські філателістичні видання були без сумніву позитивним явищем і доброю пропагандою. Між іншим, упівський філателістичний відділ був єдиним того роду українським видавництвом, яке на час виготовило коверти на честь кардинала Кир Йосифа Сліпого і випустило їх у Ватикані в дні кардинальських свячень 22. лютого 1965 р. На адресу д-ра Б. Гука наспів теж лист від нашого архипастира-ісповідника з вітанням і благословенням для всіх колишніх вояків УПА.

Всі упівські філателістичні видання (а є їх 19) гарно описані у Філателістичному каталозі Юліяна Максимчу-

Селепко Лавочка — лікар

(ГУМОРЕСКА)

Чеський письменник Гашек написав свого часу гумористичну книжку під заголовком «Пригоди бравого воєнка Швейка».

Можливо дехто з дивізійників читали її. Гашек уїдливо й іронічно висміяв першу світову війну, в якій бере участь Швейк. Що тільки той Швейк та Водічка не викаблучували! Швейк «горів» палким бажанням дістатись на вогневу передову і «хоробро» зустрітись з ворогом, але якось воно склалося так, що замість передової Швейк опинився у заплілі.

Але порівняно до дивізійного Селепка Лавочки пригоди чеського воєнка Швейка — «ніц». Наш Селепко чесно і сумлінно перебував на передовій під Фельдбахом, хоробро трощив московську навалу; перетерпів полон Белярія-Ріміні; відсидів належний час в таборах полонених на теренах Англії, копав картоплю на англійських ланах, працював рільником (як полонений) і т. ін.

Нарешті настав час, коли Селепка звільнено з полону і він оселився мешкати десь в одній країні за морями-океанами. Достеменно ми сьогодні не знаємо, де мешкає Селепко Лавочка, перебуваючи в цивільному стані. Але до нас дійшли докладні чутки, що Лавочка, не тільки живий-здоровий, але й час від часу займається лікарською практикою...

Отже, ближче до справи. Кіндрат Чмих щоденно, як кажуть — «хронічно», вечорами відвідував одну кнайпу, де залишав майже всю заробітню платню, одержану за тяжку працю.

Одного вечора (гарного чи не гарного — це інша справа) Кіндрат сидів за «своїм» столиком у кнайпі і нарікав на свою гірку долю. «Е-е-х, життя-я, шлят би його наглий трафив на рівній дорозі!»... міркував Чмих. Щоденно працюєш, як осел, а зайвої чарки нема за що випити. Усі кишні повитрясала «стара карга» (це він на свою дружину). Якби не заховав долара в такому місці, де навіть поліція соромиться шукати, то навіть і цих двох келішків не мав би за що випити... Інші мають жінок, як жінок, а мені дідько прителепав таку запеклу відьму, що... Та що там говорити!... Чмих безнадійно махнув рукою.

Поряд, за сусідній столик сіли двоє. Офіціантка принесла пляшку віскі, смажене м'ясо, маринований оселедець. З цибулькою, оцтом, огірочками та іншими витребенками.

— Боже мій, Боже мій! — зітхнув Кіндрат, глянувши на сусідів, що в цей час хильнули вже по келішку. — Важко жити на світі безталанній сиротині. Е-е-х, ліпше б я не одружувався... Не дружина, а якийсь те-

рорист-диктатор! — і Кіндрат безнадійно похилив голову.

— Чи дозволите мені присісти до вашого столика? — басовито звернувся до Кіндрата Селепко, що в цей час зайшов до кнайпи.

— Прошу! Вельми прошу! — відповів Кіндрат. Селепко гепнув на стілець, що аж ніжки заскриготіли.

— Попиваєте тихцем? — промовив Селепко, глянувши на порожні Кіндратові келішки.

— Пив, та скінчив... — вказав Кіндрат на порожню посудину.

— А-а-а ще випили б? — запитав Лавочка.

— Що за питання? — відповів Кіндрат. — Я ж не мала дитина! Лише телеграфічний стовп не п'є, та й то, тому, що чашками донизу. Та-а-а... за якого дідька вип'єш, коли «купило притупило», — сумно промовив Чмих.

— Ну-у-у, цьому лихові ми дамо раду, — весело підбадьорив Кіндрата Селепко. — Ей, там! Офіціант! — гукнув Лавочка. — Пляшку віскі, дві пляшки вина, смажену курку, ну, і всіяку іншу дрібницю на закуску.

Кіндрат аж сіпнувся від несподіванки. Частіше заковтав слину, аж заїкнувся з радості.

— Зразу видно, що цивіляка, — кинув Селепко Кіндратові. — Нема воєцької витримки...

Офіціант приніс замовлене. Селепко налив дві чарки.

— Ну, будьмо! Беріть, не соромтесь! — і Селепко одним ковком спорожнив чарку.

Кіндрат також вицідив свій до дна.

— Так ото я й кажу ж: не ті пішли тепер люди. Ой, не ті... — Селепко нахилився через стіл до Кіндрата. — Якщо я пічну тут бешкетувати, — лагідно промовив Лавочка, — то не дивуйтеся. Я трохи того... із-за рогу мішком прибитий... Селепко покрутив пальцем на лобі. — Мені людину на той світ спровадити — раз плюнути...

Шмат печені зупинився у Кіндратовому горлі. З переляку він аж гикнув.

— Та ви, того... їжте й пийте. Офіціант, ще одну пляшку віскі!... Пийте!... Минулого дня отак, як ви, сидів якийсь боягуз, а отак, як я — сидів я. Пили напару. А потім я його по голові порожньою пляшкою б-а-а-х, і... розлетілася на скалки...

Холодний піт вкрив Кіндратове чоло. Відсунув подалі печеню і склянку.

Селепко знову налив віскі.

— Беріть, не соромтесь! Пийте!... Так його, отого боягуза — до лікарні, а мене на поліцію. А я в поліції лікарську довідку тиць: «Тихий, але ненормальний». І мене викинули з поліції на вулицю...

Лавочка вихилив чергову чарку, витяг з кишні довгого ножа, різав ним смажену курку і поволі їв... Кіндратом затрясла лихоманка. Ще б пак! Ножака в руках божевільного.

— Ще раз кажу вам: їжте й пийте! Бо я не звик до таких колег! — і Селепко показав Чмихові ножа.

Тремтячими руками Кіндрат присунув ближче до себе склянку з вином.

— Так ото я й кажу вам, — оповідав далі Селепко, — днями я одного отакого цивіляка, як ви, оцим ножем шприк... між ребра...

Кіндрат перелякано перехилив на столі склянку вина. Почав крадькома підводитися з місця.

— Ви куди? — гримнув Лавочка. — Думаєте, я оце все питиму одинцем?...

— Я-я-я! Я... до... — благально промовив Чмих.

— Не лякайте! І не викарячайте свої очі на мого ножа, ніби баран на нові ворота!...

Чмих безсило впав на стілець.

Селепко знову налив віскі.

— Беріть! — наказав Селепко, торкнувши чарку до

ка, вид. 1964 року у Німеччині. Наші наліпки були одногослосно прийняті як нова форма філателістики. 12 видань (9 коверт і 3 наліпки) мають співфірму Товариства кол. воєнків УПА в Канаді.

Саме тепер у підготовці є серія 10-ти марок у 25-річчя УПА від 5 до 75 шагів та 1 до 5 гривень, за такими мотивами-символами: 1) Тризуб і прапори, 2) ген. Р. Шухевич-Чупринка, 3) 25-річчя УПА, 4) Українські збройні сили (княжі, козацькі, УСС, УГА, УНА, УПА, 5) УПА-УГВР-ОУН, 6) Церква і УПА, 7) УПА-УЧХ, 8) Рейд УПА, 9) АБН, 10) Карта України — Розвал тюрми народів. Ці марки повинні з'явитися на філателістичному «ринку» вже в літі 1966 року, тобто ще перед ювілейним 1967 роком. Вони мають бути дешеві для тим більш масового їх поширення. Можна сподіватися, що наші люди будуть їх залюбки вживати замість чужих «Крістмес стемпс», роблячи в той легкий спосіб добру пропаганду українській визвольній справі.

У всіх справах, зв'язаних з упівською філателією, треба звернутися на адресу:

Dr. B. Z. Huk, P. O. Box 41, Marcy, N. Y. 13403, USA.

3 КНИЖОК І ПРЕСИ

KONRAD ADENAUER — ERINNERUNGEN 1945-1953.
Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart.

Осінню 1965 року появилася на німецькому книжковому ринку дуже цінна книжка, кол. бундесканцлера Німецької Федеральної Республіки д-ра Конрада Аденауера. Сьогодні вже 90-літній старець, д-р К. Аденауер, кол. політичний в'язень націонал-соціалістичного режиму в своїх, дуже цікаво написаних споминах, у 23-х розділах, немов на фільмовому екрані змальовує політичне положення Німеччини після капітуляції, повну руїну країни, злидні і зневіру німецького народу, який найшовся під владою 4-ох окупантів. Свої спомини д-р К. Аденауер розпочинає від вдалої втечі під кінець 1944 року з концентраційного табору в Кельні, до якого він попав у зв'язку з атентатом на Гітлера 20. липня 1944 року. Від першого дня приходу американців до Німеччини д-р К. Аденауер на їхній листі фігурував, як людина, яка заслуговувала на повне довір'я. У зв'язку з цим Аденауер, співпрацюючи з американцями докладав усіх сил, щоб рятувати свій нарід з нужди і голоду, рівночасно плянуючи широку політичну акцію, щоб звільнити країну з неволі, щоб були повернені суверенні права німецькому народові і врешті, щоб Німеччина стала рівноправним партнером разом із іншими державами західної Європи в політичній і господарській інтеграції та в обороні перед большевицькою агресією.

На німецькій території ще велася боротьба, а вже аме-

чарки. — Слухайте! А чому ви весь час мовчите? Га! Може б ви заспівали мені щось веселенького.

— Я не вмію... співати... — промовив Чмих.

— А що тут уміти? В консерваторії не студіював... Це я знаю. Але, співай. Оту, як її... «Мати доньку питалася»... Знаєш таку? Ми в дивізії часто співали її. Співай! Співай! Бо мені не до жартів. Глянь лише на порожню пляшку з-під віскі. — Селепко вказав пальцем. У Кіндрата полізли очі на лоба. Він запищав: «Ма-а-а-т-и доньку-у п-и-п-и-та-та»...

— От і гаразд! — схвально кивнув головою Лавочка. А тепер випий! Повних склянок я не терплю. Мені більше до вподоби порожні пляшки!... Їх розбиваю я залюбки... очевидно, на чужій голові...

Чмих зблід і впав непритомним на підлогу.

— Г-е-й, там! Офіціант! Давай швидко нового кухля води... Людина знепритомніла!... — Селепко вихопив з рук офіціанта кухоль і вилив воду на голову Кіндрата.

— Ти, диви, який аристократ! Порожньої пляшки злякався!...

Селепко вхопив Кіндрата за ковнір і посадив на стілець.

— Ану, очунайся! Лікування від алкоголізму ми ще не закінчили...

Кіндрат розплющив очі. Побачив у руках Лавочки кухля і знову знепритомнів.

Селепко підхопив Чмиха, поклав його собі на плече.

— Здається, вилікував, — сказав Лавочка до дружини Чмиха, яка чекала на вулиці проти кнайпи. — Гарантую, що більше до цієї кнайпи ваш чоловік не загляне. Ваші гроші не полетіли за вітром...

Селепко разом з дружиною засунули непритомного Кіндрата в таксівку.

— Ну, поганяйте на здоров'я! — побажав Селепко Чмихисі. — А коли він... знову... того... загляне до чарки, так ви скажіть мені. І ми знову повторимо лікарську процедуру...

Ось яка «лікарська» пригода сталася з нашим Селепком Лавочкою! Швейковські пригоди порівняно до неї — «ніц»!

Подав П. Дубик

риканські військові чинники запропонували Аденауеру обняти уряд надпосадника міста Кельну. Аденауер не прийняв пропозиції побоюючись, щоб гітлерівці не вбили його трьох синів, які в той час були на фронті. Коли 21. 6. 1944 року на зміну американцям прийшли англійці, вони почали дуже зле трактувати німців, тому Аденауер був змушений шукати виходу з невідрадного положення. Він переводить координацію співпраці німецьких політичних партій, при цьому особливу увагу зосереджує на співпрацю із соціал-демократами. До заснованої Аденауером і його однодумцями партії Християнської Демократичної Унії англійці відносилися з повним недовір'ям, заборонивши політичну діяльність цієї партії. Рівночасно англійці звільнили Аденауера з уряду надпосадника міста Кельн, що в меншій мірі вплинуло на припинення діяльності ХДУ. Перші збори представників ХДУ з усіх частин Німеччини відбулися в Бад Годесбергу в грудні 1945 року. На цих зборах не було представника з Берліну. Почавши від тих зборів діяльність ХДУ почала щораз більше розвиватися на широкій загально-німецькій національній базі.

Коли дійшло до напруження між ССР та Альянтами, політичне значення Німеччини почало щораз більше зростати, і цю нову ситуацію потрапив використати д-р К. Аденауер для добра не тільки власної, знищеної війною країни, але також і для оборони західної Європи. Згідно з постановами Потсдамської конференції Німеччина мала творити одну господарську цілість. Однак ССР цих постанов не додержав, уважаючи Східню Німеччину як окрему політичну й господарську частину. На сторінці 93-97 споминів докладно з'ясований перебіг Паризьких конференцій з квітня 1946 року, червня-липня 1946 року і промова Молотова з 10. 7. 1946 р. Як відомо ці конференції не розв'язали німецької проблеми з вини тільки ССР, який вже в той час поставив собі за ціль опанувати також Західню Німеччину. Коли на конференції міністрів закордонних справ у Москві не дійшло до позитивного полагодження німецького питання, Альянти були примушені зайняти рішучу поставу проти советської агресії, яка загрожувала західній і південно-східній Європі. Дійшло до проголошення доктрини президента Трумана в 1947 році, рівночасно перед д-ром К. Аденауером відкрилися великі можливості для зреалізування його політичних плянувань. Німеччину включено в плян допомоги Маршала, 26. 8. 1947 року зревідовано індустриальний плян для англійської і американської зон Німеччини та припинено демонтажі. В дальшому етапі дійшло до знесення окупаційного статуту (10. 4. 1949 р.) та повернення суверенності для Західної Німеччини.

В цьому відповідальному періоді роля д-ра К. Аденауера, зокрема в перебудові країни на демократичний устрій, в консолідації діяльності різних партій була не легкою. Він потрапив перебороти всі труднощі, а їх було дуже багато, скерувавши політичне життя країни на шлях відродження і повної демократії. Коли впроваджено т. зв. конституцію на місце окупаційного статуту, на початку травня 1949 року був встановлений виборчий закон, і на його підставі були переведені в 1949 році перші вибори до німецького парламенту «Бундестагу».

Також з дуже великими труднощами вдалося перебороти д-рові К. Аденауеру різні господарські пляни західних Альянтів, та унапрямити розвиток німецької економіки на шлях раціонального плянування. Рівночасно Аденауер змагав до політичної і господарської інтеграції держав Західної Європи, у свідомості, що тільки інтегрована Західна Європа буде здатною протиставитися советській агресії.

Після передвиборчої кампанії в 1949 році ХДУ/ХЦУ у перших виборах «Бундестагу» перемогла. Другою сильною партією стала СПД. Після перемоги ХДУ/ХСУ д-р К. Аденауер став прем'єрміністром і на цьому пості був кілька разів іменованний аж до його заміни д-ром Л. Ергардом.

Коли Німецька Федеральна Республіка стала суверен-

ною державою д-р К. Аденауер доклав старань, щоб вона, як рівноправний партнер увійшла до Європейської Унії в 1950 році, Європейської Ради, Евратону і Європейської Господарської Ради. Рівночасно д-р К. Аденауер не забуває за проблеми оборони суверенної НФР. Переборовши багато різних труднощів, йому таки вдалося впровадити НФР, як партнера до НАТО та спільно з іншими членами цього оборонного союзу готувати реальну оборону на випадок сподіваної советської агресії.

Спомини д-ра К. Аденауера — це багате джерело документів політики Альянтів і ССРСР після закінчення 2-ої світової війни. Спогади кінчаться на першій подорожі д-ра К. Аденауера до США в жовтні 1953 року

Дуже цінна політична книжка «Конрад Аденауер — Спомини 1945-1953» є багато ілюстрована, насичена фактами політичного значення, які в історії повоевнної Німеччини відіграли важливу роль. В усіх цих політичних фактах авторитет д-ра К. Аденауера, як головного будівничого вже нової демократичної Німецької Федеральної Республіки виступає на першому місці, не зважаючи на це що автор про себе старається говорити найменше.

Ф. К.

ІСТОРІЯ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ СОВЕТЬКОГО СОЮЗУ. Том VI, стор. 615 Альбом карт, Москва, 1965 рік

Аж по 2-ох роках нарешті появився 6-й і останній том історії. Затримка була тому, що закінчилася «хрущовщина» і партійні історики очікували нового курсу і нових вказівок.

В 6-му томі зібрані всі підсумки за цілий час війни, щоб доказати, що одиними переможцями була Червона армія, яка під мудрим проводом комуністичної партії, уряду, командування, хоробрістю вояків, старанням цілого народу здобула перемогу і ще «визволила» світ від фашизму.

В 6-му томі взагалі вже промовчано «велику роль у війні» і «воєнні подвиги» Нікіти Хрущова. Але за те до певної міри реабілітують вже Сталіна, і хоч на його голову сипляться різні обвинувачення за його помилки, але підкреслюється, що таки на ньому спочивала велика відповідальність і організація спротиву німцям, він стояв на чолі оборони держави і був головнокомандуючим.

Хоч партійні писакки обвинувачують Сталіна, що він був винуватим за не функціонування сільського господарства і він винищив масово фахівців і тим ослабив господарство. Але вони не хочуть докладно розкрити причини, чому сільське господарство занепало і ще тепер ССРСР є змушений купувати пшеницю у капіталістів. Якби вони проаналізували ті причини невдач господарки, то мусіли б засудити непотрібну колективізацію і штучні голоди на Україні, який був запланований Москвою, щоб зламати українського селянина.

Реабілітують старих чекістів, як: Акулова, Берзіна, Євдокімова, Кедрова, Пузицького, що їх знищила група Берії і тому під час війни не було відповідно добре вишкolenих чекістів. Реабілітують визначних командирів, яких знищив Сталін, як Тухачевського, Блюхера, Єгорова, Якіра, Ейдемана, Уборевича, Корка, Ковтюха, Федька, Уншлихта, Дибенка, і Гамарніка і згадують, що в старшинському складі було лише 7% старшин, які мали високу старшинську освіту.

Советські партійні писакки стараються доказати, що в часі війни була велика єдність між народами в державі і солідарність. Вони замовчують, що при німецькій армії існували армії і дивізії з народів ССРСР, які не хотіли воювати за Сталіна і його «родіну». Московську комуну врятував Гітлер, який замість розчленувати ССРСР на самостійні і вільні народи плянував накинути нову неволю. Хоробрість советського вояка збільшилася не любов до Сталіна, але те, що він волів вмерти на полі бою, як вмилрати в голодних таборах полонених.

Смішним є твердження на сторінці 66-й, що . . . Гіт-

лерівці думали, що колгоспна система розвалиться і що не буде хліба». Хай би вони пригадали собі з якою великою радістю на Україні селяни ліквідували колгоспи ще до приходу німецької армії. Колгоспну систему якраз задержав Гітлер, який наказав не розподілювати землі між селянами, а задержати колгоспну систему. Селяни на зайнятій Москвою території не мали свободи і були рабами і лише колгоспи задержалися, бо над ними мало нагляд МВД.

Советські історики хочуть тепер промовчати про колосальну допомогу, яку вони одержали від Заходу. Вони пишуть, що було всіх достав найбільше 10-12%, а решту все дав советський робітник. Але заходить питання, коли ССРСР одержав допомогу від Заходу? Якраз тоді, коли потужна ССРСР валилася, коли німці були коло Москви і Ленінграду, коли всі фабрики були евакуовані із заходу та їхали на Сибір, а фронт потребував зброї. От тоді Захід своїми доставами допомагав ССРСР і доставляв не тільки зброю, але фабричне устаткування, харчі, одяг і кораблі.

Нарешті советські писакки розкрили тайну прилучення Західньої Білорусі і України (стор. 285) « . . . Прилучення Зах. Білорусі і України мало те значення, що стратегічне розгортання збройних сил Німеччини і їх союзників мусіло відбудуватися далше на захід».

Очевидно, що ССРСР найбільш «мирна держава» в світі, тільки чомусь ще до нині удержує найбільше потужну армію і викидає на озброєння колосальні суми. Але, що пишуть писакки про так звані «визволені народи, які попали під советську неволю» (стор. 294) « . . . Советський уряд твердо і послідовно додержувався принципу не вмішування щодо других держав».

Але кілька сторінок далше написано вже так: (стор. 299) « . . . Роль Червоної армії в житті тих держав була та, що вона розбила німецького окупанта і тому повстали прекрасні умовини для розвитку революційного руху, почавши в ході боротьби. Треба було охоронити визволені народи від вмішування західніх імперіалістів, щодо їх внутрішніх справ».

Але вже на сторінці 300 остаточно вони розкривають правдиву ціль отого так званого «визволення». « . . . В дальшому ті країни відпали від капіталізму і стали на шлях соціалістичного розвитку, дякуючи тому ССРСР одержав надійного собі союзника. Капіталістичному оточенню Советського Союзу прийшов кінець».

Советські писакки накидаються на Америку і Англію, що вони замало піддержували ССРСР, що спеціально не відкрили 2-го фронту, що вони переслідували так звані революційні рухи народів Італії, Франції і Греції. Очевидно, що не можуть вони забути альянтам, що перешкодили большевикам ще «визволити» західні держави і щоб вони нині конали, як і теперішні «визволені» їх сателіти. Забувають і промовчують і те, що ССРСР мав лише один протинімецький фронт, коли альянти мали дуже поважний протияпонський фронт і фронт в Африці. Та ще мусіли допомагати ССРСР.

Але найбільшою ціллю у 6-ому томі є доказати, як мовляв «фальшують» західні історики історію 2-ої світової війни. Які на підставі архівів і свого сумління написали науково ряд своїх праць, у яких представили об'єктивну правду щодо цілої історії. Закидається їм ненауковість, необ'єктивізм, промовчування й інші прогріхи. А їх гріхи є ті, що вони не підкреслили тієї великої перемоги Червоної армії.

Кость Паньківський: «РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ» (1941-1944). В-во Життя і Мислі. Рік видання 1965, стор. 480, ціна 7 дол., обкладинка С. Гординського.

Про переживання і боротьбу українського народу в 2-ій світовій війні дотепер появилася дуже мало споминів і документальних праць. Наші визначні діячі, які творили наше політичне, культурне і релігійне життя дуже мало написали, все стараються відкладати на пізніше, мотивуючи тим, що ще не прийшов відповідний

час. Але час не стоїть на місці, а іде вперед, люди, які творили наше життя відходять, а разом з ними пропадають неоцінені матеріали для нашої історії.

Ми наприклад, не маємо взагалі написаної повної історії окупації України Москвою, не згадуємо про 2-гу світову війну. Згадати лише, як під час 2-ої світової війни, ще до приходу німців, наші селяни з великою радістю, ліквідували колгоспи, як відновлялися наші церкви, культурне і релігійне життя після 20-х років сталінського панування. Немаємо нічого зафіксованого і замало лише говорити про наші терпіння і нарікати, але потрібно всі злочини Москви і наші переживання задокументувати, не вистачає лише видати пропагандивну брошуру, якої тут на заході ніхто не хоче читати. Хай будуть нам приміром жиди, які спромоглися зібрати документальні матеріали з часів 2-ої світової війни. Не маємо зібраних матеріалів про наше життя в Генеральній Губернії, то що говорити про цілу Україну.

З великою радістю мусимо привітати появу грубого 2-го тому споминів д-ра Костя Паньківського під назвою «Роки німецької окупації», який посявився недавно на книгарських полицях.

Спомини пише чоловік, який стояв від самого початку на чолі УЦК у Львові аж до його ліквідації. Треба згадати, що ціле наше культурне і громадське життя було втиснене проти нашої волі в рамках допомогів комітетів. Про політичне життя, шкода було думати і воно перейшло у підпілля. Найцікавіше є те, що автор згадує про свою діяльність, нічого не бажає скривати, не вагається писати про свої розмови в різних урядах і навіть з гестапом, яке слідувало за нашим життям.

Після тяжкої 20-и літньої польської окупації і короткого советського панування, після жахливих большевицьких вивозів, вбивств і колективізації, прийшов час, щоб українці активно розпочали працювати і знову відбудувати наші втрачені позиції. Ми мусіли вміло використати час, можливості, щоб загоїти наші рани. Наше громадянство було до певної міри змучене тяжкою советською окупацією і тому треба було спокою, щоб забути советську окупацію. За панування німців, українці уважалися господарями країни, на нас накладалися певні обов'язки і їх треба було виконати. А війна нам ще додатково накинута ряд тяжких проблем, які не були легкими. От хоч би згадати, опіка над полоненими, політичними в'язнями, переселенцями на схід і захід, допомога голодуючим. Треба згадати, що ми прийняли, як і інші народи на сході німців прихильно, ми думали, що Гітлер розділить схід на самостійні держави і Україна одержить самостійність, але німці нам накинuli свої порядки, терор і перед нами виринула проблема пережити нову окупацію.

За польської окупації українцям були закриті двері до адміністрації і поліції, а купецтво і ремесло держали цупко в своїх руках жиди і поляки. Ми були селянською нацією і місто було нам чуже, вороже і було символом денационалізації і деморалізації, а тепер за німців ми мали змогу здобути міста, ми мусіли нараз спромогтиса на кадри людей і то в короткому часі, коли раніше наші ворсти потребували на те століття.

Згадати хоч би розбудову нашого вищого і нищого шкільництва і його обсаду нашими учителями. Творення фахових шкіл, бо нам потрібно було фахівців. УЦК став нашим офіційним центром, який мусів керувати цілим нашим життям. Наше життя в тоталітарній державі, де не було права, а кожний гестапівець був паном життя і смерті людей, тому треба було вміння, такту і витривалості, щоб здобувати для українців якнайбільше прав і ставати в обороні ув'язнених і покривджених.

Як згадує автор на сторінці 175: «... Тяжке було положення. Тільки той, хто колись очолював установу такого роду, якою був в той час комітет, керував її роботою на очах громадянства та ніс відповідальність за кожний свій вчинок і кожне слово, розуміє всі труднощі тієї роботи і тягар тієї відповідальности».

Я не збираюся згадувати ставлення УЦК до ОУН, але думаю, що про ці справи напишуть більше компетентні від мене люди. Згадую лише, що не було повної і гармонійної співпраці між легальним і підпільним світом, як це було у поляків.

Як згадує автор цілком влучно на сторінці 179: «... Перед нами стиснених в кліщі між німцями й советами, стояла дилема: «Москви чи Берлін?» Хто з них ворог ч. 1? Хто з них грізніший? Третього вибору не було. В могутніх змаганнях другої світової війни не було місця для неутральних».

Автор дуже докладно і правильно описує творення дивізії і юнацтва. Книжка багата на масу цікавого матеріалу про культурне і громадське наше життя і залишиться неоцінним матеріалом для історика, який буде вивчати проблеми сходу і України під час 2-ої світової війни. Добре було б, якби найближчі співробітники автора доповнили своїми споминами і заувагами, спомини, щоб ми мали повну історію про ті часи. Думаю, що автор не зупиниться на тому, тому і видасть слідоучі теми споминів, у яких буде змальована його діяльність вже на еміграції.

СТВ

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

РАНГОВІ ВІДЗНАКИ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1919 РОКУ

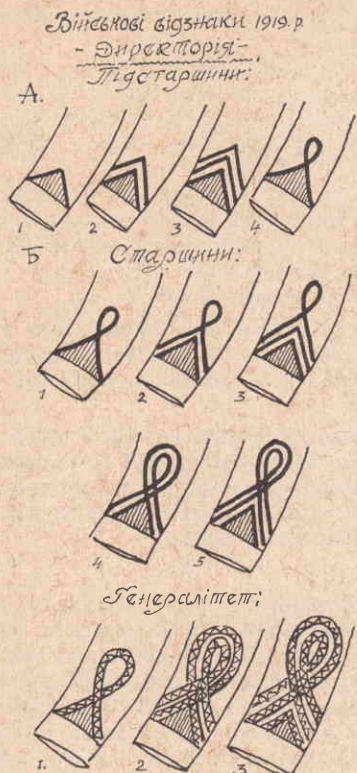
(Зауваження до статті проф. Лева Шанковського — «Бойовий орел Української Кінноти»)

У журналі «Вісті» ч. 119 за листопад 1965 р. на сторінці 100-ій проф. Лев Шанковський умістив дуже цікаву статтю під назвою: «Бойовий орел української кінноти», присвячену сл. пам. ген. Петру Дяченкові. В тій статті особливу увагу звертає на себе опис зовнішнього вигляду козацтва Чорного полку Армії УНР, яким ввесь час командував покійний ген. Дяченко. Справді незвичайна зовнішність козацтва і старшинства того знаменитого бойового полку з чорними довгими шликами на шапках, з «оселдцями» на головах, в жупанах і т. п. були в значній мірі яскравим наслідуванням історичних традицій українського колишнього полкового і запорізького козацтва. Це дуже чітко удowodнив і підкреслив автор у своїй статті.

Однак, проф. Шанковський при описі рангових відзнак Чорного полку, у 1919 році, які тоді зобов'язували всі військові частини, у достатній мірі не описав всіх рангових ступенів — козаків, старшин і генералів того часу — і робить неслухні закиди у відсутності належної стрункої системи тих відзнак та нарікає, що про них досі нічого невідомо та що «недостача пояснення системи відзнак 1919 р. в нашій мемуаристичній літературі є нашим занедбанням, яке треба якнайскорше надолужити, щоб не створювати непотрібних люк, які будуть морочкою для майбутніх істориків».

Отож, з охотою хочу вяснити п. Л. Шанковському та тим, що дійсно нічого про рангові відзнаки нашого війська з часів Визвольної Боротьби 1919 р. не знають і досі не чули, — подаю короткий опис системи тих відзнак, з того можна бачити, що та система за своєю стрункістю й ясністю була не гірша за подібні системи інших періодів нашого збройного змагання — Центральної Ради, Гетьманату й останнього часу УНР. До того варто ще зазначити, що та система не є вже так незнаною та що ніби про неї ніхто ніде і ніколи не згадував. Навпаки, опис цієї системи **нарукавних відзнак Українського Війська** в українській мемуаристичній завжди згадувався поруч із описовими згадками рангових відзнак періодів діяння нашого тодішнього війська. Найперше це відзначено в тексті і на таблицях трьох томової української енциклопедії львівського видання в обширній статті про історію Українського Війська; друге — спеціальний на-

рис про рангові відзнаки українського війська доби Визвольної Боротьби автора цих рядків уміщено в військово-му журналі «Гуртуймося», що виходив у Празі під редакцією полк. В. Филоновича в 1924-1935 рр. Крім того, таблиці повних рангових відзнаків Війська Української Відродженої Держави передовсім уміщені в спеціальному «Альбомі Уніформ Українського Війська» всіх періодів його існування і всіх його формацій — Центральної Рада, Гетьманат, Директорія, УНР, Галицька Армія, Морська Військова Фльота. (Згаданий альбом має обсягом 186 таблиць праці автора цих же рядків і знаходиться у посіданні проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького). Також таблиці всіх рангових відзнаків наземного українського війська доби останнього збройного чину знаходяться в Військовому Музею при УВІІнституті під опікою ген. М. Садовського) теж моя праця — М. Б.) та на деяких таблицях інших музеїв. Щоправда, все це в загальному тепер майже недоступне ширшому колові нашого грома-

дянства, проте є вже зафіксоване, і для майбутніх істориків залишається цінним історичним матеріалом, з якого можуть в майбутньому черпати.

Щодо нарукавних відзнаків українського війська 1919 р. тобто періоду влади Директорії, то справді вони були гарні, як то признає п. Шанковський, і головню, оригінальні своєю відмінною, незвичкою серед інших світових військових відзнаків системою, в якій структурна градація ступенів відзначалася не за стислими **рангами**, а за **посадами** т. т. за фактичним службовим станом у військовій частині. Своім же розположенням на рукавах до французьких воєнних відзнаків, згадані українські відзнаки наближалися до попередніх нарукавних відзнаків Центральної Ради та до пізніших нарукавних рангових відзнаків Української Галицької Армії.

Нарукавні відзнаки в системі Директорії УНР поділялися на дві категорії — на підстаршинські і старшинські відзнаки, які вміщувалися над обшлагами обох рукавів у вигляді трьохкутників кольором по роду зброї: піхота — блакитні; кіннота — жовті; артилерія — червоні; техніки — чорні; штабовці — малинові; старшини генштабу — чорні оксамитні з білим кантом. Ті трикутники облямовувалися зверху нитяними жовтими і білими кроквами та позументовими золотими і срібними

кроквами, завершеними поодинчими і подвійними петлями за порядком військових ступенів.

У підстаршин були такі означення військових ступенів за посадами: **ланковий** — одна нитяна стрічкова кроква; **ройовий** — дві крокви; **чотовий** — три крокви; **бунчужний** — такаж нитяна стрічкова кроква завершена петлюю. У старшин муштрових крокви були позументові, закінчувані зверху поодинчою петлюю: **хорунжий** — одна кроква з петлюю; **чотар** — дві крокви з петлюю на верхній; **сотник** — три крокви з петлюю на верхній за посадами: командир чоти, чотар; командир сотні — сотник; молодший старшина в сотні — хорунжий. У старшин булавних (полкових): **курінний**, командир курення мав над трикутником дві позументові петлі, вплетені одна в другу; **полковник**, командир полку — ті самі дві петлі з додатком такої ж крокви під ними. У генералітета позументи вживалися широкі з виразним зигзагом на них. **Генерал-хорунжий**, командир бригади чи інших рівнозначущих посад — одна петля; **генерал-поручник**, командир дивізії чи відповідних посад — дві петлі одна в другу; **генерал-полковник**, командир вищих військових з'єднань чи посад (отаман) — ті ж петлі з додатком такої ж крокви під ними.

Звичайною мундурною уніформою у козаків і старшин Української Армії за всіх періодів збройної боротьби були в найширшому вжитку англійські френчі з кольоровими вилогами за родом зброї і з таким же кольоровим тризубом на лівому рукаві над ліктем. Однак деякі військові частини часів Директорії і навіть далі користувалися привилейованим правом вживати власну традиційну уніформу з попередніх часів, як ось — Сіра дивізія (Сірожупанники), носили короткі сірі жупанці від часу свого сформування в Австрії; Республіканський полк носив черески; Синій полк з б. Синьої Дивізії вживав подекуди синіх жупанів і т. п.

До цієї категорії привилейованих частин належав і згадуваний тут, Чорний полк, який за свої відмінні подвиги користувався власною уніформою, точно описаною проф. Л. Шанковським у своїй статті, на доповнення якої і пишеться це зауваження. Важливою відмінною в уніформі Чорношличників було ще і те, що вони замість нарукавних жовтих трикутників, властивих кінноті, уживали суконних чорних, а над ними білих і срібних підстаршинських та старшинських відзнаків.

В додатку долучаю графічний нарис системи описаний у цьому відзнаків.

Полк. Армії УНР Микола Битинський

ПРО МЕДАЛІ Й ВІЙСЬКОВІ ВІДЗНАЧЕННЯ

Хай Шановні читачі не очікують прочитати вичерпної історії, бо це неможливо в короткій статті. Я хочу застановитись над знаменитими українськими пропам'ятними відзначеннями, та постаратись «упорядкувати» їхню черговість в ношенні.

Відзначення чи медалі не носяться без розбору, як попало — черговість і спосіб ношення є докладно окреслені в спеціальних правильниках. До тепер українці не мають такого правильника, немає і не було ніколи ніякого авторитетного чинника, що покінчив би із тією «медалевою нерозберихою». Правда, ще дотепер з погордою дехто висловлюється про всякого рода «бляшки» і тим способом не створюється традиції українських, хоч би й пропам'ятних відзначень.

Напевно багато з Вас, виявлять здивування, прочитавши скільки то ми маємо тих пропам'ятних відзначень, хоч в дійсності мало коли їх можна оглядати.

Згідно з правилами на першому місці на орденській стяжці є або найвижче бойове або найвижче державне відзначення.

У нас на першому місці повинен стояти Орден Залізного Хреста за 1-ий Зимовий похід. Хоч дуже мало було випадків, щоб бойовий орден був наданий всім без розбору учасникам, то правильник хреста називає його орденом і цей хрест є самотнім українським пропам'ятним

орденом, виданим з нагоди одної військової операції. З моментом смерті останнього учасника того славного походу, орден перестав існувати.

Другим з черги повинна бути пропам'ятна медала для учасників бою під Бродами. Вона повинна бути тому на другому місці, бо являється пропам'ятним боевим відзначенням. Не є вона індивідуальним відзначенням, все ж таки боевим. Також немає можливості передати її на майбутнє зі смертю останнього учасника тієї битви, медала перестав існувати.

Третім і четвертим відзначенням є пропам'ятний хрест УСС-ів виданий ще Бойовою Управою у Відні, який одначе не дійшов до частин, а 4-ий є т. зв. «Мазепинський хрест» за проектом ред. Л. Лепкого виданий в 1940 році в Кракові.

П'ятим з черги повинен бути Хрест Залізного Стрільця — 3-ої Залізної Стрільця Дивізії — пропам'ятне відзначення членів дивізії. Виданий згідно перевиданий останньо в Англії відрізняється в дечому від дотеперішніх пропам'ятних відзначень тим, що, лента, на взір англійський є закінчена спец. мосяжним звисом, який держить ленту прямо, а не заломлює в трикутник, як при інших. Також немає можливості існувати в майбутньому.

6-им повинен бути проп. Хрест Симона Пелюри, що його видається для всіх учасників 1-х Визвольних Змагань. Хоч дехто має застереження відносно назви, проп. відзначення має можливість стати проп. воєнним хрестом і в майбутньому, змінюючи приміром тільки краски ленти. Варто було б для членів капітули застановитися над тою можливістю, щоб і цей пропам'ятний хрест не перестав існувати зі смертю останнього учасника 1-их Визвольних Змагань. Якщо б зроблено зміни, то він став би 1-им, хоч і пропам'ятним відзначенням з можливістю продовжувати традицію.

7-им повинен бути хрест УГА. Носять його з великою почесною всі кол. вояки УГА. Його можна б також оставити на майбутнє, поробивши деякі зміни в правильникові. На мою думку сам хрест при змінених красках ленти повинен бути переданий для всіх галицьких військових одиниць, які існували за громадською апробатою в часі 2-ої світової війни.

8-им повинен бути т. зв. Хрест Директорії (Макаренка). Брак відповідних даних про нього не дозволяє мені подати докладніші історичні пояснення.

9-им повинен бути пропам'ятний хрест «Галицької Дивізії», який мають право носити всі кол. вояки тієї Дивізії. Наразі хрест є тільки в мініатурі без ленти, вкоротці капітула того хреста впровадить фахові доповнення і той хрест буде виконаний, як у великій так і мініатурній формі з лентою. Рівнож і він немає можливості перейти в майбутнє.

10-им з черги відзначенням є Пропам'ятна медала з нагоди 10-річчя Самостійности. Правдоподібно видана кругами УНР у Варшаві в 1928 р.

11-им з черги був би Пропам'ятний Воєнний Хрест УНР-ади. Цей хрест є передбачений для майбутніх українських вояків.

12-им повинна бути Медала св. Архистратига Михаїла, яка видана воякам «Галицької Дивізії» з нагоди 20-річчя створення Дивізії. Медала не являється індивідуальним відзначенням тільки загальним.

Останнім з черги відзначенням звисаючим на ленті можна уважати пропам'ятний Хрест УСС — виданий Об'єднанням бувших вояків українців в Америці. Не зовсім робить гарне враження, хоч можна мати деякі побажання відносно форми хреста. Роблений в Америці хрест має вигляд американських медалей. Лента, що на ній звисає хрест є за коротка у відношенні до таких відзначень, як Залізний Хрест, Броди чи УГА. Лента однокраскова не надається до пропам'ятного відзначення. Також лента має якесь символічне значення у своїх красках.

✱

Всі вищі названі відзначення, крім Залізного Хреста являються пропам'ятними і ніякими орденами, тому ужи-

вати на них очеркнення «ордени» є і не поважно й не фахово.

В ряді годи появляються повідомлення про існування ще того чи іншого ордену, як наприклад, (беру з одного некрологу): «Командир Ордену Оборонців Львова, Лицар Золотого Тризуба з брилянтами, Ординоносець Хреста Богдана Хмельницького, Медалі для ранених». Даремно шукати даних про ті ордени та відзначення, вони існують хіба в уяві автора некрологу. Вже з цієї малої замітки бачимо, що є konieczністю упорядкувати справи українських, хоч би й пропам'ятних відзначень, видати спеціальну книжку не тільки зі знімками й описами, але й з постановами та правильниками.

Крім вищезазначених звисних відзначень існують ще т. зв. нагрудні відзнаки, як наприклад:

1. Комбатантський хрест т. зв. Краківське видання 1940 року, який відновлено було двома ривалізуючими комбатантськими організаціями після 1945 р. в Німеччині.

2. Спільна Юнацька Школа (1918-1919) відзнака для всіх учасників старшинської школи в Кам'янці Подільському.

3. Відзнака 6-ої Стрільця Дивізії — «золота» для старшин і «срібна» для підстаршин і вояків.

4. Дуже рідкісна відзнака Ради Київських СС-ів.

5. Еліпсоїдна відзнака кол. вояків Легіону полк. Р. Сушка (1939).

6. Відзнака Дружин Українських Націоналістів.

Перелік тих відзначень був би неповний, якщо б ми не згадали про боеві (індивідуальні) відзначення для вояків УПА, які були затверджені УГВР. Таке індивідуальне боеве відзначення носить як перше.

Вичисляючи оці українські пропам'ятні відзначення я уявляю собі їх чи то на військовому мундурі, чи то на уніформі якоїнебудь молодечої організації (Пласт, СУМ, ОДУМ, МУН).

Всі ті відзначення повинні існувати також і в мініатурних формах на ленті, які в більшій кількості можна носити при різних урочистостях на вечірньому строї. Звичайно носить у вилозі бязки ленти-розетки з мініатурою найвищого відзначення.

✱

Хочемо ще заторкнутися справу ношення разом з українськими відзначеннями — чужинецьких. Українці в минулому одержували чужинецькі відзначення, чи то за службу в чужих арміях, як поодинокі вояки, не зв'язані з ніякою українською військовою одиницею чи організацією (колишні: російська, австрійська, румунська, польська, мадярська, чехословацька і тепер советська армії) і ті які служили в українській військовій одиниці — як наприклад: «УСС-и», «Галицька Дивізія», «УВВ».

Згідно з військовими звичаями українські вояки на своєму убранні не повинні носити чужинецьких відзначень, хіба, що вони одержали їх під час служби в українських військових формаціях. Якщо б хтось із кол. «УСС-ів», чи вояків «Галицької Дивізії», бажали чужинецькі відзначення носити, то їх можна носити тільки після всіх українських. Недопустимим є носити відзначення окупантів — навіть найвищі, під час українських національних свят.

Багато вояків здобуло тепер військові відзначення США (в корейській війні) чи Франції (чужинецький легіон). В тому випадку вояки-українці на своїх офіц. виступах носять американські чи французькі відзначення як перші. Якщо одержать дозвіл носити разом з тими відзначеннями також українські, тоді українські є на другому місці.

Українські вояки повинні спопуляризувати українські пропам'ятні відзначення, носити їх при відповідних нагодах, не звертаючи уваги на тих, що дивляться на відзначення як на «бляшки», бо вояків уявляємо собі з «іконостасом» відзначень. Популяризація відзначень матиме також і виховний, національний вплив на нашу молодь.

О. Городиський

Ф. Кордуба

СССР та сателіти

(Політично-стратегічний огляд)

Сталін своїми методами потрапив скріпити ССРСР внутрі і назовні, об'єднуючи ідеологічними догмами світовий комуністичний рух. З приходом до влади Хрущова, дійшло до розлюзнення у світовому комуністичному русі та до поліцентризму, заповідженого пок. Толіятті ще в 1956 р. Пекін, як претендент на керівництво світовим комуністичним рухом проголосив тезу «похід сто квітів», виключаючи, щоб одна компартія проти другої стосувала партійну диктатуру. Югославські комуністи відмовилися приступити до Варшавського Пакту. Опісля дійшло до повстань в 1956 р. в Польщі, Угорщині і Сх. Німеччині. Таким чином проблема національної політики внутрі Сх. Бльоку прибрала актуальних форм вияву. Також у світовому комуністичному русі дійшло до перегрупувань. Одні компартії даліше орієнтуються на Москву, інші — на Пекін. Постає різні форми комунізму; таким чином комуністична ідеологія перестала бути цементуючим засобом компартій світу. Кожна компартія стежить передусім за власними національними інтересами, а ідеологічний фактор залишився хіба як фактор пропагандивного значення. Гегемоніяльні ленісько-сталінські аспірації, щоб усі компартії світу творили одну компартію під керівництвом однієї централі не здійснилися. В комуністичному світовому русі дійшло до децентралізації; КПСС втратила свою атракційно-емоційну силу влади і її вже не зможе здобути, бо роля Пекіну і відосередніх стремлінь окремих компартій вже взяли верх.

Наслідки усунення Хрущова — це передусім черговий дуже сильний удар по советських позиціях у Сх. Європі. Сателіти в Хрущові бачили, не зважаючи на його різні помилки й невдачі людину, яка відзначалася політичними особливостями, авторитетом та силою гальмувати центрифугальні сили. Нагле усунення такої людини, це доказ слабості советського режиму, його нестабільності, а це ще більше підважило довіря сателітів до Москви. Також спосіб усунення Хрущова прямо подразнив почування компартій сателітів, бо цим Москва черговий раз показала, що вона не рахується із вимогами союзників. Усунення Хрущова спричинило серед сателітів шок та викликало гнів, тому реакція сателітів для Брежнева і Коссигіна була розчаровуючим введенням у нову дійсність взаємовідносин між ССРСР і сателітами. Одинока Болгарія поздоровила революцію в Кремлі, а Сх. Німеччина, як сателіт, почувалася сильно ображеною. Реакція чехо-словацького уряду була виявлена з приводу усунення Хрущова в гострій формі. Новотний відмовився від участі відзначення жовтневої революції, яке відбулося кілька тижнів пізніше після усунення Хрущова. Щойно пізніше, після поїздки в Москву партійної і урядової делегацій Чехо-Словацьчини дійшло до унормування взаємовідносин, але Новотний заявив Брежневу і Коссигінові, що він з ними не буде жартувати. Опісля у взаємовідносинах між Чехо-Словацьчиною і ССРСР позначилася повздержливість і холодність, особливо празького уряду.

Повища ілюстрація дійсності взаємовідносин між ССРСР і сателітами доказує, що усунення Хрущова не тільки сильно послабило престиж Москви, але воно рівночасно підтверджує, що ідеологічна база стала абсолютно слабою для централізації та інтеграції Сх. Європи.

Звернім нашу увагу на обережну тактику нового советського керівництва супроти держав-сателітів. Нове керівництво головну увагу у взаєминах між ССРСР і сателітами звернуло передусім на господарські стосунки. На цьому відтинку між обома сторонами є багато взаємозалежностей. Як відомо, господарська залежність сателітів від ССРСР все ще дуже велика. Не зважаючи на це, що господарські стосунки сателітів із Заходом вже

досить міцні, панівна роля ССРСР в господарському секторі сателітів ще велика. Напр., торговельний обіг сателітів в ССРСР виносить 42%. Також уряди сателітів підписали з ССРСР довгоречинцеві договори 1966-70 рр., якими торговельний обіг мав би зрости. Тяжко є передбачити, коли дійде до переставлення сателітів на більший торговельний обмін із Заходом. Сьогодні існує такий стан, що сателіти під господарським оглядом є залежні від ССРСР, тому цю залежність буде старатися використовувати нове керівництво ССРСР, подібно, як це робив Хрущов, для цілей власної політики. Однак ця залежність не є ніякою запорукою для советської контролі сателітів ані для зцементування єдності Сх. Бльоку. Нове керівництво весь час старатється ліквідувати різні розходження, передусім білатеральними переговорами, наразі уникаючи багатосторонніх або мультілатеральних зустрічей. Відбулося наразі дві багатосторонні зустрічі представників сателітних держав, а саме: у січні 1965 р. на форумі Варшавського Пакту, та підготовча конференція 19 компартій в Москві у березні 1965. Багато більше відбулося індивідуальних зустрічей. Перша зустріч була закінчена меншого значення постановами, м. ін. рішенням перенести спільні маневри збройних сил Варшавського Бльоку. Друга зустріч принесла для ССРСР тяжку дипломатичну і пропагандивну поразку. Ця зустріч була повна різних суперечностей, яких не вдалося ЦК КПСС звести до спільного знаменника. Головною проблемою нарад була справа об'єднання світового комуністичного руху під керівництвом Москви.

(Далі буде)

Управа Об'єднання Ветеранів УГА в глибокім смутку повідомляє своїх Членів і все українське Громадянство про смерть свого Члена — сотника УГА, активного учасника визвольних змагань в 1918-1919 рр., заслуженого громадського діяча Перемиської Землі

бл. пам. Д-ра МИКОЛИ ХРОБАКА

кол. адвоката в Перемишлі,

члена Української Національної Ради в екзилі.

Покійний народився 11. квітня 1884 р. в Небриці к. Перемишля, помер 1. березня 1966 р. у Мюнхені.

Похорон відбувся 4. березня 1966 о годині 15,30 на Вальдфрідгофі.

Вічна Йому Пам'ять!

Друзі зброї — Ветерани УГА

**Вийшла з друку нова бойова пісня під назвою:
УКРАЇНЬКА ВІЙСЬКОВА ПІСНЯ**

**Музика Василя Веселего; слова Петра Колісника;
обкладинка мистця Петра Сидоренка.**

Пісня подана у супроводі фортепіано для співання на сцені, у театральній залі, а також подано варіант для чоловічого або жіночого хору без супроводу музики.

Видало Українське Козацтво в Чикаго, 1966-го року.

6 сторінок нот.

**Ціна — 1 прим. — 1 долар у США, Канаді і в Австралії.
Для інших країн зовсім обнижені ціни.**

Хор, який купує 10 прим. або більше, то кожний примірник коштує тільки — 65 центів, куди включена і пересилка.

Замовлення слати на адресу:

Mr. Sirenko-Siryj

2139 West Division St., Chicago, Illinois, U.S.A.

Українсько-Американське Подорожнє Бюро
— TRAVEL AGENCY —

«ДО ВСІХ КРАЇН СВІТУ»

«ПЕРШЕ ЛІЦЕНСІЙОВАНЕ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ ПОДОРОЖНЄ БЮРО»
— В ШІКАГО —

У А П БЮРО.

РЕЗЕРВУЄ І ПРОДАЄ КВИТКИ:

залізничні, автобусові, корабельні, летунські,
на всі лінії, в Америці і закордоном.

Дає інформації і поради в справах еміграції

до ЗДА, зокрема тим усім українцям Чікаго і околиці, що мають ще в Європі свояків, приятелів, знайомих, яким хотіли би прийти з допомогою і уможливити еміграцію до ЗДА.

Бюро полагоджує теж всі транспортів справи новим емігрантам.

По інформації звертайтеся до братів
ВОЛОДИМИР І ПАВЛО РИЖЕВСЬКИЙ.

Зайдіть або пишть на адреси:

Головне бюро.

3441 W. NORTH AVE.
CHICAGO 47, III, U.S.A.
Телефон: EV. 4-25.25.

Філія.

2101 W. CHICAGO AVE.
CHICAGO 22, III, U.S.A.
Телефон: AR 6-76 24.

Години праці.

Кожного дня від години 10-ї до 8-ї вечером.
 Субота від години 9-ї рано до 8-ї вечером.

ALIMEX Handels-Gesellschaft G. m. b. H.

München 2, Neuhauser Str. 34/V (am Karlstor) **Tel. 55 06 41**

Вільні від мита, або з наперед оплаченим митом посилки-дарунки до східних держав

СССР —

ПОЛЬЩІ —

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ —

УГОРЩИНИ —

РУМУНІІ —

ЮГОСЛАВІІ —

БОЛГАРІІ —

Спеціальна, від 8 років діюча, німецька фірма і офіційне представництво

Банку ПКО — Варшава, Tuzex — Прага, ІКК — Будапешт, Cartimex — Букарест і т. д.

Безпосередня висилка пакунків до СССР і Румунії з власного магазину!

Жадайте наших безплатних проспектів, подаючи при цьому країну, яка вас цікавить.

ВІСТІ

Орган Військово-політичної думки
Крайової Управи кол. вояків
І УД УНА в Німеччині

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

Редагує:

Редакційна Колегія

Статті, підписані прізвищем чи ініціалами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право скорочувати статті і правити мову.

Всі розрахунки слати до представників:

Австралія:

Mr. S. Dubownyj, 51 Belmore Ave, Belmore, N. S. W.

Австрія, Бельгія, Німеччина і Канада:

Wolodymyr Steczyszyn, München 8, Ayingerstr. 25/II 1.

Англія:

K. Rosneckyj, 89 Bannerman Rd., Bulwell - Nottingham.

Аргентина: Братство к. в. 1 УД, Fraternidad de los ex-comb. de la 1 UD, Curapalique 760, Buenos Aires.

Бразилія:

Mr. Bohdan Bilynskij, rua Piaui 205-3, Sao Paulo, Brasil.

Франція:

V. Malynovytsch, 47 Av. Valioud 47 «Le Brevent» SAINTE-FOYLES LYON/Rhone, France.

Парагвай:

Iv. Lytvynovych, Casill Ado Correo 70, Encarnation, Paraguay.

США:

Mr. Bohdan Kaszuba, 2451 W. Rice St., Chicago 22, Ill.

Туреччина:

Sot. Mikola Zabello, Istanbul, Beyoglu Posta Kutusu 224, Turkei

Адреса Редакції і Адміністрації:

Wolodymyr Steczyszyn

8 München 8,

Ayingerstr. 25/II

Bundesrepublik Deutschland

Diese Zeitschrift erscheint Dank der freiwilligen Geldspenden ehemaliger ukrainischen Soldaten

Друковано в друкарні:

Druckgenossenschaft „CICERO“ e.G.m.b.H.
 München 8, Zeppelinstrasse 67.

Ціна на журнал за одне число:

Австрія	— 10 шил.
Австралія	— 0.30 шил.
Англія	— 0.30 шил.
Аргентина	— 15 пезів
Бельгія	— 15 фр.
Франція	— 1.50 фр.
Німеччина	— 1.50 нм.
США і Канада	— 75 центів.

PREIS IN DEUTSCHLAND

2.- DM